

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΜΣ «Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων»

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

<< Ανάλυση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού και η αντιμετώπιση τους από τους εκπαιδευτικούς. >>

Εκπονήτρια: Παναγιώτα Σταματία Κούτρη
Α.Μ. dem2203

Επιβλέπων Καθηγητής: Γιαννάς Πρόδρομος

Αθήνα

Ακαδημαϊκό Έτος: 2023-2024

Πρόλογος

Η παρούσα μελέτη αποτελεί ερευνητική διπλωματική εργασία στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων» της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών & Κοινωνικών Επιστημών, του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Πραγματεύεται περιστατικά σχολικής βίας σε όλες τις μορφές αυτής, ως κοινωνικό πρόβλημα και φαινόμενο, αναδεικνύει σοβαρά περιστατικά σχολικής βίας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, καθώς και προσεγγίσεις παρέμβασης αλλά και αντιμετώπισης του φαινομένου από την εκπαιδευτική κοινότητα. Με την ολοκλήρωση της έρευνας μου θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους/τις καθηγητές/καθηγήτριες του Μεταπτυχιακού για τις πολύτιμες γνώσεις που μου πρόσφεραν. Ιδιαίτέρως ευχαριστώ από καρδιάς τον Α' επιβλέποντα της διπλωματικής μου εργασίας, Καθηγητή του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, κ. Γιαννά Πρόδρομο, για τις πολύτιμες οδηγίες του, την καθοδήγηση και την κριτική που μου άσκησε προκειμένου να συγγράψω ορθά την εργασία αυτή.

27/02/2024

Κούτρη Παναγιώτα Σταματία

Μέλη Επιτροπής Εξέτασης

<< ΓΙΑΝΝΑΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Α μέλος Εξεταστικής
Επιτροπής>>

<Ηλεκτρονική Υπογραφή>

<< ΙΩΑΝΝΗΣ ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΚΟΣ Β μέλους Εξεταστικής
Επιτροπής>>

<< ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΙΕΡΡΑΚΟΣ Γ μέλους Εξεταστικής
Επιτροπής>>

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Κούτρη Παναγιώτα Σταματία του Ιωάννη, με αριθμό μητρώου dem 2203 φοιτήτρια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων» του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών & Κοινωνικών Επιστημών του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, δηλώνω υπεύθυνα ότι: «Είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Η Δηλούσα

ΚΟΥΤΡΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΣΤΑΜΑΤΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Επιτελική Σύνοψη	6
Abstract	7
Εισαγωγή.....	8
Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Σχολικός εκφοβισμός: Κατανοώντας το φαινόμενο σε βάθος.	10
1.1. Η Φύση του σχολικού εκφοβισμού	11
1.2. Ιστορική εξέλιξη του φαινομένου στην εκπαίδευση.....	13
1.3. Οι διαστάσεις του σχολικού εκφοβισμού.....	14
1.4. Αίτια και Προκλήσεις του σχολικού εκφοβισμού.....	17
1.5.Προληπτικές Πρακτικές και Εκπαιδευτικές Πολιτικές.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Ο Ρόλος των Εκπαιδευτικών στην Πρόληψη και Αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού.....	22
2.1. Η σημασία της εκπαιδευτικής επέμβασης στον εκφοβισμό.....	24
2.2. Η αναγνώριση και η κατανόηση του σχολικού εκφοβισμού.....	26
2.3. Στρατηγικές Παρέμβασης και Πρόληψης.....	27
2.4. Εκπαίδευση και Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών.....	39
2.5. Η σημασία της συνεργασίας με τους γονείς και την τοπική κοινότητα.....	43
Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Επισκόπηση και Ερμηνεία των ερευνητικών πηγών αναφορικά με τον σχολικό εκφοβισμό.....	50
3.1. Σκοπός και μεθοδολογία ανασκόπησης των άρθρων.....	50
3.2. Κατηγοριοποίηση, Ανάλυση και αξιολόγηση των άρθρων.....	54
3.3. Τα κύρια ευρήματα και η συμβολή των άρθρων στην κατανόηση του σχολικού εκφοβισμού.....	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Συμπεράσματα – προτάσεις.....	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	69
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	69
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	72
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	74
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ.....	76
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	76

Επιτελική Σύνοψη

Στόχος της παρούσας εργασίας, είναι η συνολική αξιολόγηση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού, υπο το πρίσμα τόσο των ίδιων μαθητών -είτε πρόκειται για θύτες είτε για θύματα- όσο και των εκπαιδευτικών, με ιδιαίτερη έμφαση στις μεθόδους αντιμετώπισης και διαχείρισης που επιλέγουν.

Στο πρώτο κεφάλαιο, διερευνάται η φύση, η ιστορική εξέλιξη του φαινομένου στην εκπαίδευση, οι κατηγορίες, τα αίτια και οι προκλήσεις του σχολικού εκφοβισμού, καθώς επίσης και μια σειρά προληπτικών πρακτικών και εκπαιδευτικών πολιτικών. Το δεύτερο κεφάλαιο αναλύει το ρόλο των εκπαιδευτικών στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Πιο συγκεκριμένα, η σημασία της εκπαιδευτικής επέμβασης και η αναγνώριση του σχολικού εκφοβισμού, έρχονται να συμπληρώσουν τις στρατηγικές παρέμβασης και πρόληψης, οι οποίες μόνο μέσα από την εκπαίδευση, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και τη συνεργασία με τους γονείς και την τοπική κοινότητα, μπορούν να επιτευχθούν.

Στο τρίτο κεφάλαιο, εξετάζεται μια σειρά περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, τα οποία έλαβαν χώρα στην Ελλάδα τα δυο τελευταία χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται κατηγοριοποίηση των μορφών του bullying και ανάλυση της συμβολής των άρθρων στην κατανόηση του σχολικού εκφοβισμού. Το τελευταίο κεφάλαιο, παραθέτοντας τα βασικά συμπεράσματα, αναδεικνύει ότι η αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού απαιτεί μια συνεκτική και πολυδιάστατη προσέγγιση που ενσωματώνει την εκπαίδευση, την πρόληψη, την επιμόρφωση και τη συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών, γονέων και της ευρύτερης κοινότητας.

Λέξεις κλειδιά: Σχολικός εκφοβισμός, Εκπαιδευτικοί, Στρατηγικές και προγράμματα παρέμβασης, Πρόληψη, Βία.

Title: Analysis of incidents of school bullying and their treatment by teachers.

ABSTRACT

The aim of the present study is the overall evaluation of the phenomenon of bullying, from the point of view of both the students themselves -whether they are perpetrators or victims- and the teachers, with particular emphasis on the methods of coping and management they choose.

In the first chapter, we explore the nature and the historical development of the phenomenon in education, the categories, causes and challenges of bullying, as well as a number of preventive practices and educational policies. The second chapter discusses the role of teachers in preventing and responding to bullying. More specifically, the importance of educational intervention and the recognition of bullying come to complement intervention and prevention strategies, which can only be achieved through education, teacher training and collaboration with parents and the local community.

In the third chapter, a series of incidents of bullying that have taken place in Greece in the last two years are examined. More specifically, a categorisation of the forms of bullying is made and an analysis of the articles' contribution to the understanding of bullying is provided. The final chapter, by presenting the main conclusions, highlights that addressing bullying requires a coherent and multidimensional approach that integrates education, prevention, training and collaboration between teachers, parents and the wider community.

Keywords: Bullying, Teachers, Intervention strategies and programmes, prevention, violence.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα, ένα από τα πιο επίμονα και πολύπλοκα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα σχολεία σε όλο τον κόσμο είναι ο σχολικός εκφοβισμός. Πρόκειται για ένα φαινόμενο που στερεί από τους μαθητές την αίσθηση της ασφάλειας και την ευκαιρία για ένα θετικό και υποστηρικτικό μαθησιακό περιβάλλον. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αναλύσει το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού μέσα από την προσέγγιση των εκπαιδευτικών, εξετάζοντας τόσο την πρόληψη όσο και την αντιμετώπισή του.

Η εργασία αυτή δομείται σε τρία κύρια κεφάλαια, με το πρώτο να εστιάζει στην κατανόηση του σχολικού εκφοβισμού σε βάθος. Από τον ορισμό και την περιγραφή του φαινομένου έως την ιστορική εξέλιξή του στο χώρο της εκπαίδευσης και τις διάφορες διαστάσεις που παίρνει, εξετάζονται οι αίτιες και οι προκλήσεις που το συνθέτουν, καθώς και οι προληπτικές πρακτικές και εκπαιδευτικές πολιτικές που έχουν αναπτυχθεί για την αντιμετώπισή του.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην πρόληψη και στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Επισημαίνεται η σημασία της εκπαιδευτικής επέμβασης, η αναγνώριση και κατανόηση του φαινομένου, οι στρατηγικές παρέμβασης και πρόληψης, η εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, καθώς και η σημασία της συνεργασίας με τους γονείς και την τοπική κοινότητα.

Τέλος, το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει μια επισκόπηση και ερμηνεία των ερευνητικών πηγών σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό, περιλαμβάνοντας τον σκοπό και τη μεθοδολογία ανασκόπησης των άρθρων, την κατηγοριοποίηση, ανάλυση και αξιολόγηση τους, καθώς και τα κύρια ευρήματα και τη συμβολή τους στην κατανόηση του φαινομένου.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να προσεγγίσει το σύνθετο ζήτημα του σχολικού εκφοβισμού με έναν ολιστικό τρόπο, αναδεικνύοντας την σημασία της συνεργασίας και της ενεργού συμμετοχής όλων των εμπλεκόμενων παραγόντων στην προσπάθεια για μια ασφαλέστερη και πιο υποστηρικτική σχολική κοινότητα. Μέσα από την ανάλυση της φύσης, των αιτιών και των διαστάσεων του εκφοβισμού, καθώς και των μεθόδων πρόληψης και αντιμετώπισης, η εργασία αυτή επιδιώκει να συμβάλει στην βελτίωση των εκπαιδευτικών πρακτικών και στην ανάπτυξη πιο αποτελεσματικών πολιτικών για την προστασία των μαθητών από τον εκφοβισμό.

Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Σχολικός εκφοβισμός: Κατανοώντας το φαινόμενο σε βάθος.

Στον σύγχρονο εκπαιδευτικό κόσμο, το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, ευρέως αναγνωρισμένο με τον αγγλικό όρο "bullying", αναδεικνύεται ως μία από τις πιο επιτακτικές προκλήσεις. Η συγκεκριμένη μορφή αντικοινωνικής συμπεριφοράς, που εκδηλώνεται μέσω βίαιων πράξεων μεταξύ μαθητών ή παιδιών της ίδιας ηλικίας, δεν είναι ένα φαινόμενο περιορισμένο σε λίγες χώρες αλλά έχει παγκόσμια εμβέλεια. Παρόλο που η σχολική βία έχει ρίζες στο παρελθόν, σήμερα η κατανόηση και η αντιμετώπισή της απαιτούν μια βαθύτερη εξέταση των αιτιών και των συνεπειών της. Η επιθετικότητα μεταξύ των μαθητών συχνά ερμηνεύεται ως μέρος της φυσικής ανάπτυξης του παιδιού, μια άποψη που τεκμαίρεται ότι δρα ως μια προετοιμασία για τις προκλήσεις της ενήλικης ζωής. Ωστόσο, η σχολική βία δεν είναι απλώς ένα ατομικό ή απομονωμένο γεγονός. Αντιθέτως, αντικατοπτρίζει μια σειρά από ευρύτερα κοινωνικά φαινόμενα, συμπεριλαμβανομένων των κυρίαρχων αξιών, των θεσμικών δομών, και της πολιτισμικής καθώς και πολιτικής ιστορίας ενός τόπου. Τόσο οι δράστες όσο και τα θύματα του εκφοβισμού αποτελούν μέρος της κοινωνίας, με τις πράξεις και τις στάσεις τους να αποτελούν αντανάκλαση του περιβάλλοντος στο οποίο έχουν αναπτυχθεί.

Η δυναμική φύση του bullying υπογραμμίζει την ανάγκη για συνεχή παρακολούθηση και προσαρμογή των στρατηγικών αντιμετώπισής του, καθώς αλλάζει μαζί με τις ευρύτερες κοινωνικές μεταβολές. Στη σύγχρονη εποχή, η αύξηση των περιστατικών εκφοβισμού στις σχολικές κοινότητες καθιστά τον σχολικό χώρο ένα ανησυχητικά εχθρικό περιβάλλον για πολλούς μαθητές, όπου η καθημερινότητα μπορεί να φέρει τη μορφή μιας συνεχούς ψυχολογικής και σωματικής πίεσης. Η αναγνώριση του bullying ως ένα σύνθετο και πολυδιάστατο ζήτημα απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση στην πρόληψη και την αντιμετώπιση, που θα περιλαμβάνει την εκπαίδευση, την κοινωνική υποστήριξη και την ενίσχυση των θετικών μορφών συμπεριφοράς. (Παραδεισιώτη & Τζιόγκουρος, 2008).

Καθώς το bullying συνεχίζει να εξελίσσεται, η αντιμετώπισή του θα πρέπει να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες και να αντικατοπτρίζει μια συνεχή δέσμευση για τη δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος για όλους τους μαθητές.

1.1 Η Φύση του σχολικού εκφοβισμού.

Η πρώτη μελέτη του φαινομένου του εκφοβισμού αποδίδεται στον Heinemann, ο οποίος έγραψε για πρώτη φορά για αυτό το φαινόμενο το 1973. Χρησιμοποίησε τον νορβηγικό όρο "mobbing" για να περιγράψει την ομαδική βία κατά ενός αποκλίνοντος ατόμου που εμφανίζεται ξαφνικά και στη συνέχεια υποχωρεί εξίσου γρήγορα. Αυτός ο όρος αναφερόταν αρχικά στην ομαδική επίθεση εναντίον ενός ατόμου, το οποίο ξεχωρίζει από το σύνολο, με τις επιθέσεις αυτές να έχουν μια ξαφνική εμφάνιση και εξίσου ξαφνική εξαφάνιση. Η διαδικασία αυτή περιοριζόταν σε ενέργειες που αναλαμβάνονται από μια ομάδα κατά ενός ατόμου, κάτι που έχει παρόμοιες συνέπειες με την έννοια του "mobbing" η οποία χρησιμοποιείται στην αγγλική γλώσσα ως συνώνυμη της λέξης όχλος, καθώς και στη γερμανική βιβλιογραφία (Smith, Cowie, Olafsson & Liefoghe, 2002).

Με την πάροδο του χρόνου, ο ορισμός του εκφοβισμού διευρύνθηκε για να περιλάβει τις συστηματικές επιθέσεις που διεξάγονται από ένα άτομο εναντίον ενός άλλου, συχνά με το δράστη να είναι ισχυρότερος σε σύγκριση με το θύμα του, το οποίο είναι πιο αδύναμο. Η διερεύνηση του φαινομένου αποκαλύπτει βαθύτερες διαστάσεις που υπερβαίνουν την απλή επιθυμία ενός ατόμου να προκαλέσει βλάβη σε κάποιον άλλο. Κεντρικός πυλώνας στην ανάλυση αυτής της συμπεριφοράς, είναι η ασυμμετρία δύναμης, είτε αυτή είναι σωματική είτε ψυχολογική, που εκδηλώνεται μεταξύ του δράστη και του θύματος. Επιπλέον, ο εκφοβισμός χαρακτηρίζεται από την ευχαρίστηση που αντλεί ο επιτιθέμενος από την πράξη του και την αίσθηση καταπίεσης ή ταπείνωσης που βιώνει το θύμα (Maunder, Harrop & Tattersall, 2010).

Στη μελέτη των Smith, Cowie, Olafsson & Liefoghe το 2002, αναγνωρίζονται τρία κρίσιμα χαρακτηριστικά που ορίζουν τον εκφοβισμό: η επιθετικότητα ή η εσκεμμένη πρόκληση βλάβης, η επανάληψη των πράξεων με την πάροδο του χρόνου και η ύπαρξη μιας διαπροσωπικής σχέσης που χαρακτηρίζεται από ανισορροπία δύναμης, όπως προαναφέραμε. Σύμφωνα με την ίδια μελέτη, ορίζεται ότι ένα άτομο υφίσταται εκφοβισμό όταν υποστεί λεκτική ή σωματική επίθεση, όταν σκόπιμα αποκλείεται από κοινωνικές αλληλεπιδράσεις ή όταν δέχεται άλλες μορφές επιθετικής συμπεριφοράς που επαναλαμβάνονται στο χρόνο και δυσκολεύονται να τις αντιμετωπίσουν λόγω της ανισότητας δύναμης μεταξύ τους. Αντίθετα, περιστατικά τα οποία λαμβάνουν χώρα μεταξύ ατόμων με περίπου ίση δύναμη, και δεν είναι επαναλαμβανόμενα, δεν θεωρούνται εκφοβισμός, όπως και τα φιλικά πειράγματα που δεν έχουν ως σκοπό την πρόκληση βλάβης, σε αντίθεση με το κακόβουλο πείραγμα που ενέχει εχθρικότητα και σκοπιμότητα.

Στην έρευνα που αφορά τον εκφοβισμό, έχουν προταθεί διάφορα στοιχεία που θεωρούνται ουσιώδη για την κατανόηση και τον ορισμό των περιστατικών εκφοβισμού. Μια σημαντική συνεισφορά έρχεται από τον Lee (2006), ο οποίος διατύπωσε μια εκδοχή του ορισμού του εκφοβισμού ξεκινώντας από έξι βασικά στοιχεία: την πρόθεση, την προκληθείσα βλάβη, την επαναλαμβανόμενη φύση, τη διάρκεια των επιθέσεων, την ανισορροπία ισχύος μεταξύ δράστη και θύματος, και την πρόκληση. Αυτά τα στοιχεία, σε διάφορους συνδυασμούς, έχουν υιοθετηθεί σε πολλούς

ορισμούς του εκφοβισμού και προσφέρουν ένα πλαίσιο για την εκτίμηση των κοινών προσεγγίσεων στον ορισμό του φαινομένου.

Πιο αναλυτικά, η πρόθεση του δράστη να προκαλέσει βλάβη, διαφοροποιεί τον εκφοβισμό από αθώες περιπαικτικές συμπεριφορές μεταξύ φίλων, καθώς ο εκφοβισμός εστιάζει στην πρόθεση να ταπεινώσει, να υποτιμήσει και να αναστατώσει το θύμα. Το αποτέλεσμα της επιθετικής αυτής συμπεριφοράς είναι η πρόκληση βλάβης, είτε σωματικής είτε ψυχολογικής, στο άτομο που είναι δέκτης του εκφοβισμού κι αυτό επιβεβαιώνει ότι ο εκφοβισμός δεν είναι μια ακίνδυνη πράξη αλλά έχει σοβαρές και μακροπρόθεσμες συνέπειες για το θύμα (Junonen, & Graham, 2014).

Έπειτα, αν και ο εκφοβισμός συνήθως χαρακτηρίζεται από την επαναληπτική φύση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς, ένα μεμονωμένο σοβαρό περιστατικό το οποίο είναι ιδιαίτερα τραυματικό για το θύμα, επίσης μπορεί να θεωρηθεί ως εκφοβισμός. Αυτό ισχύει όταν το περιστατικό δημιουργεί ένα άμεσο και έντονο περιβάλλον φόβου και ανασφάλειας, ή όταν η αγριότητα και η ένταση της επίθεσης καταστρατηγούν τη φυσική ή ψυχική ασφάλεια του θύματος. Η ασυμμετρία δύναμης μεταξύ δράστη και θύματος, όπου ο δράστης εκμεταλλεύεται την "ανωτερότητά" του, μπορεί να καταστήσει ακόμα και ένα μεμονωμένο περιστατικό αρκετά σοβαρό ώστε να χαρακτηριστεί ως εκφοβισμός, ενισχύοντας την αίσθηση της ευάλωτης κατάστασης και της αδυναμίας στο θύμα.

Ο σχολικός εκφοβισμός είναι μια πολύπλοκη και πολυδιάστατη συμπεριφορά που απαιτεί την προσεκτική παρατήρηση και την άμεση αντιμετώπιση από εκπαιδευτικούς, γονείς και την κοινωνία συνολικά. Η κατανόηση των βασικών χαρακτηριστικών του εκφοβισμού είναι το πρώτο βήμα για την ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών πρόληψης και παρέμβασης. (Παραδεισιώτη & Τζιόγκουρος, 2008).

Οι δύο βασικοί ορισμοί του σχολικού εκφοβισμού, από τους ερευνητές D. Olweus, D. M. Ross και K. Rigby αναδεικνύουν τις διαστάσεις του φαινομένου με διαφορετικές προσεγγίσεις. Τόσο ο Olweus όσο και ο Ross ορίζουν τον σχολικό εκφοβισμό ως επαναλαμβανόμενες επιθετικές πράξεις κατά προσώπων τα οποία δεν μπορούν εύκολα να υπερασπιστούν τον εαυτό τους, τονίζοντας την επαναληπτική φύση των ενεργειών και τη δυσκολία του θύματος να αντιδράσει. Από την άλλη πλευρά, ο Rigby χαρακτηρίζει τον εκφοβισμό ως «συστηματική κατάχρηση εξουσίας», προσεγγίζοντας το θέμα από μια ευρύτερη οπτική γωνία που περιλαμβάνει όχι μόνο τη σωματική επιρροή αλλά και την ψυχολογική, την κοινωνική ή άλλης μορφής κυριαρχία. Και οι δύο ορισμοί αναδεικνύουν την ανάγκη για ευαισθητοποίηση και παρεμβάσεις σε διάφορα επίπεδα, υπογραμμίζοντας την πολυπλοκότητα του εκφοβισμού ως κοινωνικού φαινομένου που απαιτεί προσεκτική μελέτη και στοχευμένες δράσεις (Smith, 2011).

Επίσης, σύμφωνα με την έρευνα των Dake κ.ά. (2004), ο εκφοβισμός μπορεί να προσλάβει μορφές άμεσης σωματικής και λεκτικής αγριότητας, καθώς και πιο λεπτές

εκφράσεις όπως η ψυχολογική πίεση. Αυτό που κάνει την βία εντός του σχολικού πλαισίου διακριτή από άλλες μορφές κοινωνικής βίας είναι η επιδίωξη επιβολής βλάβης ή ζημιάς από τον δράστη προς το θύμα μέσα στο περιβάλλον της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως τονίζουν οι Kokkinos και Antoniadou (2013).

1.2. Ιστορική εξέλιξη του φαινομένου στην εκπαίδευση.

Στο παρελθόν, ο σχολικός εκφοβισμός δεν είχε αναγνωριστεί ως ένα σοβαρό θέμα το οποίο απαιτούσε ευρεία δημόσια προσοχή. Μάλιστα, πολλοί ενήλικες, άλλοτε γονείς και άλλοτε εκπαιδευτικοί, αντιμετώπιζαν τον εκφοβισμό ως μια αναπόφευκτη και καθοριστική, αν και δύσκολη, φάση στην ανάπτυξη κάθε παιδιού και εφήβου. Ωστόσο, στη διάρκεια των τελευταίων είκοσι χρόνων, η κοινωνική αντίληψη σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό έχει αλλάξει σημαντικά. Η αυξημένη συχνότητα αλλά και σοβαρότητα των περιστατικών εκφοβισμού έχει καταστήσει αδύνατο το να παραμείνει απαρατήρητο το πρόβλημα. Το εκπαιδευτικό προσωπικό, η κοινωνία και οι φορείς χάραξης πολιτικής έχουν αυξήσει δραματικά την προσοχή τους σε αυτό το ζήτημα, καθιστώντας την προσέγγιση και την αντιμετώπισή του περισσότερο επείγουσα (Limber & Small, 2003).

Η αναγνώριση του εκφοβισμού ως μια σοβαρή απειλή για την ψυχική και σωματική ευεξία των μαθητών έχει φέρει στο προσκήνιο την ανάγκη για αλλαγές στις σχολικές πολιτικές. Αυτό το ζήτημα δεν αφορά μόνο τα θύματα αλλά και τους θύτες, καθώς και το σχολικό κλίμα ευρύτερα, προκαλώντας μια αλυσιδωτή αντίδραση αρνητικών συνεπειών. Η έμφαση δίνεται πλέον στην ανάπτυξη και εφαρμογή πολιτικών που στοχεύουν όχι μόνο στην αύξηση της ασφάλειας και στη μείωση της βίας αλλά και στην προαγωγή μιας θετικής και υποστηρικτικής σχολικής κουλτούρας (Limber & Small, 2003).

Η συμβολή του καθηγητή Dan Olweus στη μελέτη του σχολικού εκφοβισμού στην Ευρώπη είναι καθοριστική και ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1970. Αρχικά, οι έρευνές του Olweus επικεντρώνονταν στη Σκανδιναβία, όπου και ανέπτυξε τα πρώτα συστηματικά ερευνητικά προγράμματα για την κατανόηση και αντιμετώπιση του φαινομένου. Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 και καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, ο εκφοβισμός αρχίζει να προσελκύει την προσοχή και σε άλλες χώρες, όπως η Ιαπωνία, η Μεγάλη Βρετανία, οι Κάτω Χώρες, ο Καναδάς, οι ΗΠΑ και η Ισπανία. Στα τελευταία 10 χρόνια, έχει σημειωθεί μια εκρηκτική ανάπτυξη σε αυτό τον τομέα, τόσο σε επίπεδο έρευνας όσο και παρέμβασης, με τη δημιουργία εθνικών πολιτικών και προγραμμάτων παρέμβασης (Olweus, 2010). Ο Olweus όχι μόνο κατέστη πρωτοπόρος αλλά καθιέρωσε επιπλέον τον όρο "bullying" στο επιστημονικό λεξιλόγιο (Smith & Brain, 2000).

Ο Olweus ασχολήθηκε εκτενώς με την ανάλυση των αιτιών, της εξέλιξης και των μεθόδων αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού, συμβάλλοντας στη βαθύτερη

κατανόηση του φαινομένου. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η αναγνώριση και η καταγραφή του εκφοβισμού δεν σηματοδοτούν την αρχή της ύπαρξής του, καθώς η επιθετική συμπεριφορά αποτελεί ένα φαινόμενο που συνοδεύει την ανθρώπινη κοινωνία εδώ και δεκαετίες. Η αναγνώριση του σχολικού εκφοβισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο έλαβε σημαντική ώθηση το 1996, όταν το φαινόμενο άρχισε να απασχολεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις εθνικές κυβερνήσεις των χωρών μελών (Smith & Brain, 2000).

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα άρχισε να αποκτά προτεραιότητα και να αναγνωρίζεται ως ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα, κατά τη δεκαετία του 1990, ακολουθώντας μια παρόμοια τάση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Οι παράγοντες που συνέβαλαν στην εμφάνιση και αναγνώριση του προβλήματος περιλαμβάνουν την αυξανόμενη ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού, την παρατεταμένη έκθεση των παιδιών σε αρνητικά πρότυπα συμπεριφοράς μέσω των μέσων ενημέρωσης και την αλλαγή των κοινωνικών δομών και των σχολικών συστημάτων.

Οι μετασχηματισμοί της ελληνικής κοινωνίας, όπως η αστικοποίηση, η αυξημένη πίεση για επιτυχία στις σχολικές επιδόσεις και οι δημογραφικές αλλαγές λόγω της μετανάστευσης, επηρέασαν επίσης την εμφάνιση του εκφοβισμού στα ελληνικά σχολεία. Η δημόσια συζήτηση για το θέμα άρχισε να κερδίζει έδαφος στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και αρχές του 2000, όταν δάσκαλοι, γονείς, επιστήμονες και κοινωνικοί λειτουργοί άρχισαν να αναδεικνύουν την ανάγκη για αντιμετώπιση του φαινομένου. Αυτή η αναγνώριση υπογραμμίζεται και από τις αναφορές σε περιστατικά εκφοβισμού που καταγράφονταν τόσο σε αστικά κέντρα όσο και στην περιφέρεια, καθιστώντας το ένα φαινόμενο που δεν περιορίζεται σε καμία γεωγραφική ή κοινωνικοοικονομική ομάδα.

Η κυβερνητική ευαισθητοποίηση και η ενεργός παρέμβαση ξεκίνησαν πιο συγκεκριμένα στην επόμενη δεκαετία, με την υιοθέτηση εθνικών προγραμμάτων και την ενσωμάτωση πολιτικών που στόχευαν στην πρόληψη και την καταπολέμηση του εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον. Η αναγνώριση των βασικών ανθρώπινων δικαιωμάτων και η προστασία των παιδιών από βία και κακοποίηση έγινε καταλύτης για την αλλαγή στάσης και την ενίσχυση των κοινωνικών πρωτοβουλιών αντιμετώπισης του εκφοβισμού.

1.3. Οι διαστάσεις του σχολικού εκφοβισμού.

Στη μελέτη του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού στην εκπαίδευση, ένα σημαντικό στοιχείο το οποίο αναδεικνύεται, είναι η ποικιλομορφία των μορφών μέσω των οποίων εκδηλώνεται. Αυτή η συμπεριφορά μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς καμία εμφανή πρόκληση, και να εκφραστεί μέσω σωματικής επαφής, λεκτικών επιθέσεων, αλλά και με πιο υποβλητικούς τρόπους όπως οι γκριμάτσες, οι κακές χειρονομίες ή ο σκόπιμος αποκλεισμός από άλλες κοινωνικές ομάδες. Το ευρύ φάσμα αυτών των εκδηλώσεων έχει οδηγήσει πολλούς ερευνητές να αποδεχθούν έναν ορισμό

του εκφοβισμού που καλύπτει όλες τις παραπάνω μορφές (Smith, Cowie, Olafsson & Liefvooghe, 2002).

Η επιθετική συμπεριφορά, από την άλλη πλευρά, χαρακτηρίζεται από τη διάκριση μεταξύ σκόπιμων πράξεων που αποσκοπούν στο να προκαλέσουν βλάβη και εκείνων που βλάπτουν τυχαία κάποιον άλλον. Επομένως, μόνο οι προμελετημένες αρνητικές πράξεις θεωρούνται επιθετικές. Ωστόσο, το ζήτημα της πρόκλησης ή της δικαιολόγησης της επιθετικής συμπεριφοράς παραμένει περίπλοκο. Ο Olweus, ως κορυφαίος ερευνητής στον τομέα του εκφοβισμού, έχει υποστηρίξει ότι η εκφοβιστική συμπεριφορά συχνά συμβαίνει χωρίς εμφανή πρόκληση. Αντίθετα, άλλοι ερευνητές έχουν επισημάνει την ύπαρξη των λεγόμενων "προκλητικών θυμάτων", δηλαδή ατόμων που μέσω της συμπεριφοράς τους μπορεί να προκαλέσουν ή να συμβάλλουν στη διαιώνιση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς (Graham, 2016).

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, ένα πολύπλοκο και διαδεδομένο πρόβλημα στο εκπαιδευτικό σύστημα, μας παρουσιάζει μια σειρά από συμπεριφορές που στοχεύουν στον εκφοβισμό, την ταπείνωση, και την παρενόχληση των μαθητών. Αυτές οι συμπεριφορές μπορεί να εκδηλωθούν μέσω διαφορετικών μορφών, όπως η λεκτική βία, η σωματική κακοποίηση, τα κακοήθη πειράγματα, ο αποκλεισμός ενός παιδιού από την ομάδα, και η αρπαγή ή καταστροφή προσωπικών αντικειμένων (Παραδεισιώτη & Τζιόγκουρος, 2008).

Οι εκφοβιστικές αυτές συμπεριφορές διακρίνονται σε άμεσες και έμμεσες. Οι άμεσες μορφές εκφοβισμού περιλαμβάνουν τη φυσική επίθεση, όπως γροθιές και κλωτσιές, και τη λεκτική κακοποίηση, που εκδηλώνεται μέσω χαρακτηρισμών και βρισιών. Αυτές οι μορφές είναι άμεσα αντιληπτές και συχνά προκαλούν άμεση σωματική ή ψυχολογική βλάβη στο θύμα.

Αντιθέτως, οι έμμεσες μορφές εκφοβισμού χαρακτηρίζονται από μια πιο κρυφή δράση, στην οποία ο δράστης μπορεί να χρησιμοποιεί τρίτους για να προκαλέσει τη βλάβη ή να διαδώσει την επίθεση. Κύριες μορφές της έμμεσης επιθετικότητας περιλαμβάνουν το κουτσομπολιό, τη διάδοση φημών, και τον κοινωνικό αποκλεισμό, όπου σκοπίμως δεν γίνεται αποδεκτό ένα άτομο σε μια ομάδα. Όπως επισημαίνεται στην έρευνα των Smith, Cowie, Olafsson, και Liefvooghe (2002), αυτές οι μορφές εκφοβισμού μπορεί να είναι λιγότερο εμφανείς αλλά φέρουν βαριές συνέπειες για την ψυχολογική κατάσταση και την κοινωνική ένταξη του θύματος.

Θα μπορούσαμε λοιπόν, να διακρίνουμε τις βασικές μορφές σχολικού εκφοβισμού ως εξής:

- Λεκτικός – verbal bullying
- Σωματικός – physical bullying
- Έμμεσος - indirect bullying
- Σεξουαλικός – sexual bullying
- Ρατσιστικός – racial bullying
- Ηλεκτρονικός ή διαδικτυακός - Cyber bullying

Πιο αναλυτικά, ο λεκτικός εκφοβισμός ως μια μορφή συστηματικής και επιθετικής συμπεριφοράς, προσβάλλει και υπονομεύει το θύμα μέσω της χρήσης υβριστικών εκφράσεων και πειραγμάτων. Αυτή η μορφή εκφοβισμού χαρακτηρίζεται από την επιλεκτική και στοχευμένη επίθεση σε ένα άτομο, το οποίο συχνά αδυνατεί να αμυνθεί ή να αντιδράσει αποτελεσματικά στην κακοποίηση που δέχεται. Οι δράστες, συχνά αναφερόμενοι ως "εκφοβιστές", υιοθετούν διάφορες τακτικές με σκοπό την επικράτηση και την επιβολή της ισχύος τους επί του θύματος. Εκτός από τις επιθετικές και υβριστικές εκφράσεις, οι εκφοβιστές τείνουν να υποτιμούν, να αμφισβητούν και να απορρίπτουν τα συναισθήματα, τις εμπειρίες, και τα επιτεύγματα του θύματος, στερώντας τους την αξιοπρέπεια και την αυτοεκτίμηση.

Μια σημαντική στρατηγική που χρησιμοποιείται από τους εκφοβιστές είναι η συνεχής απειλή και εκφοβισμός, με σκοπό να εμποδίσουν το θύμα από το να αναζητήσει βοήθεια ή να εκφράσει τον πόνο του. Οι φράσεις όπως "δεν αξίζεις τίποτα" ή "είσαι άχρηστος" στοχεύουν στην υπονόμηση της αυτοεκτίμησης του θύματος, ενώ οι απειλές για σωματική βία εντείνουν τον φόβο και την αβεβαιότητα. Επιπλέον, οι εκφοβιστές συχνά επιχειρούν να αντικαταστήσουν την ταυτότητα του θύματος μέσω της απόδοσης υποτιμητικών ή προσβλητικών παρωνυμίων, αποσκοπώντας στην πλήρη εξαφάνιση της αυτοεκτίμησης και της αξιοπρέπειας του θύματος. Τέλος, οι εκφοβιστές μπορεί να κλιμακώσουν την επιθετικότητά τους σε σωματική βία, αυξάνοντας περαιτέρω τον κίνδυνο και τον φόβο για το θύμα.

Στον κόσμο του σχολείου, όπου η εκπαίδευση και η κοινωνικοποίηση πρέπει να προάγουν την αρμονία και την ανάπτυξη, ο εκφοβισμός ως ένας σκληρός αντίπαλος, υπονομεύει αυτούς τους στόχους. Μια από τις πιο άμεσες και εμφανείς μορφές εκφοβισμού είναι ο σωματικός σχολικός εκφοβισμός, ο οποίος, πέρα από επιθετικές σωματικές πράξεις όπως γρονθοκοπήματα, κλωτσιές καθώς και ακατάλληλες σωματικές επαφές, περιλαμβάνει ακόμα και τη φθορά προσωπικών αντικειμένων. Η σοβαρότητα αυτής της μορφής είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς τόσο οι σωματικές συνέπειες όσο και οι ψυχολογικές επιπτώσεις είναι άμεσες και συχνά βαθιές. Παρά την εμφανή φύση του, πολλά περιστατικά παραμένουν κρυφά ή δεν αντιμετωπίζονται επαρκώς, αφήνοντας τα θύματα να αντιμετωπίζουν μόνα τους τις συνέπειες (Fu, Land & Lamb, 2016).

Πέραν του σωματικού εκφοβισμού, ο σχολικός χώρος είναι συχνά το σκηνικό για άλλες, εξίσου καταστροφικές μορφές παρενόχλησης, όπως ο σεξιστικός και ο ρατσιστικός εκφοβισμός. Ο σεξιστικός εκφοβισμός στοχεύει άτομα βάσει του φύλου τους, ενώ ο ρατσιστικός στηρίζεται σε προκαταλήψεις ενάντια σε άτομα, είτε λόγω της εθνικότητας είτε λόγω της θρησκείας τους. Και οι δύο μορφές συχνά περιλαμβάνουν λεκτική παρενόχληση, χλευασμό, αποκλεισμούς, και διαδικτυακή παρενόχληση, με συνέπειες που εκτείνονται βαθιά στην ψυχολογία του θύματος και επηρεάζουν την κοινωνική τους αλληλεπίδραση και ακαδημαϊκή επίδοση.

Ο ηλεκτρονικός ή διαδικτυακός σχολικός εκφοβισμός, γνωστός και ως Cyber bullying, αντιπροσωπεύει μια σύγχρονη και αυξανόμενη μορφή έμμεσης επίθεσης που έχει

καταστεί ιδιαίτερα διαδεδομένη τα τελευταία χρόνια. Αυτή η μορφή εκφοβισμού λαμβάνει χώρα μέσω της χρήσης τεχνολογικών μέσων, όπως οι υπολογιστές και τα κινητά τηλέφωνα, και εκδηλώνεται μέσω μηνυμάτων, blog και ιστοσελίδων. Το Cyber bullying περιλαμβάνει μια πληθώρα επιθετικών συμπεριφορών, όπως απειλές, σεξουαλική παρενόχληση, υποτιμητικά σχόλια, ή ακόμη και τη δημοσιοποίηση προσωπικών δεδομένων και φωτογραφιών των θυμάτων. Ένας από τους πιο ανησυχητικούς παράγοντες του διαδικτυακού εκφοβισμού είναι η ανωνυμία που παρέχει το διαδίκτυο στους δράστες. Συχνά, οι θύτες είναι ανώνυμοι και μπορεί να είναι κοινωνικά απομονωμένοι, προσδίδοντας σε αυτούς την ικανότητα να προκαλούν βλάβη χωρίς άμεσες συνέπειες για τις πράξεις τους. Αυτός ο απρόσωπος χαρακτήρας του Cyber bullying καθιστά δυσκολότερη την αντιμετώπισή του και αυξάνει την ευκολία με την οποία μπορεί να εξαπλωθεί (Junonen & Graham, 2014).

Η πολυπλοκότητα αυτού του ζητήματος αναδεικνύει την ανάγκη για μια πιο διεξοδική κατανόηση των δυναμικών του εκφοβισμού και της επιθετικότητας στο σχολικό περιβάλλον. Η εξερεύνηση των αιτιών και των εκδηλώσεων της εκφοβιστικής συμπεριφοράς, καθώς και η ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών για την πρόληψη και αντιμετώπιση της, είναι ζωτικής σημασίας για τη δημιουργία ενός ασφαλέστερου και πιο υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος.

1.4. Αίτια και Προκλήσεις του σχολικού εκφοβισμού.

Το φαινόμενο της σχολικής βίας αποτελεί ένα πολυδιάστατο ζήτημα, όπου οι ατομικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες συνθέτουν ένα σύνθετο δίκτυο αλληλεπιδράσεων. Τα προσωπικά χαρακτηριστικά ενός παιδιού, όπως η ανασφάλεια και η έλλειψη κοινωνικής δικτύωσης, το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, το κλίμα του σχολείου, καθώς και η στάση των εκπαιδευτικών και των γονέων απέναντι στη βία, αποτελούν σημαντικούς καθοριστικούς παράγοντες. Η έρευνα των Rosen, Scott & DeOrnellas (2017) επισημαίνει την επιρροή των προσωπικών διαφορών, όπως τα επίπεδα νοημοσύνης και οι φυσικές διαφορές, στην εμφάνιση σχολικού εκφοβισμού. Η κατανόηση των δυναμικών αυτών αλληλεπιδράσεων είναι κρίσιμη για την ανάπτυξη αποτελεσματικών παρεμβάσεων.

Η διάδοση του σχολικού εκφοβισμού μπορεί να ενισχυθεί από παράγοντες οι οποίοι αφορούν τόσο την έλλειψη ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης από πλευράς των ενηλίκων που περιβάλλουν το παιδί, όσο και τις οικογενειακές δυναμικές. Σημαντικό ρόλο μάλιστα, παίζει η άγνοια ή η ανεπάρκεια των γνώσεων σχετικά με την αποτελεσματική αντιμετώπιση και διαχείριση συμπεριφορών που δύνανται να χαρακτηριστούν εκφοβιστικές.

Επιπλέον, οικογενειακοί παράγοντες όπως η απουσία επαρκούς φροντίδας, η έλλειψη ενθάρρυνσης και υποστήριξης εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος, οι ανισορροπίες στις σχέσεις μεταξύ των γονέων, οι οικογενειακές συγκρούσεις, καθώς και προβλήματα παραμέλησης και κακοποίησης, συνθέτουν ένα πλαίσιο που ευνοεί την εκδήλωση και επιδείνωση των εκφοβιστικών συμπεριφορών στο σχολείο. Αυτή η

κατάσταση καταδεικνύει την ανάγκη για ολοκληρωμένες παρεμβάσεις που θα περιλαμβάνουν την εκπαίδευση και ενδυνάμωση των ενηλίκων για την αναγνώριση και αποτελεσματική αντιμετώπιση του εκφοβισμού, καθώς και την ενίσχυση των οικογενειακών δομών υποστήριξης ώστε να προωθηθεί ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον για τα παιδιά (Rosen, Scott & DeOrnellas, 2017).

Η αντίληψη και η κατανόηση του εκφοβισμού μπορεί να διαμορφωθεί σημαντικά και από τις πολιτισμικές διαφορές, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο αυτός ορίζεται και γίνεται αντιληπτός σε διάφορα πλαίσια. Το πολιτισμικό υπόβαθρο των ατόμων φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στην ευαισθησία τους έναντι των διάφορων πτυχών του εκφοβισμού. Ειδικότερα, στη διάσταση της αλληλεπίδρασης -στην οποία λαμβάνει χώρα ο εκφοβισμός- αναδεικνύεται ως παράγοντας που μπορεί να καθορίσει την αναγνώριση ή μη ενός συμβάντος, ως εκφοβιστικού. Για παράδειγμα, η συμπεριφορά του θύματος αποτελεί έναν παράγοντα τον οποίο ορισμένα άτομα λαμβάνουν υπόψη κατά την αξιολόγηση μιας κατάστασης ως εκφοβιστικής, ιδίως όταν το θύμα φαίνεται να προκαλεί την επιθετική συμπεριφορά ενός μαθητή. Αυτή η προοπτική είναι λιγότερο πιθανό να αναγνωριστεί ως εκφοβισμός από το σχολικό προσωπικό, όπως διαφαίνεται μέσα από την έρευνα των Slattery, George & Kern (2019).

Επιπλέον, ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα ή οι ομάδες ορίζουν και αντιδρούν σε εκφοβιστικά περιστατικά, ενδέχεται να διαφοροποιείται επίσης σημαντικά λόγω παραγόντων όπως η κουλτούρα. Μάλιστα, η σωματική επιθετικότητα αντιμετωπίζεται συχνά ως πιο σοβαρή μορφή εκφοβισμού σε σύγκριση με τη λεκτική ή σχεσιακή επιθετικότητα, κυρίως σε πλαίσια όπου οι ορισμοί του εκφοβισμού ποικίλλουν ανάλογα με την περιβάλλον, το σχολικό προσωπικό, τους μαθητές και τους γονείς, όπως αναφέρει η έρευνα του Lee (2006).

Τα άτομα τα οποία βιώνουν το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού ως θύματα, συχνά παρουσιάζουν έντονα συμπτώματα άγχους και ανασφάλειας, ενώ διακρίνονται για την ησυχία, την υπερβολική ευαισθησία και την εσωστρεφή φύση τους, συνοδευόμενα από ένστικτο χαμηλής αυτοεκτίμησης. Αυτές οι προσωπικότητες, πράγματι δυσκολεύονται σημαντικά να υπερασπιστούν τον εαυτό τους σε καταστάσεις που απαιτούν αυτοπροστασία ή αντίδραση σε επιθετικές συμπεριφορές (Ασημόπουλος, Χατζηπέμος, Σουμάκη, Διαρεμέ, Γιαννακοπούλου & Τσιάντης, 2008).

Επιπρόσθετα, οι μαθητές αυτοί τείνουν να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα άγχους και ανασφάλειας σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους και η εσωστρεφής προσωπικότητά τους, συχνά τους οδηγεί σε κοινωνική απομόνωση, με ελάχιστες -ή καμία- φιλικές σχέσεις. Η παρουσία αυτών των χαρακτηριστικών όχι μόνο επηρεάζει την ικανότητα των θυμάτων να αντιμετωπίζουν τον εκφοβισμό, αλλά ενδέχεται επίσης να συμβάλλει στην επιλογή τους ως στόχοι από τους δράστες των εκφοβιστικών συμπεριφορών (Ασημόπουλος, Χατζηπέμος, Σουμάκη, Διαρεμέ, Γιαννακοπούλου & Τσιάντης, 2008).

Αντίθετα με τους μαθητές που βιώνουν τον εκφοβισμό, κάποιοι άλλοι αναζητούν μέσω της εκφοβιστικής συμπεριφοράς την κοινωνική αποδοχή, ενώ άλλοι επιδιώκουν να επιδείξουν τη δύναμη και την κυριαρχία τους, υπογραμμίζοντας την ανάγκη τους για

έλεγχο. Παράλληλα, αν και μοιάζει παράδοξο, ορισμένοι θύτες μπορεί να έχουν υπάρξει οι ίδιοι θύματα εκφοβισμού στο παρελθόν, αντιδρώντας σε αυτή την εμπειρία με το να υιοθετήσουν μια παρόμοια επιθετική συμπεριφορά. Στατιστικά, οι θύτες συχνά παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα αυτοπεποίθησης, είναι ανυπάκουοι προς τους κανόνες, επιδιώκουν την επιβολή τους σε άλλους και τείνουν να θεωρούν τη βία ως έναν κοινωνικά αποδεκτό τρόπο δράσης (Slattery, George & Kern, 2019).

Το σχολείο, ως θεσμός εκπαίδευσης και ανάπτυξης, φέρεται πολλές φορές να λειτουργεί ως επίκεντρο για την εμφάνιση επιθετικών συμπεριφορών. Σύμφωνα με τους Jiménez & Estévez (2017), η ανάπτυξη των επιθετικών συμπεριφορών συχνά συνδέεται με διάφορους παράγοντες οι οποίοι προκύπτουν από τη δυναμική του σχολικού περιβάλλοντος. Ο ανταγωνισμός ο οποίος προωθείται στο σχολείο μπορεί να οδηγήσει τους μαθητές σε ανταγωνιστικές και επιθετικές συμπεριφορές ως μέσα επίτευξης ακαδημαϊκών ή άλλων στόχων, προκαλώντας ένταση και συγκρούσεις. Επιπλέον, η έλλειψη αποτελεσματικής επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ σχολείων και γονέων μπορεί να αφήσει τους μαθητές χωρίς την απαραίτητη υποστήριξη και καθοδήγηση, ενισχύοντας την αίσθηση ανασφάλειας και ανταγωνισμού.

Επίσης, οι Estévez, Jiménez & Moreno (2018) επισημαίνουν ότι η επιθετική συμπεριφορά συνδέεται με μεγάλη προσωπική, σχολική και οικογενειακή δυσαρμονία. Τα παιδιά που εμφανίζουν επιθετική συμπεριφορά τείνουν να έχουν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση, χαμηλότερη ικανοποίηση ζωής, αυξημένα συμπτώματα κατάθλιψης και άγχους, καθώς και ελλείψεις στην ενσυναίσθηση. Συνεπώς οι κατάλληλες παρεμβάσεις πρέπει να εστιάζουν τόσο στην ενίσχυση της θετικής επικοινωνίας όσο και στην μείωση των συγκρούσεων μέσα στην οικογένεια, καθώς αυτές είναι κρίσιμοι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιθετική συμπεριφορά των παιδιών.

Η συνεργασία μεταξύ σχολείων, γονέων και άλλων στελεχών της εκπαιδευτικής κοινότητας στην αντιμετώπιση των επιθετικών συμπεριφορών μέσα στο σχολείο, ορίζεται ως αναγκαία, καθώς ενισχύει όχι μόνο την ενημέρωση αλλά και την κατανόηση των αναγκών και των συμπεριφορών των μαθητών, διευκολύνοντας την ανάπτυξη πιο στοχευμένων και αποτελεσματικών παρεμβάσεων μελλοντικά.

Προτείνεται η υιοθέτηση μοντέλων παρέμβασης που συνδυάζουν την εκπαίδευση τόσο των μαθητών όσο και των γονέων σε θέματα διαχείρισης της συμπεριφοράς, την ενίσχυση των δεξιοτήτων επίλυσης συγκρούσεων και την προαγωγή θετικών σχέσεων εντός του σχολικού περιβάλλοντος. Η συνεργασία μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών είναι ουσιαστική για την καλλιέργεια ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος που αναγνωρίζει και αντιμετωπίζει τις ανάγκες των μαθητών. Η ανάλυση και η αξιολόγηση των παραγόντων που συμβάλλουν στην εμφάνιση επιθετικών συμπεριφορών αποτελεί επίσης σημαντικό τμήμα της διαδικασίας, καθώς η κατανόηση των ριζών αυτών των συμπεριφορών μπορεί να οδηγήσει στην εφαρμογή πιο εξειδικευμένων και ουσιαστικών μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης (Jiménez & Estévez, 2017).

Η συμμετοχή των παιδιών σε συμπεριφορές εκφοβισμού, είτε ως θύτες είτε ως θύματα, μπορεί να οδηγήσει σε αρνητικές συνέπειες για την ψυχοσυναισθηματική τους ευεξία. Αυτή η διαπίστωση έχει εντείνει την ανάγκη για συνεχείς και ενισχυμένες προσπάθειες

από τα σχολεία για την εξάλειψη του εκφοβισμού, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για μια πιο ολοκληρωμένη και συνεκτική προσέγγιση στην εκπαιδευτική διαδικασία, όπου η συνεργασία σχολείου-γονέων και η συναισθηματική υποστήριξη των μαθητών θα καταστούν προτεραιότητες (Maunder, Harrop & Tattersall, 2010).

1.5. Προληπτικές Πρακτικές και Εκπαιδευτικές Πολιτικές.

Στη σύγχρονη εκπαιδευτική κοινότητα, η αντιμετώπιση της επιθετικότητας μεταξύ των μαθητών απαιτεί μια ολοένα και πιο προσεκτική προσπάθεια από πλευράς των εκπαιδευτικών και των λοιπών μελών της σχολικής κοινότητας. Η αυξανόμενη ευαισθητοποίηση για τις αρνητικές συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού, τόσο για τα θύματα όσο και για τους θύτες, έχει καταστήσει εμφανές το γεγονός ότι η προσπάθεια για την αντιμετώπισή του είναι πιο επιτακτική από ποτέ.

Οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι αλληλεπιδρούν με τους μαθητές καθημερινά, συχνά φέρουν το βάρος της αναγνώρισης και αντιμετώπισης του εκφοβισμού. Η διαδικασία αυτή δεν είναι μόνο ζήτημα παρέμβασης σε συγκεκριμένες περιστάσεις αλλά επιβάλλει και την εφαρμογή παρεμβάσεων που στοχεύουν στην πρόληψη του φαινομένου. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση του σχολικού κλίματος, συμβάλλοντας σημαντικά στην καλλιέργεια ενός περιβάλλοντος ασφαλούς και υποστηρικτικού για όλους τους μαθητές (Rosen, Scott & DeOrnellas, 2017).

Η ευαισθητοποίηση και η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σχετικά με τις διάφορες μορφές επιθετικότητας - φυσική, λεκτική, αλλά και κοινωνική - είναι ζωτικής σημασίας. Παρόλο που η φυσική και λεκτική επιθετικότητα είναι πιο εμφανείς και εύκολα αναγνωρίσιμες, η κοινωνική επιθετικότητα - η οποία μπορεί να περιλαμβάνει τον αποκλεισμό ή τη διάδοση μιας φήμης - συχνά παραμένει υπόγεια και δυσκολότερα αντιμετωπίσιμη. Σύμφωνα με την έρευνα των Rosen, Scott & DeOrnellas (2017), πολλοί εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν την ανάγκη για πρόληψη της επιθετικότητας στο σχολικό περιβάλλον αλλά συχνά αισθάνονται ανεπαρκώς εξοπλισμένοι για να αντιμετωπίσουν επαρκώς το φαινόμενο, ιδιαίτερα στις λεπτές και πολύπλοκες μορφές του.

Οι μαθητές που εμπλέκονται σε εκφοβιστικές πράξεις, είτε ως θύματα είτε ως δράστες, αντιμετωπίζουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις, τόσο στον τομέα της ψυχικής όσο και της κοινωνικής ανάπτυξης. Εκείνοι που υφίστανται εκφοβισμό είναι πιο επιρρεπείς σε αγχώδεις καταστάσεις, κατάθλιψη, χαμηλή αυτοεκτίμηση, ενώ εμφανίζουν αυξημένα επίπεδα επιθετικότητας, χρήσης ουσιών και αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Αντίθετα, οι επιθετικοί μαθητές αντιμετωπίζουν δικούς τους κινδύνους, όπως ακαδημαϊκές δυσκολίες και εσωτερικές διαταραχές. Η έρευνα των Rosen, Scott και DeOrnellas (2017) καθιστά σαφή την κρισιμότητα του ρόλου των εκπαιδευτικών στην αναγνώριση και αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν από τον εκφοβισμό. Σύμφωνα με τον Ζεργιώτη (2014), τα παιδιά που εμπλέκονται σε ένα συμβάν εκφοβισμού στο σχολείο βιώνουν δυσκολίες και αλλαγές στη συμπεριφορά τους, αναπτύσσοντας προβλήματα στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Αυτά τα συναισθήματα

και η συμπεριφορά που σχετίζονται με τον εκφοβισμό διαταράσσουν την ομαλή εξέλιξη της προσωπικότητάς τους και την κοινωνικοποίησή τους, αναστέλλοντας μια υγιή ανάπτυξη προσωπικότητας και κοινωνικών δεξιοτήτων.

Ταυτόχρονα, η μελέτη του Terry (2018) επισημαίνει τον εκφοβισμό ως σημαντικό ζήτημα δημόσιας υγείας, το οποίο απαιτεί συνεκτική αντιμετώπιση που να ενσωματώνει εκπαιδευτικές, υγειονομικές και κοινωνικές πολιτικές. Η σημασία της συμβουλευτικής εντός του σχολικού πλαισίου αναδεικνύεται, καθώς η παροχή ειδικευμένης υποστήριξης μπορεί να προλάβει την ψυχολογική επιβάρυνση και τον στιγματισμό, ενισχύοντας έτσι την ψυχική ευημερία και την κοινωνική ενσωμάτωση των μαθητών, ανεξαρτήτως του ρόλου τους στη δυναμική του εκφοβισμού.

Η εκπαίδευση και η συνεχής επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών σε θέματα αναγνώρισης και αντιμετώπισης της επιθετικότητας μεταξύ μαθητών είναι κρίσιμη. Μέσω της ενίσχυσης της κατανόησης και της εφαρμογής αποτελεσματικών στρατηγικών, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παίξουν έναν ακόμη πιο ουσιαστικό ρόλο στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του εκφοβισμού, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός πιο ασφαλούς και θετικού σχολικού περιβάλλοντος για όλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Ο Ρόλος των Εκπαιδευτικών στην Πρόληψη και Αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού.

Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διοίκησης και της οργάνωσης, η καθημερινή λειτουργία ενός σχολείου μπορεί αρχικά να εμφανίζεται ως μια σχετικά απλή υπόθεση. Αυτό οφείλεται στη σχετική νομοθεσία η οποία έχει ήδη καθορίσει με σαφήνεια τις διαδικασίες και τις απαιτήσεις μέσω ενός πλαισίου νόμων και εγκυκλίων, που αποσκοπούν στην προσδιορισμένη διεύθυνση όλων των πτυχών της σχολικής ζωής.

Ωστόσο, η πραγματικότητα συχνά αποκαλύπτει μια πιο περίπλοκη κατάσταση. Η ομαλή εφαρμογή των προβλεπόμενων διαδικασιών εξαρτάται σημαντικά από την πλήρη συμμόρφωση και συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων μερών, κάτι το οποίο συχνά δεν συμβαίνει. Επιπροσθέτως, η παρουσία απρόβλεπτων ζητημάτων μεταξύ των μαθητών, όπως διαπροσωπικές συγκρούσεις ή άλλες προκλήσεις, ενδέχεται να διαταράξει σημαντικά την εκπαιδευτική διαδικασία και να εμποδίσει την ομαλή υλοποίηση του προγραμματισμένου εκπαιδευτικού σχεδίου. Επομένως, παρά την ύπαρξη ενός καλά καθορισμένου νομικού πλαισίου, η εφαρμογή του στην πράξη απαιτεί συνεχή προσαρμογή και διαχείριση για να ανταποκριθεί επιτυχώς στις προκλήσεις που προκύπτουν στο δυναμικό περιβάλλον ενός σχολείου (Χαριλάου, 2020).

Ο εκφοβισμός και η βία στο σχολικό περιβάλλον, όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, αναδεικνύονται σε μια από τις πλέον επιτακτικές κοινωνικές προκλήσεις, επηρεάζοντας δραματικά τους μαθητές, τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς αλλά και ευρύτερα την κοινωνία. Η αύξηση των συμπεριφορικών προβλημάτων και της επιθετικότητας στα σχολεία, η οποία συχνά συνδέεται με παραβατικές συμπεριφορές, υπογραμμίζει την ανάγκη για άμεση και οργανωμένη αντιμετώπιση.

Η κατανόηση του προβλήματος απαιτεί μια ευρύτερη προσέγγιση, καθώς οι εκφάνσεις της σχολικής βίας εκτείνονται πέρα από τις φυσικές επιθέσεις, περιλαμβάνοντας επίσης λεκτική επίθεση, κοινωνικό αποκλεισμό, υλικές καταστροφές και ψηφιακό εκφοβισμό, αντανακλώντας μια πολυδιάστατη και πολυπλόκαμη δυναμική.

Επιπροσθέτως, το ίδιο το σχολικό πλαίσιο φέρει σημαντικό μέρος της ευθύνης για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και της βίας. Στο σχολικό περιβάλλον, οι συνθήκες που μπορεί να ενεργοποιήσουν επιθετική συμπεριφορά συνδέονται είτε με γενικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού συστήματος είτε με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ενός σχολείου ή εκπαιδευτικού. Η Νικολάου (2022) στη μελέτη της έχει επισημάνει διάφορους παράγοντες που μπορούν να πυροδοτήσουν αντικοινωνική ή επιθετική συμπεριφορά, όπως:

- η λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος όσον αφορά την άνιση μεταχείριση μαθητών και το αρνητικό κλίμα της σχολικής τάξης, όπου η πίεση για καλή επίδοση και βαθμολογία προκαλεί άγχος και μπορεί να πλήξει την αυτοεκτίμηση του μαθητή,
- η δημογραφική σύνθεση των μαθητών και το μέγεθος του σχολείου,
- το σύστημα πειθαρχίας και ο τρόπος αξιολόγησης των μαθητών,

- η έλλειψη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε παιδαγωγικές μεθόδους και τεχνικές διαλόγου,
- οι εξωσχολικές δραστηριότητες των μαθητών, και
- η γεωγραφική θέση του σχολείου, με έμφαση σε σχολεία που βρίσκονται σε κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές.

Η αναποτελεσματικότητα των αντιδράσεων του σχολικού περιβάλλοντος, μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τη συχνότητα και την ένταση του εκφοβισμού στο σχολείο. Αναποτελεσματικές στρατηγικές όπως η ενθάρρυνση της διεκδικητικότητας του θύματος και οι παρεμβάσεις βασισμένες στην εξουσία, καθώς και η έλλειψη συνεργατικών προσεγγίσεων, ενδέχεται να συμβάλουν στην ενίσχυση του εκφοβισμού (Kollerová κ.α., 2021).

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Kollerová κ.α. (2021), η συμβουλή προς τα θύματα να αντιμετωπίζουν τους εκφοβιστές με αυτοπεποίθηση, μπορεί θεωρητικά να φαίνεται ενδυναμωτική, αλλά συχνά αποδεικνύεται αντιπαραγωγική. Αυτή η προσέγγιση αυξάνει τους κινδύνους για τα θύματα, καθώς μπορεί να οδηγήσει σε εντονότερες συγκρούσεις χωρίς να προσφέρει πραγματική ασφάλεια ή λύσεις. Ταυτόχρονα, παρεμβάσεις οι οποίες βασίζονται στην εξουσία των εκπαιδευτικών, όπως οι τιμωρίες, αν και είναι οικείες στους εκπαιδευτικούς, δεν αντιμετωπίζουν σε βάθος την προβληματική του εκφοβισμού. Κάτι τέτοιο, μπορεί να οδηγήσει σε προσωρινή συμμόρφωση του παιδιού που εκφοβίζει, αλλά όχι σε μακροπρόθεσμη αλλαγή της συμπεριφοράς του. Επιπλέον, οι αντιδράσεις οι οποίες δεν ενσωματώνουν συνεργατικές προσπάθειες του εκπαιδευτικού προσωπικού του σχολείου, συνήθως αποτυγχάνουν να αξιοποιήσουν τους εκάστοτε συλλογικούς πόρους και τη στήριξη, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να καταστήσει τις παρεμβάσεις πιο ολοκληρωμένες και βιώσιμες. Η έλλειψη αυτή των συνεργατικών προσπαθειών μπορεί να συντελέσει στην ενίσχυση του εκφοβισμού, καθώς τα θύματα και οι δράστες δεν λαμβάνουν την απαραίτητη υποστήριξη για αλλαγή συμπεριφοράς ή διαχείριση των συναισθημάτων τους.

Επιπρόσθετα, η αγνόηση των περιστατικών εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς είναι μια από τις πιο συχνές ανεπαρκείς αντιδράσεις. Αυτό μπορεί να συμβαίνει επειδή οι εκπαιδευτικοί δεν τα παρατηρούν ή επιλέγουν να τα παραβλέπουν. Ως συνέπεια αυτού, η συμπεριφορά των ατόμων που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού παραμένει αμετάβλητη ή ακόμη και επιδεινώνεται. Πέραν της αγνόησης, η ανεπαρκής παρακολούθηση των περιστατικών εκφοβισμού αποτελεί μια άλλη σημαντική πτυχή της αναποτελεσματικής αντίδρασης. Οι εκπαιδευτικοί μπορεί να παρεμβαίνουν προσωρινά, αλλά συχνά αποτυγχάνουν να παρακολουθήσουν μεθοδικά τόσο τους θύτες όσο και τα θύματα ώστε να προσφέρουν περαιτέρω υποστήριξη ή συμβουλευτική. Η έλλειψη συνεχούς υποστήριξης και παρακολούθησης εγκυμονεί τον κίνδυνο επαναλαμβανόμενων περιστατικών, καθιστώντας την αλλαγή συμπεριφοράς δυσχερή και αφήνοντας το θύμα χωρίς την απαραίτητη ασφάλεια (Colpin, Bauman & Menesini, 2021).

Επίσης, η παρανόηση της φύσης του εκφοβισμού από μέρους των εκπαιδευτικών είναι εξίσου κρίσιμη. Ορισμένοι εκπαιδευτικοί μπορεί να θεωρούν τον εκφοβισμό ως

φυσιολογικό μέρος της σχολικής ζωής ή να παρερμηνεύουν τη σοβαρότητα ορισμένων ενεργειών. Αυτή η παρανόηση μπορεί να οδηγήσει σε ακατάλληλες αντιδράσεις, όπου τα σοβαρά περιστατικά δεν αντιμετωπίζονται με την απαιτούμενη σοβαρότητα, αφήνοντας τα θύματα χωρίς την απαραίτητη προστασία και τους δράστες χωρίς την κατάλληλη διόρθωση συμπεριφοράς (Colpin, Bauman & Menesini, 2021).

Είναι ουσιώδους σημασίας για τους εκπαιδευτικούς να διαθέτουν την ικανότητα να διακρίνουν τις περιστάσεις που χαρακτηρίζονται από εκφοβιστική συμπεριφορά από εκείνες που δεν εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία. Το φάσμα των επιθετικών πράξεων είναι σαφώς ευρύ και ποικίλο. Από τη μία βρίσκονται περιπτώσεις όπου οι πράξεις εμφανίζουν επιθετικά στοιχεία από και τις δύο πλευρές, όπως σε ένα έντονο αλλά αθώο παιχνίδι που μπορεί να καταλήξει σε τραυματισμούς, χωρίς αυτοί να οφείλονται σε κακόβουλη πρόθεση, και συνήθως τα μέρη εμπλεκόμενα έχουν ίσες δυνάμεις. Στο άλλο άκρο, βρίσκονται ενέργειες με σοβαρές διαστάσεις, όπως η κλοπή ή η σεξουαλική κακοποίηση. Ενδιάμεσα αυτών των δύο άκρων, τοποθετούνται οι πράξεις που χαρακτηρίζονται γενικά ως εκφοβιστική συμπεριφορά (Παραδεισιώτη & Τζιόγκουρος, 2008).

Η δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος, όπου οι μαθητές αισθάνονται σεβαστοί και προστατευμένοι, απαιτεί συνεχή προσπάθεια, αναγνώριση της πολυπλοκότητας του φαινομένου και συντονισμένη δράση από όλους τους εμπλεκόμενους (Ματσόπουλος, 2009). Η θετική σχέση των παιδιών με τους συμμαθητές και η ύπαρξη φιλικών διαπροσωπικών σχέσεων μέσα στην τάξη, μειώνουν την πιθανότητα εκδήλωσης εκφοβιστικών συμπεριφορών, ενώ ως προς τις εκπαιδευτικές προσεγγίσεις, η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και η ανάπτυξη δεξιοτήτων διαχείρισης συγκρούσεων είναι ζωτικής σημασίας για την προστασία των μαθητών από τον εκφοβισμό. Συνολικά, καταδεικνύεται η σημασία της συλλογικής κοινωνικής υποστήριξης στη μείωση του φαινομένου του εκφοβισμού, υποδεικνύοντας ότι η ενίσχυση των θετικών διαπροσωπικών σχέσεων στα διάφορα επίπεδα της ζωής των μαθητών είναι ουσιαστική (Κατσαντώνης, Ασημακοπούλου & Φρούντα, 2021).

2.1. Η σημασία της εκπαιδευτικής επέμβασης στον εκφοβισμό.

Το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού αποτελεί μια σημαντική πρόκληση στον τομέα της εκπαίδευσης, απαιτώντας αποτελεσματικές και καλά στοχευμένες παρεμβάσεις για την αντιμετώπισή του. Η βαρύτητα αυτών των παρεμβάσεων βασίζεται στην ενίσχυση διάφορων πτυχών της σχολικής ζωής, περιλαμβάνοντας την κοινωνική επάρκεια των μαθητών, την αυτοεκτίμηση, και την αποδοχή από τους συνομηλίκους, καθώς και την ενίσχυση των γνώσεων των εκπαιδευτικών σχετικά με αποτελεσματικές τακτικές αντιμετώπισης του εκφοβισμού (Marrell, κ.α., 2008).

Το σχολείο φέρει την πρωταρχική ευθύνη για την ανάπτυξη και εφαρμογή στρατηγικών με στόχο τη μείωση και την πρόληψη του εκφοβισμού. Οι παρεμβάσεις με τη συμμετοχή ολόκληρης της σχολικής κοινότητας είναι πιο αποτελεσματικές σε σύγκριση με αυτές που επικεντρώνονται σε ατομικές περιπτώσεις (Γαλίτη, 2012).

Επιπλέον, η αποσιώπηση περιστατικών εκφοβισμού, οφειλόμενη στην έλλειψη εμπιστοσύνης των μαθητών προς τους εκπαιδευτικούς και την ανεπαρκή συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας, ενισχύει την ανάγκη για την ενίσχυση των επικοινωνιακών καναλιών και την ανάπτυξη πιο ολοκληρωμένων προγραμμάτων παρέμβασης (Whitney & Smith, 1993).

Πέραν της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, ζήτημα για το οποίο αναφερόμαστε σε επόμενη ενότητα, τονίζεται επίσης η σημασία της ανάπτυξης συναισθημάτων αποτελεσματικότητας όσον αφορά τις δεξιότητες παρέμβασης, καθώς και η εφαρμογή πρακτικών και στρατηγικών κατά την αντιμετώπιση περιστατικών εκφοβισμού. Ενώ οι παρεμβάσεις αυτές στοχεύουν κυρίως στην ενίσχυση των θετικών συμπεριφορών και στη μείωση της συμμετοχής των μαθητών σε ρόλους θυτών και θυμάτων, είναι πιθανόν ορισμένες από αυτές να παράγουν και αρνητικές επιδράσεις (Marrell, κ.α., 2008).

Συγκεκριμένα, παρεμβάσεις που τείνουν να ομαδοποιούν διαφορετικές συμπεριφορές για θεραπευτικούς σκοπούς μπορεί να ενσκήψουν ανεπιθύμητες συνέπειες, υπονομεύοντας την αυτοεκτίμηση και την κοινωνική επάρκεια των μαθητών. Είναι, λοιπόν, κρίσιμο οι εκπαιδευτικοί να ακολουθούν υψηλά πρότυπα προσοχής και να εξετάζουν πάντα την πιθανότητα αρνητικών επιπτώσεων που μπορεί να προκαλέσουν οι παρεμβάσεις τους, πέραν των αναμενόμενων θετικών αποτελεσμάτων (Marrell, κ.α., 2008).

Όπως αναφέρει ο Allen (2017), μία αποτελεσματική μέθοδος για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού αποτελεί η δημιουργία «ομάδων εκμάθησης» στις οποίες οι εκπαιδευτικοί θα έχουν τη δυνατότητα να παρατηρήσουν και να αξιολογήσουν τη συναισθηματική ανθεκτικότητα των μαθητών, διαχωρίζοντάς τους ανάλογα, προκειμένου να προστατεύσουν τους πιο ευάλωτους από τους πιο επιθετικούς συμμαθητές τους. Επιπρόσθετα, στην μελέτη του τονίζεται η συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων, η οποία είναι ουσιαστική, καθώς οι γονείς έχουν το ρόλο να ενδυναμώσουν τα παιδιά τους με τις απαραίτητες συμπεριφορές που θα πρέπει να διδαχθούν και να εφαρμόζουν στο σχολικό περιβάλλον, ενώ οι δάσκαλοι ενισχύουν και προωθούν αυτές τις συμπεριφορές για να εδραιωθούν ως το πρότυπο της αποδεκτής διαγωγής στην τάξη.

Καταρχάς, η επιδείνωση των επιθετικών αλληλεπιδράσεων αποτελεί μια ανησυχητική πτυχή, καθώς μια δυναμική και επιθετική παρέμβαση μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση, αντί για μείωση, της συχνότητας και της έντασης των αρνητικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των μαθητών. Επιπλέον, η τοποθέτηση του παρεμβαίνοντος, είτε αυτός είναι ένας εκπαιδευτικός, ένας σύμβουλος, ή ακόμα και ένας συνομήλικος, συστήνει έναν περαιτέρω λόγο ανησυχίας. Η αντιμετώπιση του εκφοβιστή με επιθετικό τρόπο μπορεί να προκαλέσει αντίδραση, θέτοντας τον παρεμβαίνοντα σε άμεσο κίνδυνο αντεκδίκησης ή ακόμη και σε μακροπρόθεσμη στόχευση (Lynn Hawkins, Pepler & Craig, 2001).

Τέλος, η εδραίωση των επιθετικών στρατηγικών ως κατάλληλου μέσου επίλυσης συγκρούσεων αποτελεί μία από τις πιο επικίνδυνες πτυχές. Κι αυτό διότι, αντί να προωθείται η επικοινωνία, η κατανόηση και η ειρηνική επίλυση διαφορών, μια τέτοια

προσέγγιση μπορεί να ενθαρρύνει την ιδέα ότι η επιθετικότητα είναι μια αποδεκτή λύση, ενισχύοντας έτσι έναν φαύλο κύκλο αρνητικής συμπεριφοράς.

Συνεπώς, είναι ζωτικής σημασίας οι προσπάθειες αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού να είναι καλά σχεδιασμένες, επικεντρωμένες στην προαγωγή θετικών αλληλεπιδράσεων και στην ενίσχυση της επικοινωνίας και της κατανόησης. Μόνο μέσω μιας τέτοιας προσέγγισης μπορεί να επιτευχθεί η δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος για όλους τους μαθητές (Lynn Hawkins, Pepler & Craig, 2001).

Η ευθύνη των εκπαιδευτικών στη χάραξη και εφαρμογή εκπαιδευτικών πολιτικών που αφορούν τον σχολικό εκφοβισμό είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Δεν θα πρέπει ποτέ να οδηγούνται στο συμπέρασμα ότι οι παρεμβάσεις μπορεί να βλάψουν τους μαθητές, αλλά πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι δράσεις τους είναι πάντα καλά θεμελιωμένες, επιδιώκοντας ένα ισορροπημένο αποτέλεσμα μεταξύ των θετικών και των αρνητικών επιπτώσεων (Marrell, κ.α., 2008).

2.2. Η αναγνώριση και η κατανόηση του σχολικού εκφοβισμού.

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και της σχολικής βίας αναδεικνύεται σε ένα σημαντικό πρόβλημα με πολυδιάστατη διάσταση, το οποίο καταγράφει αυξητικές τάσεις τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή κοινότητα, προκαλώντας σοβαρές αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη των μελλοντικών πολιτών. Η κατανόηση και η διάγνωση αυτού του φαινομένου απαιτούν μια σαφή προσέγγιση, η οποία ωστόσο φαίνεται να απουσιάζει από την ελληνική εκπαιδευτική νομοθεσία. Δεν υπάρχουν συγκεκριμένες διατάξεις που να αναφέρονται στην παραβατικότητα των ανηλίκων εντός του σχολικού περιβάλλοντος και ειδικότερα στον σχολικό εκφοβισμό (Ασημόπουλος, 2014).

Είναι απαραίτητο να αποδοθεί ειδική προσοχή στην αντίληψη του εκφοβισμού τόσο από μαθητές όσο και από εκπαιδευτικούς στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Η διεθνής βιβλιογραφία επισημαίνει τις αντιλήψεις των ίδιων των παιδιών ως κεντρικό στοιχείο για την προληπτική δράση ενάντια στον εκφοβισμό. Η εκλογίκευση της βίας από τους μαθητές αυξάνει τις πιθανότητες εκδήλωσης βιαιοτήτων.

Ένας από τους πιο κρίσιμους φορείς, είναι οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι συχνά υποτιμούν την έκταση του προβλήματος, αδυνατούν να αναγνωρίσουν τη σοβαρότητα του και μερικές φορές το θεωρούν ως ένα φυσιολογικό στάδιο ανάπτυξης. Οι αντιλήψεις επίσης, οι οποίες αποδίδουν τον εκφοβισμό σε ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά, σε οικογενειακά προβλήματα ή σε έλλειψη γονεϊκής φροντίδας και συνεργασίας με το σχολείο, υπογραμμίζουν την ανάγκη για μια πιο ενδεδειγμένη ψυχοκοινωνική υποστήριξη και ενίσχυση του παιδαγωγικού ρόλου του εκπαιδευτικού ιδρύματος (Γαλίτη, 2012).

Η αντιμετώπιση και η διαχείριση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού από τους εκπαιδευτικούς και τους λοιπούς φορείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας προϋποθέτει μια ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη προσέγγιση. Παρόλο που οι υπάρχουσες νομοθετικές διατάξεις δεν παρέχουν έναν σαφή οδηγό, η ευθύνη των εκπαιδευτικών να

αντιμετωπίζουν με την απαιτούμενη προσοχή τα συμβάντα εκφοβισμού και να αναζητούν τις ρίζες και τα κίνητρα πίσω από τις επιθετικές συμπεριφορές είναι κρίσιμη. Οι προτεινόμενες λύσεις θα πρέπει να είναι αποδεκτές από και να στοχεύουν στην επίτευξη συναίνεσης μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, ενισχύοντας ένα περιβάλλον εμπιστοσύνης και ασφάλειας (Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, 2015).

Προληπτικές στρατηγικές παίζουν επίσης καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Η σχολική κοινότητα οφείλει να ενημερώνει και να καθοδηγεί τους μαθητές και τους γονείς σχετικά με τον κώδικα συμπεριφοράς και τις αξίες που προωθεί το εκπαιδευτικό ίδρυμα. Η ενσωμάτωση προγραμμάτων και δραστηριοτήτων που αφορούν την ψυχοκοινωνική εκπαίδευση των μαθητών στον σχολικό προγραμματισμό είναι ζωτικής σημασίας.

Τέλος, η συγκρότηση και η διαφύλαξη των κοινωνικών αξιών και προτύπων επηρεάζονται από παράγοντες πέραν της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως η οικονομική κατάσταση, οι πολιτικές επιλογές της χώρας και η διεθνής συνεργασία. Η ανάπτυξη μιας ολιστικής και πολυεπίπεδης προσέγγισης για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και της βίας, που θα λαμβάνει υπόψη και αυτούς τους εξωτερικούς παράγοντες, είναι επιτακτική ανάγκη για την καλλιέργεια ενός ασφαλούς και υγιούς σχολικού περιβάλλοντος.

2.3. Στρατηγικές Παρέμβασης και Πρόληψης.

Η εκφοβιστική συμπεριφορά στο σχολείο αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο που αφορά ολόκληρη την εκπαιδευτική κοινότητα, επιβαρύνοντας την ψυχική και κοινωνική ευημερία των μαθητών. Η αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και της βίας απαιτεί μια συνεκτική και διαρκή προσπάθεια από όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία, με τον εκπαιδευτικό να διαδραματίζει έναν κεντρικό και ουσιαστικό ρόλο. Η αποτελεσματική οργάνωση και διαχείριση της τάξης από τον εκπαιδευτικό έχει κρίσιμη σημασία, καθώς πρέπει να στοχεύει στην πρόληψη συμπεριφορών που μπορεί να οδηγήσουν σε σχολική βία. Ένα αποτελεσματικό μέσο στην προσπάθεια αυτή είναι η διενέργεια συζητήσεων στην αρχή της σχολικής χρονιάς, όπου οι εκπαιδευτικοί μπορούν να καθορίσουν μαζί με τους μαθητές τις βασικές αρχές των διαπροσωπικών σχέσεων, τους κοινούς στόχους και τους τρόπους επίλυσης διαφορών. Επιπλέον, οι τακτικές συναντήσεις για τη συζήτηση της προόδου και της εξέλιξης της τάξης ως ομάδας, καθώς και των διαπροσωπικών σχέσεων, μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στην ενίσχυση της ομαδικότητας και στην αποφυγή συγκρούσεων.

Σε περιπτώσεις εντοπισμού ή αντιμετώπισης συμβάντων βίας μέσα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον, ο εκπαιδευτικός οφείλει να επιδεικνύει ισότιμη προσοχή αλλά και κατανόηση προς όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, ανεξαρτήτως της φύσης τους ως θύτες, θύματα ή μάρτυρες του περιστατικού. Ειδικότερα, για το παιδί που υφίσταται τον σχολικό εκφοβισμό, είναι σημαντικό να διαμορφωθεί ένα περιβάλλον ασφάλειας και

εμπιστοσύνης, επιδεικνύοντας ενδιαφέρον και προστασία, ενώ παράλληλα τονίζεται η ανάγκη να ενθαρρυνθεί η εκφραστικότητα του παιδιού για την αλλαγή της κατάστασης (Ασημόπουλος, 2014).

Ο εκπαιδευτικός πρέπει να ενημερώσει τόσο τους γονείς όσο και τη διεύθυνση του σχολείου, εξετάζοντας την πιθανότητα να συνδράμει ειδικός σύμβουλος, και να ανοίξει ένα παράθυρο διαλόγου στην τάξη με σκοπό την αύξηση της ευαισθησίας και της αλληλεγγύης μεταξύ των μαθητών. Όσον αφορά τον θύτη, ο εκπαιδευτικός δύναται να αποτρέψει τη βίαιη συμπεριφορά διεξάγοντας ιδιωτικές συνομιλίες μαζί του, τονίζοντας την απαράδεκτη φύση της βίας και τις παραβάσεις των κανόνων, πριν προχωρήσει σε ενημέρωση της διεύθυνσης και την τελική απόφαση για την αποκατάσταση.

Η σημασία της διευθυντικής θέσης είναι επίσης καθοριστική τόσο στο κλίμα του σχολείου όσο και στη διαχείριση του φαινομένου, με την εφαρμογή μεθόδων που επικεντρώνονται στην κατανόηση, την ενσυναίσθηση και την επίλυση προβλημάτων μέσω δημιουργικών τρόπων έκφρασης, προάγοντας τη συλλογική ευθύνη και την αναζήτηση θετικών λύσεων. Η διπλή στόχευση του εκπαιδευτικού στην πρόληψη και στην αποτελεσματική διαχείριση των περιστατικών του σχολικού εκφοβισμού και της βίας, είναι ένα σημείο κλειδί και προϋποθέτει ότι πρέπει να εφαρμόζονται στρατηγικές που αποτρέπουν την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών, αλλά ταυτόχρονα να υπάρχει η ετοιμότητα και η κατάλληλη προσέγγιση για την αντιμετώπιση περιστατικών όταν αυτά εκδηλωθούν.

Ήδη από τις αρχές του 2000, η διεθνής κοινότητα έχει γνωρίσει την ανάπτυξη και την εφαρμογή πρωτοβουλιών που στοχεύουν στην ενίσχυση της ψυχικής υγείας εντός του σχολικού πληθυσμού. Αυτές οι πρωτοβουλίες, αποσκοπούν στη βελτίωση της διαπροσωπικής δυναμικής και στην προαγωγή ενός θετικού σχολικού περιβάλλοντος, συμβάλλοντας έτσι στη σχολική επιτυχία και στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των μαθητών.

Μάλιστα, η μελέτη των Κατσαντώνης, Ασημακοπούλου & Φρούντα (2023) αναδεικνύει τη σημασία της θετικής επιρροής του περιβάλλοντος από συνομηλικούς, φίλους και οικογένεια στη μείωση του σχολικού εκφοβισμού. Οι διαπροσωπικές σχέσεις με τους συνομηλικούς, αποκτούν αυξημένη σημασία για την αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς τα παιδιά αφιερώνουν σημαντικά περισσότερο χρόνο σε αυτές τις σχέσεις, σε σύγκριση με το χρόνο που περνούν με την οικογένεια. Η ανάπτυξη στενών φιλικών σχέσεων με άτομα που έχουν κοινά ενδιαφέροντα συμβάλλει στην εμβάθυνση των κοινωνικών δεσμών, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνονται πιο περίπλοκες διαπροσωπικές δυναμικές και κοινωνικές ιεραρχίες. Αυτές οι σχέσεις επηρεάζουν την κοινωνική θέση του παιδιού, ενώ η ανάπτυξη και η εφαρμογή κοινωνικών δεξιοτήτων κρίνονται καθοριστικές για την κοινωνική και συναισθηματική τους προσαρμογή.

Τονίζεται έτσι η ανάγκη για εκπαιδευτικές και ψυχολογικές παρεμβάσεις που ενισχύουν το υποστηρικτικό κοινωνικό περιβάλλον, υποδεικνύοντας ότι η ενεργή συμμετοχή και η υποστήριξη μπορούν να προλάβουν και να μειώσουν το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σχολεία. Κάτι τέτοιο, υπογραμμίζει την ανάγκη για προγράμματα που ενθαρρύνουν την ενδυνάμωση των μαθητών, την ανάπτυξη δεξιοτήτων κοινωνικής αλληλεπίδρασης και την εκπαίδευση σε θέματα ενσυναίσθησης και συναισθηματικής νοημοσύνης. Έτσι, τα ευρήματα από τα συμβάντα εκφοβισμού δεν εντοπίζουν μόνο τις προκλήσεις αλλά και διαμορφώνουν τη βάση για την ανάπτυξη πιο αποτελεσματικών στρατηγικών πρόληψης και παρέμβασης.

Τα πρώτα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση έγιναν στη Φιλανδία και τη Νορβηγία, όπου τα προγράμματα πρόληψης στοχεύουν στην ενδυνάμωση των παιδιών και των γονέων τους. Το πρόγραμμα Daphne III (2007-2013) αποτελεί ένα πενταετές κοινοτικό πρόγραμμα δράσης που υλοποιείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εντάσσεται στο πλαίσιο του προγράμματος «Θεμελιώδη Δικαιώματα και Δικαιοσύνη». Σκοπός του είναι η υποστήριξη δράσεων για την πρόληψη και καταπολέμηση όλων των μορφών βίας—σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής—κατά παιδιών, νέων και γυναικών, καθώς και την προστασία των θυμάτων και των ομάδων κινδύνου. Το πρόγραμμα στοχεύει στην εξασφάλιση υψηλού επιπέδου σωματικής και ψυχικής υγείας μέσω της προστασίας από τη βία, της πρόληψης βίας, της υποστήριξης θυμάτων και της προστασίας ευπαθών ομάδων. Επιπλέον, επιδιώκει να ενισχύσει τη βάση γνώσεων σχετικά με τους μηχανισμούς βίας, τη μεταχείριση δραστών και να βελτιώσει τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τη βία στην Ευρώπη. Το Daphne III συνεισφέρει επίσης στη διαμόρφωση και ανάπτυξη των πολιτικών της Ε.Ε. σχετικά με τη δημόσια υγεία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ισότητα των φύλων, καθώς και στην ανάπτυξη δράσεων που προάγουν την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών και την αντιμετώπιση της σωματικής κακοποίησης και του trafficking (‘‘DAPHNE III – Ευρωπαϊκό πρόγραμμα για την καταπολέμηση της βίας εις βάρος παιδιών, νέων και γυναικών’’, 2012).

Στην Ελλάδα, το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη υλοποιεί πολλαπλές στρατηγικές για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, με στόχο τόσο την πρόληψη όσο και την ενεργή αντιμετώπιση του φαινομένου. Το πρώτο βήμα στην αντιμετώπιση του εκφοβισμού είναι η παραδοχή από πλευράς των σχολείων ότι το πρόβλημα υφίσταται. Αυτό είναι θεμελιώδες για τη διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού σχεδίου πρόληψης και αντίδρασης, ώστε σταδιακά τα σχολεία να αναπτύσσουν συγκεκριμένες πολιτικές που περιλαμβάνουν σαφείς οδηγίες και κανόνες συμπεριφοράς, μεθόδους αναφοράς εκφοβιστικών συμπεριφορών και διαδικασίες διαχείρισης τέτοιων περιστατικών (Παραδεισιώτη & Τζιόγκουρος, 2008).

Αναπτύχθηκε ως ένα σχέδιο βασισμένο στην πρόληψη και στη διαχείριση τέτοιων περιστατικών με ευαισθητοποίηση σε θέματα όπως η εθνικότητα, το φύλο, και η αναπηρία. Οι προσπάθειες αυτές περιλάμβαναν τη δράση νεαρών εκπαιδευτών που δρούσαν ως πρεσβευτές της αλλαγής μέσα στα σχολεία, διοργανώνοντας εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για τους συνομηλίκους τους στα γυμνάσια και λύκεια. Επιπλέον, αναπτύχθηκε ένα πακέτο μεθοδολογικών εργαλείων που προσφέρει μια σειρά από δραστηριότητες προς χρήση από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, με στόχο την ενίσχυση των προσπαθειών κατά του εκφοβισμού (Γαλίτη, 2012).

Ως προς τη διάσταση της εθνικότητας στο πλαίσιο του προγράμματος Δάφνη κύριο στόχο έχει την καταπολέμηση των προκαταλήψεων και του ρατσισμού εντός του σχολικού περιβάλλοντος, με συναφείς εκπαιδευτικές δράσεις που προωθούν την πολυπολιτισμικότητα και τον σεβασμό στη διαφορετικότητα. Το πρόγραμμα επιδιώκει να μειώσει τα φαινόμενα εκφοβισμού που βασίζονται στην καταγωγή των μαθητών, ενώ από άποψη φύλου, στόχο έχει τη δραστική αντιμετώπιση του σεξισμού και της έμφυλης βίας. Οι αντίστοιχες εκπαιδευτικές δράσεις σχεδιάζονται ώστε να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές σχετικά με θέματα ισότητας των φύλων, καταρρίπτοντας στερεότυπα και προωθώντας μια περισσότερο ισορροπημένη συμπεριφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Αναφορικά με την αναπηρία, το πρόγραμμα επικεντρώνεται στην καταπολέμηση των διακρίσεων και του εκφοβισμού ενάντια σε μαθητές με διαφορετικές ανάγκες. Πρωτοβουλίες οι οποίες σχετίζονται με τη διαμόρφωση προσβάσιμων μαθησιακών περιβαλλόντων, καθώς και η παροχή συγκεκριμένων εργαλείων και υπηρεσιών υποστήριξης, είναι κρίσιμες για την ένταξη και την ισότιμη μεταχείριση όλων των μαθητών (Καραβόλτσου, 2013).

Μεταξύ των πιο αναγνωρισμένων προγραμμάτων πρόληψης του εκφοβισμού περιλαμβάνεται το Πρόγραμμα Πρόληψης του Εκφοβισμού του Olweus, το οποίο έχει εφαρμοστεί ευρέως με επιτυχία, καθώς και το Bully Busters, που εστιάζει στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, το πρόγραμμα Mind Matters αποτελεί μια ολιστική προσέγγιση στην προαγωγή της ψυχικής υγείας των εφήβων, συμβάλλοντας εμμέσως και στην πρόληψη του εκφοβισμού.

Στην Ελλάδα, η εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων περιλαμβάνει σημαντικές πρωτοβουλίες, όπως ο Συνήγορος του Παιδιού και η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων, καθώς και η λειτουργία του Προγράμματος Πρόληψης του Εκφοβισμού του Olweus, το Πρόγραμμα Διαμεσολάβησης για την αντιμετώπιση συγκρούσεων, καθώς και το Πρόγραμμα Στοπ στην Ενδοσχολική Βία, το οποίο έχει αξιολογηθεί θετικά ως προς την αποτελεσματικότητά του.

Πιο αναλυτικά:

Το Πρόγραμμα Πρόληψης του Εκφοβισμού του Olweus (Olweus Bullying Prevention Program - OBPP)

Το εν λόγω πρόγραμμα αναγνωρίζεται ως ένας πρωτοπόρος στην καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού. Δημιουργήθηκε από τον Νορβηγό επιστήμονα Dan Olweus και εφαρμόστηκε αρχικά στη δεκαετία του '80 σε σχολεία της Νορβηγίας, της Σουηδίας και αργότερα στις ΗΠΑ. Το πρόγραμμα υιοθετεί μια ολιστική προσέγγιση, εμπλέκοντας μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς στη διαδικασία αντιμετώπισης του εκφοβισμού, με σκοπό την ενημέρωση γύρω από το ζήτημα, τη διαμεσολάβηση, την υποστήριξη των θυμάτων και τη θέσπιση αποτελεσματικών κανόνων. Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα δραστηριοποιείται σε τρία βασικά επίπεδα:

- Στο επίπεδο του σχολείου, όπου το προσωπικό αξιολογεί την έκταση και τη σοβαρότητα του προβλήματος εκφοβισμού μέσω ερευνητικών δράσεων.
- Στο επίπεδο της τάξης, όπου οι καθηγητές και οι μαθητές συνεργάζονται για τη θέσπιση κανόνων κατά του εκφοβισμού και την υλοποίηση σχετικών δραστηριοτήτων, προάγοντας έτσι τη συνειδητοποίηση και την ενεργή αντιμετώπιση του φαινομένου.
- Στο ατομικό επίπεδο, όπου ενθαρρύνεται η διαμεσολάβηση μεταξύ μαθητών και η συνεργασία με τους γονείς για την επίλυση συγκρούσεων και την καταπολέμηση του εκφοβισμού.

Η στρατηγική του προγράμματος Olweus στη δημιουργία ενός ασφαλούς και υγιούς σχολικού περιβάλλοντος, μειώνοντας τα περιστατικά εκφοβισμού και ενισχύοντας τη θετική διαπροσωπική σχέση και αλληλεπίδραση ανάμεσα σε όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας. Επιπλέον, το πρόγραμμα απαιτεί συνεχή δέσμευση και ενεργή συμμετοχή από τους διευθυντές, τους εκπαιδευτικούς, το λοιπό προσωπικό του σχολείου και τους γονείς για να είναι επιτυχημένο. Το πρόγραμμα επιδιώκει επίσης να βελτιώσει τις σχέσεις μεταξύ των μαθητών, να ενισχύσει το αίσθημα ασφάλειας και να προάγει τη θετική ακαδημαϊκή ανάπτυξη. Ακόμη, επικεντρώνεται στην αλλαγή συμπεριφορών που σχετίζονται με τον εκφοβισμό, προσφέροντας στρατηγικές και παρεμβάσεις που στοχεύουν στη μετασχηματισμό του σχολικού κλίματος.

Σε επίπεδο σχολείου, περιλαμβάνεται η δημιουργία και εφαρμογή συνολικών σχολικών πολιτικών κατά του εκφοβισμού. Κεντρικά στοιχεία στρατηγικής σε αυτό το επίπεδο είναι η τακτική εκπαίδευση του προσωπικού και οι ενημερώσεις προς τους γονείς. Η αξιολόγηση σε αυτό το επίπεδο εστιάζεται στην αποτελεσματικότητα των ενημερώσεων και στην εφαρμογή των πολιτικών. Στο επίπεδο της τάξης, ο εκφοβισμός αντιμετωπίζεται μέσω της θέσπισης κανόνων τάξης και της διεξαγωγής συναντήσεων για τη συζήτηση και αντιμετώπιση του φαινομένου. Η αξιολόγηση γίνεται βάσει της συχνότητας και της σοβαρότητας των αναφερόμενων περιστατικών εκφοβισμού. Στο προσωπικό επίπεδο, η εφαρμογή του προγράμματος Olweus στοχεύει στην άμεση παρέμβαση σε περιπτώσεις εκφοβισμού, προσφέροντας υποστήριξη στα θύματα και διορθωτικά μέτρα για τους δράστες. Η αξιολόγηση αυτού του επιπέδου αξιολογεί την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων στην αλλαγή των συμπεριφορών των

εμπλεκομένων. Συνολικά, τα αποτελέσματα της εφαρμογής του προγράμματος Olweus δείχνουν σημαντική μείωση στα περιστατικά εκφοβισμού και βελτίωση του κλίματος των σχολικών κοινοτήτων. Κάθε επίπεδο αξιολογείται βάσει των ειδικών στρατηγικών και των στόχων που έχει θέσει, προσφέροντας ένα πλαίσιο συνεχούς βελτίωσης και προσαρμογής των πρακτικών κατά του εκφοβισμού (Καφαλούκου, Ρούσση & Τσουλάκου, 2020).

To Bully Busters

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα Bully Busters, σχεδιάστηκε για να καταπολεμήσει τον σχολικό εκφοβισμό μέσω μιας σειράς σεμιναρίων ανάπτυξης του εκπαιδευτικού προσωπικού. Στα σεμινάρια αυτά δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις ψυχολογικές προσεγγίσεις, ωστόσο, ενσωματώνονται επίσης και άλλες μέθοδοι. Αυτές οι μέθοδοι συμπεριλαμβάνουν τεχνικές παρέμβασης, αναγνώριση πρώιμων ενδείξεων εκφοβισμού και προσεγγίσεις που βοηθούν στην δημιουργία ενός θετικού και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος, προωθώντας την αποτελεσματική αντιμετώπιση και πρόληψη του εκφοβισμού. Επομένως, ενώ οι ψυχολογικές προσεγγίσεις αποτελούν τον πυρήνα του προγράμματος, η ποικιλία των μεθόδων καλύπτει μια ευρύτερη γκάμα δεξιοτήτων και τεχνικών που απαιτούνται για μια ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Τυπικά, το πρόγραμμα διαρκεί τρεις εβδομάδες με συναντήσεις δύο ωρών η κάθε μία. Καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος, το περιεχόμενο επικεντρώνεται στην παροχή εκτενών πληροφοριών σχετικά με τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση, προσφέροντας στους συμμετέχοντες γνώσεις σχετικά με τις συνιστάμενες παρεμβάσεις, τις στρατηγικές πρόληψης, τις τεχνικές διαχείρισης του άγχους, καθώς και διάφορες δραστηριότητες που μπορούν να υλοποιηθούν στην τάξη.

Είναι οργανωμένο σε επτά διαδοχικές ενότητες και στοχεύει στην αύξηση της ευαισθητοποίησης σχετικά με το φαινόμενο του εκφοβισμού, την αναγνώριση των ρόλων του θύτη και του θύματος, την ανάληψη ευθύνης μέσα από ενεργές παρεμβάσεις, την υποστήριξη των θυμάτων μέσω συγκεκριμένων συστάσεων και τεχνικών, την κατανόηση της σημασίας της πρόληψης και τέλος, την ανάπτυξη δεξιοτήτων για τη χαλάρωση και αποτελεσματική αντιμετώπιση του άγχους. Μέσω αυτής της δομημένης προσέγγισης, το Bully Busters επιδιώκει να ενισχύσει το εκπαιδευτικό προσωπικό με τα απαραίτητα εργαλεία και τεχνικές, ώστε να δημιουργήσει ένα ασφαλέστερο και πιο θετικό σχολικό περιβάλλον για όλους τους μαθητές (Bedell & Horne, 2005).

Σύμφωνα με την έρευνα των Bedell & Horne (2005), το πρόγραμμα έχει καταφέρει να μειώσει τα περιστατικά εκφοβισμού και να βελτιώσει τη συμπεριφορά των μαθητών. Μια σχετική μελέτη σε δημοτικό σχολείο ανέφερε μείωση κατά 40% της επιθετικής συμπεριφοράς και 19% των εμπειριών θυματοποίησης. Επιπλέον, η εφαρμογή του σε γυμνάσιο αύξησε τη γνώση και την αυτοεκτίμηση των εκπαιδευτικών σχετικά με τη

διαχείριση του εκφοβισμού και μείωσε σημαντικά τις πειθαρχικές παραπομπές λόγω συμπεριφορικών προβλημάτων.

Το Bully Busters όχι μόνο μειώνει τον εκφοβισμό, αλλά συμβάλλει και στην αντιμετώπιση του άγχους στο σχολικό περιβάλλον, αναπτύσσοντας την επάρκεια των εκπαιδευτικών να διαχειρίζονται αποτελεσματικά αυτές τις καταστάσεις. Η προσφορά του προγράμματος σε εργαλεία και στρατηγικές διαχείρισης του άγχους και του εκφοβισμού βοηθά τους εκπαιδευτικούς να δημιουργούν ένα πιο υποστηρικτικό και παραγωγικό σχολικό περιβάλλον. Συνολικά, το Bully Busters ενισχύει την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθηση των εκπαιδευτικών, βελτιώνοντας τη συνολική σχολική κλίμακα και συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός ασφαλούς και θετικού σχολικού περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με τη μελέτη των Bell κ.α. (2010) το πρόγραμμα δύναται να επηρεάσει θετικά την αυτοαποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών, καθώς αισθάνονται πιο ικανοί να παρεμβαίνουν με επιτυχία σε καταστάσεις εκφοβισμού μετά τη συμμετοχή τους. Οι ομαδικές συνεδρίες εξοπλίζουν τους εκπαιδευτικούς με τις απαραίτητες δεξιότητες μέσω συζητήσεων, παιχνιδιών ρόλων και στρατηγικών ενεργητικής μάθησης, με στόχο να ενισχύσουν την κατανόηση τους για τη δυναμική του εκφοβισμού και τις αποτελεσματικές τεχνικές παρέμβασης, οι οποίες θα μπορούσαν στη συνέχεια να εφαρμοστούν στις τάξεις τους.

To MindMatters

Το MindMatters αποτελεί ένα πρωτοποριακό πρόγραμμα το οποίο στοχεύει στην ενίσχυση της ψυχικής υγείας στο σχολικό περιβάλλον, παρέχοντας ένα εκτενές πλαίσιο για την προαγωγή και διαφύλαξη της ψυχικής ευεξίας. Έχει σχεδιαστεί με σκοπό να ενθαρρύνει την εφαρμογή καλών πρακτικών και ολοκληρωμένων σχολικών προσεγγίσεων που αφορούν την ψυχική υγεία, προωθώντας την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων, διδακτικού υλικού και ευκαιριών για μετέπειτα επαγγελματική ανάπτυξη, που είναι ειδικά προσαρμοσμένα για να ανταποκρίνονται σε ένα ευρύ φάσμα αναγκών (Wyn, Cahill, Holdsworth, Rowling & Carson, 2000).

Επιπλέον, το πρόγραμμα επιδιώκει την προώθηση της πρόληψης των αυτοκτονιών και τη διευκόλυνση της δημιουργίας δυναμικών εταιρικών σχέσεων μεταξύ των σχολείων, των γονέων και των κοινοτικών φορέων, με τελικό στόχο την ανάπτυξη και την προαγωγή της ψυχικής ευημερίας των νέων. Πιο συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από την έρευνα των Baik, Larcombe & Brooker (2019), το πρόγραμμα έχει θετικές επιδράσεις που καταγράφονται στην μείωση της ψυχολογικής δυσφορίας και στην βελτίωση της γενικής ψυχικής υγείας των μαθητών, με τη μείωση αυτή των συμπτωμάτων φαίνεται να συμβάλλει στην βελτίωση των ακαδημαϊκών επιδόσεων και στην γενικότερη ικανοποίηση των μαθητών από τη σχολική εμπειρία.

Ως προς την ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ σχολείων, γονέων και κοινοτικών φορέων, διασφαλίζεται μια πιο συντονισμένη προσέγγιση στην υποστήριξη της ψυχικής υγείας. Αυτή η ενίσχυση των διασυνδέσεων έχει φέρει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός πιο σταθερού και συμπεριληπτικού περιβάλλοντος για τους μαθητές, παρέχοντας τους τις απαραίτητες πόρους και την υποστήριξη που χρειάζονται για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της εφηβείας και της σχολικής ζωής. Τέλος, η ενίσχυση της προληπτικής προσέγγισης στην αυτοκτονία αποτελεί έναν άλλον κρίσιμο στόχο του MindMatters. Η προαγωγή της ενημέρωσης και της εκπαίδευσης σχετικά με τις σημάνσεις κινδύνου και τις στρατηγικές παρέμβασης έχουν βοηθήσει την κοινότητα του σχολείου να είναι πιο προετοιμασμένη για την αντιμετώπιση τέτοιων κρίσεων, μειώνοντας τους κινδύνους και παρέχοντας τα απαραίτητα εργαλεία για την ενεργή στήριξη των μαθητών σε ανάγκη (Baik, Larcombe & Brooker, 2019).

Η στάση και η υποστήριξη του ακαδημαϊκού προσωπικού διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο στη μείωση του άγχους και στην προώθηση ενός θετικού μαθησιακού περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα, συνιστάται η βελτίωση της διαθεσιμότητας αλλά και της ευαισθητοποίησης των υποστηρικτικών υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της συμβουλευτικής. Η βελτιωμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού και σχεδιασμού μαθημάτων επισημάνθηκε επίσης ως σημαντική για την ευημερία των νέων (Baik, Larcombe & Brooker, 2019).

Μέσα από αυτή την προσέγγιση, το MindMatters συνεισφέρει σημαντικά στην κατανόηση και την υποστήριξη της ψυχικής υγείας στο σχολικό πλαίσιο, αναδεικνύοντας τη σημασία της προληπτικής φροντίδας και της συλλογικής προσπάθειας για την προαγωγή της ψυχικής ευημερίας (Wyn, Cahill, Holdsworth, Rowling & Carson, 2000).

Ο Συνήγορος του παιδιού

Ο Συνήγορος του Παιδιού αναδεικνύεται ως μία κρίσιμης σημασίας ανεξάρτητη αρχή, αφιερωμένη στην προάσπιση και την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών, με την ίδρυσή του να εντοπίζεται στο 1981 στη Νορβηγία. Από εκείνη την περίοδο, η θέση του Συνηγόρου του Παιδιού έχει καταστεί παγκοσμίως αναγνωρισμένη, με την ύπαρξη πολλαπλών αντίστοιχων θεσμών σε διάφορες χώρες. Στην Ελλάδα, ο Συνήγορος του Παιδιού λειτουργεί ως ουσιαστικό τμήμα της Εθνικής Ανεξάρτητης Αρχής Συνήγορος του Πολίτη, ενταγμένος στην κατηγορία του Κύκλου Δικαιωμάτων του Παιδιού. Η κύρια αποστολή του είναι η ενεργή υπεράσπιση των δικαιωμάτων παιδιών έως 18 ετών, επιδιώκοντας τη διασφάλιση και την προαγωγή τους σε κάθε δυνατό επίπεδο (Συνήγορος του παιδιού).

Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα ο Συνήγορος του Παιδιού συνεργάζεται με εκπαιδευτικούς φορείς για τη διοργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων στα σχολεία, ενώ σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας, έχει εντάξει προγράμματα όπως το «Σχολείο χωρίς Βία» και το «Bullying-Free: Προώθηση ενός δημοκρατικού σχολείου χωρίς σχολική βία» τα οποία προσφέρει εργαστήρια για την αντιμετώπιση εκφοβισμού στους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Άλλωστε, υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι γονείς έπειτα από συμβάν εκφοβισμού, επικοινωνήσαν με τον Συνήγορο του Παιδιού, ο οποίος επενέβη διαμεσολαβώντας με τη διεύθυνση του σχολείου και την παιδαγωγική ομάδα για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση.

Επιπλέον, ο Συνήγορος του Παιδιού συνεργάζεται με την ΜΚΟ "Το Χαμόγελο του Παιδιού" για την προώθηση καμπάνιας ενάντια στον εκφοβισμό, παρέχοντας στήριξη και πόρους στα σχολεία και διοργανώνοντας σεμινάρια και ενημερωτικές εκστρατείες για το ευρύ κοινό, ενώ προτάσεις του έχουν υποβληθεί και στην Κυβέρνηση για τη θέσπιση αυστηρότερων νομικών πλαισίων που αφορούν την πρόληψη και την καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού. Ένα αποτέλεσμα αυτών των προτάσεων ήταν η ενίσχυση της νομοθεσίας που αφορά τις σχολικές επιτροπές για τη διαχείριση τέτοιων περιστατικών.

Ο Συνήγορος του Παιδιού πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει την υιοθέτηση μιας δημοκρατικής προσέγγισης στη διοίκηση των σχολείων, την ενίσχυση της λειτουργίας των σχολικών συμβουλίων, καθώς και την κατάρτιση και την εφαρμογή εσωτερικών κανονισμών σε κάθε εκπαιδευτική μονάδα. Προτείνεται η δημιουργία κανόνων που θα διέπουν την τάξη και τη συμπεριφορά, η διεξαγωγή συναντήσεων επικοινωνίας, καθώς και η εισαγωγή στα εκπαιδευτικά προγράμματα όλων των βαθμίδων, τόσο της Πρωτοβάθμιας όσο και της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενοτήτων που αφορούν τα δικαιώματα, τις ευθύνες και τις κοινωνικές σχέσεις των μαθητών (Γρόσδος κ.α., 2016).

Συμπληρωματικά, προτείνεται η διδασκαλία εναλλακτικών τρόπων χειρισμού των περιστατικών βίας ή εκφοβισμού μέσω δραστηριοτήτων όπως τα παιχνίδια ρόλων. Συνιστάται επίσης η οργάνωση συναντήσεων με τη συμμετοχή εκπαιδευτικών που διαθέτουν ειδικές γνώσεις και διεπιστημονικών ομάδων, όπως ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί, καθώς και η καθιέρωση μηχανισμών για την υποβολή και εξέταση παραπόνων που αφορούν δυσλειτουργίες ή παραβιάσεις δικαιωμάτων μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Τέλος, τονίζεται η ανάγκη ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης των μαθητών (Γρόσδος κ.α., 2016).

Ομάδα Εφήβων Συμβούλων

Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων είναι ενεργό μέλος του δικτύου ENYA (ENOC Network of Young Advisors), μια πρωτοβουλία που ξεκίνησε από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Επιτρόπων για το Παιδί (ENOC) τον Φεβρουάριο του 2010. Αυτό το δίκτυο προσφέρει την πλατφόρμα για την ενεργή συμμετοχή των Ομάδων Εφήβων Συμβούλων από

διάφορα μέλη του ENOC, επιτρέποντας τους να συνεισφέρουν και να εκφράζουν τις απόψεις τους σε θέματα που αφορούν τα δικαιώματα των παιδιών. Ο στόχος του ΕΝΥΑ εστιάζει στη διευκόλυνση της επικοινωνίας και της ανταλλαγής ιδεών μεταξύ των εφηβικών ομάδων, παρέχοντας τους τη δυνατότητα να έχουν έναν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των πολιτικών και των συζητήσεων που αφορούν τα δικαιώματα του παιδιού. Μέσω αυτής της πλατφόρμας, οι Επίτροποι για το Παιδί σε ευρωπαϊκό επίπεδο ενθαρρύνονται να λαμβάνουν υπόψη και να ενσωματώνουν τις απόψεις των παιδιών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, διασφαλίζοντας έτσι ότι οι φωνές των νέων ακούγονται και λαμβάνονται σοβαρά υπόψη στις συζητήσεις που αφορούν την προάσπιση και την προώθηση των δικαιωμάτων τους (Επίτροπος Προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού).

Το Πρόγραμμα Διαμεσολάβησης

Η διαμεσολάβηση εντός του σχολικού πλαισίου αποτελεί μια διαδικασία όπου οι μαθητές αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στην επίλυση των συγκρούσεων και των διαφορών μεταξύ των συνομηλίκων τους. Προσφέρει μια εναλλακτική προσέγγιση στην παραδοσιακή μεθοδολογία της επίλυσης συγκρούσεων, η οποία βασίζεται στην απόδοση ευθυνών και την επιβολή ποινών από τους ενηλίκους.

Μέσω της εν λόγω διαδικασίας, τα μέρη που εμπλέκονται στη σύγκρουση επιδιώκουν οικειοθελώς την παρέμβαση των συνομηλίκων διαμεσολαβητών. Υπό την καθοδήγησή τους, διερευνούν τις αιτίες της διαμάχης, καταλήγουν σε μια συμφωνηθείσα λύση και αναλαμβάνουν τη δέσμευση για την τήρηση της αμοιβαία συναφθείσας συμφωνίας. Αυτή η μεθοδολογία συνεισφέρει σημαντικά στην ενίσχυση των μεταξύ τους σχέσεων και, ευρύτερα, στη δημιουργία ενός υγιούς, θετικού, ασφαλούς και περισσότερο δημοκρατικού σχολικού περιβάλλοντος.

Στα ελληνικά σχολεία, η διαμεσολάβηση εφαρμόζεται μέσω ενός προσεκτικά σχεδιασμένου προγράμματος το οποίο στοχεύει στην επίλυση συγκρούσεων μεταξύ των μαθητών με τη βοήθεια άλλων μαθητών που έχουν εκπαιδευτεί για αυτόν τον σκοπό. Ο ρόλος των διαμεσολαβητών περιλαμβάνει την εκπαίδευση σε τεχνικές ενεργητικής ακρόασης, την ενθάρρυνση του διαλόγου και την προώθηση της ειρηνικής διαχείρισης των διαφορών (Γρηγοριάδου & Τέλλιου, 2016).

Η εν λόγω διαδικασία αρχίζει με τη διασφάλιση της ετοιμότητας του σχολείου, την επιλογή και εκπαίδευση των μαθητών που θα εμπλακούν ως διαμεσολαβητές και την ενημέρωση της σχολικής κοινότητας για τους κανόνες και τις αρχές της. Στη συνέχεια, καθορίζεται ο χώρος όπου θα πραγματοποιούνται οι συναντήσεις και οργανώνονται οι πρώτες συναντήσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών. Σε κάθε συνάντηση, οι διαμεσολαβητές ενθαρρύνουν τους συμμετέχοντες να εκφράσουν τις απόψεις τους και να εργαστούν μαζί για την εύρεση μιας αμοιβαία αποδεκτής λύσης, ενώ ταυτόχρονα διατηρείται η εχεμύθεια και η ουδετερότητα στη διαδικασία. Η εμπιστοσύνη και η

αξιοπιστία καλλιεργούνται μέσω της συνεχούς ενασχόλησης και της εκπαίδευσης των διαμεσολαβητών (Γρηγοριάδου & Τέλλιου, 2016).

Η εφαρμογή της σχολικής διαμεσολάβησης από ομηλικούς κατά του σχολικού εκφοβισμού στα ελληνικά σχολεία, απαιτεί τον ορισμό υπεύθυνων εκπαιδευτικών με συντονιστικό ρόλο, οι οποίοι επιλέγουν και εκπαιδεύουν μαθητές για να αναλάβουν τον ρόλο των διαμεσολαβητών. Η διαδικασία βασίζεται σε μια εθελοντική συμφωνία μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, και η σχολική κοινότητα ενημερώνεται για τις αρχές και τους κανόνες που διέπουν τη διαμεσολάβηση. Επιπροσθέτως, η συνεργασία με τους Συντονιστές Εκπαιδευτικού Έργου Παιδαγωγικής Ευθύνης, τον Συντονιστή εκπαίδευσης για την αειφορία, το οικείο ΚΕΣΥ, τον Υπεύθυνο των Σχολικών Δραστηριοτήτων των Διευθύνσεων Εκπαίδευσης και άλλους ειδικούς συμβάλλει στην οργάνωση επιμορφωτικών προγραμμάτων. Αυτά τα προγράμματα περιλαμβάνουν βιωματικούς διαδραστικούς και ανατροφοδοτικούς χαρακτήρες, χρησιμοποιώντας επιμορφωτικό υλικό του Υπουργείου Παιδείας.

Η σχολική διαμεσολάβηση, πρακτική που εφαρμόζεται συστηματικά σε σχολεία του εξωτερικού με εντυπωσιακά αποτελέσματα, αρχίζει να κερδίζει έδαφος και στην Ελλάδα, αν και με αποσπασματικό ακόμα χαρακτήρα. Στα ελληνικά σχολεία, οι προσπάθειες διαχείρισης συγκρούσεων μέσω της επικοινωνίας, της ενσυναίσθησης και ισότιμης εμπλοκής των αντικρουόμενων πλευρών αντιμετωπίζονται ακόμη ως καινοτόμες δράσεις. Ωστόσο, υπάρχουν πολλά σχολεία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση που έχουν ήδη καταγράψει πολύ θετικά αποτελέσματα από την εφαρμογή της διαμεσολάβησης, δείχνοντας το δυναμικό της για ευρύτερη και πιο συστηματική υιοθέτηση στο μέλλον.

Το Πρόγραμμα Στοπ στην Ενδοσχολική Βία

Στο πλαίσιο των ενεργειών πρόληψης στην εκπαιδευτική διαδικασία στην Ελλάδα, έχει υλοποιηθεί το πρόγραμμα της Ελληνικής Ψυχολογικής Υπηρεσίας Πρόληψης Ενδοσχολικής Βίας, γνωστό ως "Stop στην ενδοσχολική βία". Το εν λόγω πρόγραμμα αναπτύσσει μια σειρά από βιωματικές δραστηριότητες, εργαστηριακές ασκήσεις και εκπαιδευτικά παιχνίδια, μέσω των οποίων οι μαθητές ενθαρρύνονται να εξερευνήσουν και να συζητήσουν ζητήματα που αφορούν τους κανόνες συμπεριφοράς και τα δικαιώματά τους, καθώς και να αναπτύξουν δεξιότητες για την αποτελεσματική διαχείριση των σχέσεων μεταξύ των φίλων και των συμμαθητών τους.

Το πρόγραμμα ΒΑΓΙΑ, αναπτυγμένο από τη Μαργαρίτα Γερούκη, αποτελεί μια καινοτόμο πρωτοβουλία που εστιάζει στην αυτογνωσία και την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού. Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε μετά από μελέτη των διεθνών παραδειγμάτων, τα οποία προσαρμόστηκαν με βάση τις ελληνικές κοινωνικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Το ΒΑΓΙΑ δίνει έμφαση στην εκπαίδευση των διδασκόντων, τη διασυνδεσιμότητα μεταξύ διαφόρων εκπαιδευτικών ειδικοτήτων,

καθώς και την ενεργοποίηση της σχολικής κοινότητας και των γονέων σε προληπτικές δράσεις. Οι πρωτοβουλίες του προγράμματος στοχεύουν στη δημιουργία ενός ασφαλούς και συνεργατικού σχολικού περιβάλλοντος, ενώ υπογραμμίζει και την ανάπτυξη ενσυναισθητικών δεξιοτήτων και την ευαισθητοποίηση των μαθητών ως προς τη σημασία της ομαδικότητας στην πρόληψη φαινομένων βίας. Τέλος, το ΒΑΓΙΑ προσφέρει μια δομημένη και εφαρμοσμένη προσέγγιση με στόχο την εκπαιδευτική αναβάθμιση για την πρόληψη και αντιμετώπιση του εκφοβισμού, ήδη σε Δημοτικά Σχολεία, περιλαμβάνοντας βιωματικές δραστηριότητες που ενισχύουν τις δεξιότητες συνεργασίας και επικοινωνίας, καθώς και βασικές αξίες όπως ο σεβασμός και η αποδοχή (Γερούκη, 2021).

Επιπλέον, το πρόγραμμα ENABLE1, διαμορφωμένο από δώδεκα διεθνείς οργανισμούς εξειδικευμένους στην αντιμετώπιση σχολικού εκφοβισμού και συγχρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ξεκίνησε το 2014 και εφαρμόστηκε σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας. Στοχεύει σε παιδιά ηλικίας 11 έως 14 ετών, εστιάζοντας σε τέσσερις βασικούς τομείς της συναισθηματικής νοημοσύνης:

- αυτοεπίγνωση,
- κοινωνική επίγνωση,
- αυτοδιαχείριση και
- διαχείριση σχέσεων.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το πρόγραμμα έχει θετική επίδραση στην ανάπτυξη συναισθηματικής νοημοσύνης και ενσυναίσθησης, ενισχύοντας την αυτοεκτίμηση και την αποδοχή των συναισθημάτων των μαθητών με την υποστήριξη εκπαιδευτικών και γονέων. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός δικτύου από εκπαιδευμένους συμμαθητές, τους λεγόμενους «συνομηλικούς υποστηρικτές», οι οποίοι βοηθούν στην προσπάθεια καταπολέμησης του εκφοβισμού, με την συνεχή συνεννόηση και καθοδήγηση από έναν συντονιστή στο σχολείο, ο οποίος έχει επίσης λάβει την απαραίτητη επιμόρφωση. Οι βασικοί στόχοι του ENABLE είναι η δημιουργία ενός υποστηρικτικού κλίματος και περιβάλλοντος που να παρέχει ασφάλεια στους μαθητές, ώστε να είναι εύκολο για αυτούς να μοιράζονται τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, ανεξαρτήτως του αν εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού ή όχι (Διονυσίου, Κατσέλη & Κυριάκου, 2023).

Η ανάπτυξη και η εφαρμογή των προγραμμάτων πρόληψης και προαγωγής της ψυχικής υγείας αποτελούν σημαντικά βήματα προς τη δημιουργία ενός πιο θετικού και υγιούς σχολικού περιβάλλοντος. Στη μελέτη των Κατσαντώνης, Ασημακοπούλου και Φρούντα (2021) γίνεται επιπλέον λόγος για την επίδραση των υποστηρικτικών

πλαισίων και του κοινωνικο-οικονομικού υποβάθρου της οικογένειας στον εκφοβισμό των μαθητών στα ελληνικά σχολεία. Μέσω μοντέλων δομικών εξισώσεων, η έρευνα αναδεικνύει ότι τα υποστηρικτικά πλαίσια των συμμαθητών, των φίλων και της οικογένειας έχουν σημαντική επίδραση στη μείωση των επιπέδων εκφοβισμού, ενώ δεν αναφέρονται συγκεκριμένα δεδομένα για τον άμεσο ρόλο της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας ή τις συνθήκες διαβίωσης. Συγκεκριμένα, επισημαίνεται ότι οι υποστηρικτικές δυναμικές στα πλαίσια αυτά μπορούν να παίξουν ανασταλτικό ρόλο στην ανάπτυξη και ενίσχυση του εκφοβισμού, προσφέροντας ένα περιβάλλον στήριξης που βοηθά τα παιδιά να αντιμετωπίζουν καλύτερα τις δυσκολίες στο σχολείο και να μειώνουν τα επίπεδα του αντιλαμβανόμενου εκφοβισμού.

Η διερευνητική προσέγγιση των Katsantonis & Katsantonis (2022) εστιάζει στην ανάλυση του ρόλου των οικονομικών, των κοινωνικών και των πολιτισμικών μεταβλητών στη συχνότητα των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού ανά τον κόσμο. Η μελέτη υπογραμμίζει την κρισιμότητα της ενσωμάτωσης αυτών των παραγόντων στη σχεδίαση και στην υλοποίηση των προληπτικών πολιτικών και επεμβάσεων για το φαινόμενο. Συγκεκριμένα, η έρευνα επισημαίνει ότι χώρες με προηγμένα επίπεδα ανθρώπινης και οικονομικής ανάπτυξης τείνουν να καταγράφουν χαμηλότερα επίπεδα σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, η οικονομική ανισότητα φαίνεται να συσχετίζεται με αυξημένα ποσοστά εκφοβισμού. Επιπλέον, πολιτισμικές αξίες όπως η αρμονία, η διανοητική αυτονομία, και η ισότητα φαίνονται να συμβάλλουν στη μείωση του εκφοβισμού, ενώ η αφομοίωση και η απόσταση εξουσίας ενδέχεται να πυροδοτούν αυξημένα περιστατικά, επιδεικνύοντας μια θετική συσχέτιση με τη συχνότητα του φαινομένου.

Η συστηματική εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων, με την ενεργή συμμετοχή των μαθητών, των εκπαιδευτικών και των γονέων, μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων και στην προαγωγή μιας πιο ολοκληρωμένης ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης των μαθητών, αποτελώντας έτσι θεμέλιο για την κατασκευή μιας πιο ενσυνείδητης και συνεκτικής κοινωνίας.

2.4. Εκπαίδευση και Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών.

Στον σύγχρονο εκπαιδευτικό κόσμο, η αναγνώριση και η αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού έχουν καταστεί προτεραιότητες που δεν συνοδεύονται πλέον από το στίγμα της ντροπής για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Αντιθέτως, υπάρχει μια αυξημένη πίεση προς τα σχολεία να εντοπίζουν και να εξαλείφουν τις πρακτικές εκφοβισμού, με μια ταυτόχρονη ενίσχυση των διαθέσιμων πόρων για την υποστήριξη αυτής της προσπάθειας σε σύγκριση με προηγούμενες χρονικές περιόδους. Το γεγονός ότι η αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού έχει αναδειχθεί σε κορυφαίο ζήτημα στην εκπαιδευτική κοινότητα δεν προκαλεί έκπληξη. Σχεδόν όλοι οι εκπαιδευόμενοι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν τη σημασία του θέματος και τονίζουν την ανάγκη για ενημέρωση και ευαισθητοποίηση σχετικά με τις δυσμενείς επιπτώσεις του στους

μαθητές (Nicolaidis, Toda & Smith, 2002).

Η σημασία της συνεχούς εκπαίδευσης και της ενδυνάμωσης των εκπαιδευτικών είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς τους εξοπλίζει με τα απαραίτητα εργαλεία για να αναλάβουν μια πιο δραστήρια στάση και να προάγουν μια λειτουργική συνεργασία εντός του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Η ανάπτυξη των επαγγελματιών της εκπαίδευσης αποτελεί μια από τις πιο κρίσιμες πτυχές για την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος. Στο πλαίσιο αυτό, η σημασία της δημιουργίας εσωτερικών εκπαιδευτικών κοινοτήτων πρακτικής και η ανάδειξη του αναστοχασμού σχετικά με τον ευρύτερο ρόλο της εκπαίδευσης και της κοινωνικοπολιτισμικής της διάστασης εξέχουν ως ολοένα και πιο επείγουσες ανάγκες. Η αναγκαιότητα για ένα αποτελεσματικό μοντέλο αξιολόγησης των επιμορφωτικών δράσεων κατευθύνεται προς την υιοθέτηση ποιοτικών μεθοδολογιών, οι οποίες επιδιώκουν μια πιο ολιστική κατανόηση των διαδικασιών και των αποτελεσμάτων (Γραΐκος, 2014).

Η κατεύθυνση προς μια πιο ποιοτική αξιολόγηση στην εκπαιδευτική διαδικασία ανταποκρίνεται στην απώλεια ενδιαφέροντος των εκπαιδευτικών, εξαιτίας της μονότονης συμπλήρωσης δομημένων ερωτηματολογίων, τα οποία συχνά απαιτούν από αυτούς να δώσουν απλοποιημένες απαντήσεις σε σύνθετα ζητήματα. Αυτά τα ερωτηματολόγια, συχνά καταλήγουν να κουράζουν τους εκπαιδευτικούς και να μειώνουν την εμπιστοσύνη τους στην αξιοποίηση των απαντήσεών τους, ιδιαίτερα όταν τα ερωτηματολόγια διαχειρίζονται από κρατικούς φορείς. Εναλλακτικές μέθοδοι, όπως ημιδομημένες συνεντεύξεις, ποιοτικές μεθοδολογίες βασισμένες στην τέχνη και εθνογραφικές έρευνες, είναι πιο δυναμικές και διαλογικές, και προσφέρουν μια πιο ολοκληρωμένη απεικόνιση των απόψεων και εμπειριών των εκπαιδευτικών. Αυτή η προσέγγιση, όχι μόνο αξιοποιεί τα ενδιαφέροντα και την προσωπική συμμετοχή των εκπαιδευτικών αλλά ενισχύει και το κλίμα διαλόγου, εμπιστοσύνης και αμοιβαίας κατανόησης (Γραΐκος, 2014).

Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να επιθυμούν πιο δυναμικές και ενδεδειγμένες μεθόδους αξιολόγησης, καθώς οι παραδοσιακές δομημένες μέθοδοι συχνά απλοποιούν υπερβολικά σύνθετα θέματα, προκαλώντας απογοήτευση και απώλεια ενδιαφέροντος. Εκφράζουν την ανάγκη για μεθόδους που επιτρέπουν μεγαλύτερη ελευθερία στην απάντηση και πιο πλούσια συλλογή ποιοτικών δεδομένων. Το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι άμεσα συνδεδεμένο με την επίγνωση και την εκπαίδευσή τους σχετικά με τις ποικίλες μορφές του εκφοβισμού (Αμανάκη & Γαλανάκη, 2014).

Σημαντικό ρόλο παίζει η κατάρτιση σε στρατηγικές αναγνώρισης και παρέμβασης, καθώς και η ικανότητα να αντιλαμβάνονται το φαινόμενο ως ένα ολοκληρωμένο και πολυδιάστατο πρόβλημα. Η αυξημένη ευαισθητοποίηση στην έννοια της βίας και η επικέντρωση στον ρόλο των συμμαθητών και της ομάδας στον εκφοβισμό μπορούν να οδηγήσουν σε πιο αποτελεσματικές παρεμβάσεις. Μάλιστα, το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για την αξιολόγηση του εκφοβισμού φαίνεται να συνδέεται άμεσα με την αντίληψή τους για τη σοβαρότητα του φαινομένου. Οι εκπαιδευτικοί που αναγνωρίζουν το εκφοβισμό ως σημαντικό και σύνθετο πρόβλημα τείνουν να εμπλέκονται περισσότερο σε προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης (Αμανάκη &

Γαλανάκη, 2014).

Η συστηματική ανάπτυξη ενός περιβάλλοντος που ενθαρρύνει τη διαφάνεια και τη συνεχή βελτίωση απαιτεί χρόνο και συνεχή προσπάθεια. Είναι σημαντικό για τους φορείς επιμόρφωσης να επιδεικνύουν ανοιχτότητα στην αυτοαξιολόγηση, αναγνωρίζοντας ευκαιρίες για βελτίωση στις πρακτικές τους. Μια ολιστική προσέγγιση στην αξιολόγηση των επιμορφωτικών διαδικασιών, που ενσωματώνει τόσο τις απόψεις των εκπαιδευτικών όσο και την εσωτερική κριτική των επιμορφωτικών φορέων, είναι καθοριστική για την προώθηση μιας διαφανούς και εποικοδομητικής επαγγελματικής ανάπτυξης (Γραϊκός, 2014).

Η επιμορφωτική αυτή προσέγγιση αντανακλά μια σημαντική μεταστροφή στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του εκφοβισμού, καθώς οι εκπαιδευτικοί και τα σχολεία αναγνωρίζουν την ανάγκη για μια συνεκτική και συστηματική προσέγγιση. Το επίπεδο κατάρτισης που λαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί σε αυτόν τον τομέα αποτελεί διακριτικό παράγοντα για την ικανότητα των σχολείων να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά το πρόβλημα του εκφοβισμού. Η παροχή στους εκπαιδευτικούς των απαραίτητων εργαλείων και γνώσεων για τη διαχείριση και πρόληψη τέτοιων συμπεριφορών είναι ουσιαστική για την καλλιέργεια ενός ασφαλούς και υγιούς σχολικού περιβάλλοντος (Panosso, Kienen & Brino, 2023).

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού είναι ένας πολυεπίπεδος διαδικαστικός τομέας που περιλαμβάνει διάφορες μεθόδους και στρατηγικές. Οι εκπαιδευόμενοι εκπαιδευτικοί, εφοδιασμένοι με εκτεταμένη γνώση πάνω στις σωστές μεθόδους συμπεριφοράς και στη χρήση αποτελεσματικών στρατηγικών, καθώς και στην κατανόηση των προκλήσεων και των στρατηγικών αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού, είναι πλέον σε θέση να συνεισφέρουν σημαντικά στη δημιουργία ενός ασφαλέστερου και πιο υποστηρικτικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος.

Με την ενθάρρυνση να υιοθετήσουν μια στάση υποστήριξης και κατανόησης προς τα θύματα του εκφοβισμού, να μιλούν με τους μαθητές για τις ευθύνες τους ως παρατηρητές, και να βοηθήσουν τους παρατηρητές να αναλάβουν πιο ενεργό ρόλο στην υποστήριξη των θυμάτων, πλησιάζουν το ενδεδειγμένο πλαίσιο συμπεριφοράς. Εξίσου κρίσιμη είναι η συνεργασία με τους γονείς των θυμάτων και των δραστών. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι ενημερωμένοι για το πώς να διαχειρίζονται αυτές τις συνεργασίες και να επικοινωνούν αποτελεσματικά με τους γονείς. Αυτή η ενημερωμένη και ευαίσθητη προσέγγιση ενισχύει την ικανότητα των σχολείων να αντιμετωπίζουν τον εκφοβισμό με αποτελεσματικότητα, προάγοντας την καλοσύνη, τη συμπερίληψη και τον σεβασμό στο εκπαιδευτικό πλαίσιο (Nicolaidis, Toda & Smith, 2002).

Η ποιότητα και η έκταση της κατάρτισης που παρέχεται στους εκπαιδευτικούς για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού παίζει συνεπώς έναν αποφασιστικό ρόλο στην επιτυχία των σχετικών προγραμμάτων. Είναι επιβεβλημένο τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να επενδύουν στην ενίσχυση της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών με στόχο την ανάπτυξη ικανοτήτων που θα τους επιτρέψουν να αναγνωρίζουν, να προλαμβάνουν και να διαχειρίζονται τις συμπεριφορές εκφοβισμού με

αποτελεσματικότητα. Αυτός ο τομέας της επαγγελματικής ανάπτυξης δεν πρέπει μόνο να εστιάζει στην απόκτηση θεωρητικών γνώσεων αλλά και στην εφαρμογή πρακτικών δεξιοτήτων στο σχολικό περιβάλλον (Panosso, Kienen & Brino, 2023).

Πιο συγκεκριμένα, η αποτελεσματική κατάρτιση δεν πρέπει να επικεντρώνεται μόνο στη μετάδοση των θεωρητικών γνώσεων, αλλά και σε πρακτικές δεξιότητες που οι εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν στο σχολικό περιβάλλον, επιτρέποντας τους να εντοπίζουν, να προλαμβάνουν και να διαχειρίζονται αποτελεσματικά συμπεριφορές εκφοβισμού. Τα αποτελεσματικά προγράμματα κατάρτισης θα πρέπει να προσφέρουν ένα μείγμα θεωρητικών γνώσεων και πρακτικών εφαρμογών. Αυτές θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν τον εντοπισμό συμπεριφορών εκφοβισμού, τη χρήση στρατηγικών παρέμβασης και την εφαρμογή αυτών των στρατηγικών σε πραγματικά σενάρια.

Οι αποτελεσματικές τεχνικές επικοινωνίας τόσο με το θύμα όσο και με τον θύτη είναι ζωτικής σημασίας. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να μάθουν πώς να προσεγγίζουν ευαίσθητα θέματα, να ακούνε ενεργά και να μιλούν με τρόπο σαφή, σεβασμό και διεκδικητικό. Η κατάρτιση θα πρέπει επίσης να περιλαμβάνει στρατηγικές για την επικοινωνία με τους γονείς σχετικά με περιστατικά εκφοβισμού με εποικοδομητικό τρόπο. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι εφοδιασμένοι με στρατηγικές για τη διαμεσολάβηση στις συγκρούσεις πριν αυτές κλιμακωθούν σε εκφοβισμό. Αυτό περιλαμβάνει εκπαίδευση σε τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων και στον τρόπο διευκόλυνσης των συζητήσεων μεταξύ των μαθητών για την προώθηση της κατανόησης και της συμφιλίωσης.

Επιπλέον, η κατανόηση των νομικών επιπτώσεων του εκφοβισμού και των πολιτικών που διέπουν τη σχολική συμπεριφορά είναι ζωτικής σημασίας. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να γνωρίζουν τόσο τις πολιτικές του σχολείου τους σχετικά με τον εκφοβισμό όσο και τυχόν εθνικούς ή περιφερειακούς νόμους που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ο εκφοβισμός. Ακόμη, με την άνοδο της διαδικτυακής μάθησης και της ψηφιακής επικοινωνίας, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι ενημερωμένοι σχετικά με το cyber bullying. Η κατάρτιση θα πρέπει να περιλαμβάνει την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο ο εκφοβισμός συμβαίνει στις ψηφιακές πλατφόρμες και τις στρατηγικές για την παρακολούθηση και την αντιμετώπιση του cyber bullying.

Αυτές οι δεξιότητες, όταν συνδυάζονται σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα κατάρτισης, παρέχουν στους εκπαιδευτικούς τα εργαλεία που χρειάζονται για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του εκφοβισμού και την προώθηση ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος. Η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών αποτελεί έναν κρίσιμο παράγοντα για την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και πέραν από την απόκτηση θεωρητικών γνώσεων, είναι αναγκαία η ενίσχυση των πρακτικών δεξιοτήτων που απαιτούνται για την αποτελεσματική εκπαίδευση στο σχολικό περιβάλλον.

Αρχικά, η επικοινωνία και η συνεργασία με συναδέλφους, μαθητές και γονείς απαιτούν ειδικές δεξιότητες που πρέπει να αναπτυχθούν μέσω συγκεκριμένων προσεγγίσεων, όπως ομαδικά εργαστήρια και ρόλοι στην τάξη. Έπειτα, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να μάθουν πώς να προωθούν την ανάπτυξη κριτικής και αναλυτικής σκέψης μέσα στην

τάξη, προωθώντας διαδραστικές δραστηριότητες και αναζητώντας λύσεις σε πραγματικά προβλήματα. Με την εκμάθηση και την ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών στη διδασκαλία απαιτεί εκπαίδευση και εξοικείωση με τα αντίστοιχα εργαλεία, γίνεται πιο αποτελεσματική η διδασκαλία και η αξιολόγηση και ενισχύεται η ατομική ανάπτυξη των παιδιών (Darling-Hammond, Hyster & Gardner, 2017).

Συνοψίζοντας, η ανάπτυξη και η εφαρμογή στρατηγικών για την καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που περιλαμβάνει τη συστηματική κατάρτιση των εκπαιδευτικών. Η ενίσχυση των εκπαιδευτικών με τις απαραίτητες δεξιότητες και γνώσεις αποτελεί θεμέλιο για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του εκφοβισμού και την προαγωγή ενός υγιούς σχολικού κλίματος, καθιστώντας την εκπαίδευση σε αυτόν τον τομέα κρίσιμης σημασίας. Η σύγχρονη εκπαιδευτική πράξη αναγνωρίζει την ανάγκη για μια συνεχή ανάπτυξη και ενίσχυση των διδακτικών δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών, ιδιαίτερα μέσα από την εφαρμογή καινοτόμων διδακτικών προσεγγίσεων. Αυτές οι προσεγγίσεις στοχεύουν στην ενίσχυση της εμπλοκής και της ενεργής συμμετοχής των μαθητών, δύο κρίσιμες παράμετροι που αποδεικνύονται καθοριστικές για την επιτυχία της μαθησιακής διαδικασίας. Επιπλέον, τα προγράμματα αυτά στοχεύουν στην ενίσχυση της κατανόησης των εκπαιδευτικών για το πώς οι μαθητές σκέπτονται και μαθαίνουν. Η ανάπτυξη αυτής της κατανόησης είναι ουσιώδης για την προαγωγή της κριτικής σκέψης και της αναλυτικής συλλογιστικής των μαθητών. Προγράμματα που ενισχύουν αυτές τις διαδικασίες εφοδιάζουν τους εκπαιδευτικούς με τις απαραίτητες γνώσεις για να οδηγούν τους μαθητές σε πιο βαθιά επίπεδα σκέψης και κατανόησης των εκπαιδευτικών θεμάτων (Kennedy, 2019).

2.5. Η σημασία της συνεργασίας με τους γονείς και την τοπική κοινότητα.

Η κατανόηση και η αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού αποτελούν πρωταρχική προτεραιότητα στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η κοινωνική υποστήριξη, η οποία προσφέρεται μέσα από ένα ευρύ φάσμα πηγών, όπως οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί, οι συμμαθητές και το σχολείο, αναδεικνύεται ως κρίσιμος παράγοντας που συμβάλλει στην προαγωγή της σωματικής και ψυχικής ευεξίας των μαθητών.

Οι μορφές της υποστήριξης αυτής κυμαίνονται από την συναισθηματική παρηγοριά και την φροντίδα έως την παροχή πόρων και πληροφοριών, καθώς και την υποστήριξη στη διαχείριση καθημερινών προκλήσεων. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες μαθητές δεν λαμβάνουν επαρκή κοινωνική υποστήριξη, κατάσταση που συχνά συνδέεται με αρνητικές συνέπειες, όπως η μειωμένη ακαδημαϊκή επίδοση και η αύξηση συναισθηματικών και ψυχολογικών προβλημάτων. Η απουσία υποστήριξης μπορεί επίσης να ενισχύσει το φαινόμενο του εκφοβισμού, καθώς οι μαθητές που αισθάνονται απομονωμένοι ή μη υποστηριζόμενοι είναι πιο ευάλωτοι στην επιθετικότητα συνομηλίκων. (Demaray & Malecki, 2003).

Η σημασία της δραστηρίας εμπλοκής των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία, ιδιαίτερα σε πρωτοβουλίες που στοχεύουν στην καταπολέμηση του σχολικού

εκφοβισμού, είναι αδιαμφισβήτητη. Για να ενισχυθεί αυτή η μορφή αντιμετώπισης, οι γονείς πρέπει να είναι καλά ενημερωμένοι για τις ενδείξεις του εκφοβισμού και τις διαθέσιμες μεθόδους παρέμβασης, να διατηρούν στενή συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς, και να δημιουργούν ένα περιβάλλον στο σπίτι που προάγει την ασφάλεια και την υποστήριξη. Είναι επίσης ζωτικής σημασίας να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης και των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών από μικρή ηλικία, παρέχοντας έτσι μια σταθερή βάση για την πρόληψη του εκφοβισμού (Van Niejenhuis, Huitsing & Veenstra, 2020).

Η επιμόρφωση των γονέων θεωρείται σημαντική στον τομέα της πρόληψης του εκφοβισμού, όπως αναδεικνύεται από τη μελέτη των Chen κ.α. (2021). Συγκεκριμένα, οι παρεμβάσεις που περιλαμβάνουν τους γονείς φαίνεται να έχουν θετικό αντίκτυπο στη μείωση των περιστατικών εκφοβισμού και στη βελτίωση της επικοινωνίας μεταξύ γονιών και παιδιών. Η ενεργός συμμετοχή των γονέων μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων βοηθά στην ανάπτυξη θετικών γονεϊκών δεξιοτήτων και στην καλλιέργεια ενσυναίσθησης στα παιδιά, παράγοντες που αναδεικνύονται ως προστατευτικοί για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού.

Ωστόσο, υπάρχουν σημαντικές προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Η πρόσβαση και η διαθεσιμότητα των προγραμμάτων δεν είναι ομοιογενής, με ορισμένους γονείς να αντιμετωπίζουν γεωγραφικά, χρονικά αλλά και οικονομικά εμπόδια. Επιπλέον, η διαφορετικότητα των αντιλήψεων ανάμεσα στους γονείς σχετικά με την ανατροφή και την εκπαίδευση μπορεί να καθιστά δύσκολη την εφαρμογή ομοιόμορφων μεθόδων παρέμβασης. Η αντίσταση στην αλλαγή και η έλλειψη απαραίτητων δεξιοτήτων επικοινωνίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης επίσης αποτελούν εμπόδια στην επιτυχή υλοποίηση των προγραμμάτων (Chen κ.α., 2021).

Μια ακόμη σημαντική πρόκληση είναι η αντίσταση των γονέων σε νέες μεθόδους παρέμβασης. Η διστακτικότητα αυτή μπορεί να προκύπτει από πολλούς παράγοντες, κυρίως λόγω των βαθιά ριζωμένων πεποιθήσεων σχετικά με την ανατροφή και την εκπαίδευση που έχουν οι γονείς. Αυτές οι αντιλήψεις είναι συχνά διαμορφωμένες από τα κοινωνικά και οικογενειακά πρότυπα που επικρατούν στο εκάστοτε περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσαν. Οι μέθοδοι που διαφέρουν από αυτές τις παραδοσιακές πρακτικές ενδεχομένως να εκλαμβάνονται ως απειλή για την οικογενειακή τους ταυτότητα ή τις αξίες τους (Huang κ.α., 2019).

Η στάση αυτή μπορεί να οδηγήσει σε ανεπαρκή υιοθέτηση των προτεινόμενων μεθόδων, καθυστερώντας ή ακόμα και υπονομεύοντας την επιτυχία των προγραμμάτων πρόληψης. Για να αντιμετωπιστεί αυτό, τα προγράμματα πρέπει να εστιάσουν στην καλλιέργεια της εμπιστοσύνης, να παρέχουν σαφήνεια στους στόχους τους, και να εξασφαλίζουν ότι οι γονείς κατανοούν την αξία και τη σημασία των νέων προσεγγίσεων στην ανατροφή των παιδιών τους (Huang κ.α., 2019).

Η συνεργασία μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών αναδεικνύεται σε έναν κρίσιμο παράγοντα που ενδυναμώνει τις προσπάθειες κατά του σχολικού εκφοβισμού. Τα προγράμματα παρέμβασης που εφαρμόζονται στα σχολεία συχνά οδηγούν τους γονείς σε πιο αποφασιστικές και ενεργές στάσεις ενάντια στον εκφοβισμό, καθώς και σε μια

θετικότερη αντίληψη για την αξία της συνεργασίας με τα σχολεία. Οι εκπαιδευτικοί μάλιστα αναφέρουν ότι οι γονείς σε περιβάλλοντα όπου υπάρχουν ενεργά προγράμματα κατά του εκφοβισμού δείχνουν μεγαλύτερη αποδοκιμασία για την εκφοβιστική συμπεριφορά και αισθάνονται περισσότερο υπεύθυνοι για την πρόληψή της (Van Niejenhuis, Huitsing & Veenstra, 2020).

Προγράμματα τα οποία εστιάζουν στην πρόληψη και αντιμετώπιση του εκφοβισμού συνήθως περιλαμβάνουν εκπαιδευτικά σεμινάρια, εργαστήρια και συνεδρίες ενημέρωσης για τους γονείς. Μέσω αυτών των δράσεων, οι γονείς ενημερώνονται για τις μορφές και τις συνέπειες του εκφοβισμού, αναπτύσσοντας μια πιο θετική στάση προς την προστασία των παιδιών. Ενδεικτικά, οι γονείς που λαμβάνουν στοχευμένη ενημέρωση γίνονται πιο ευαισθητοποιημένοι στα σημάδια και συμπτώματα του εκφοβισμού. Η συμμετοχή τους στα προγράμματα τους προσφέρει τα εργαλεία για να αντιδράσουν αποτελεσματικά όταν αντιληφθούν περιστατικά εκφοβισμού (Van Niejenhuis, Huitsing & Veenstra, 2020).

Η ανάπτυξη μιας αποφασιστικής στάσης ενάντια στον εκφοβισμό είναι άλλο ένα θετικό αποτέλεσμα των προγραμμάτων παρέμβασης. Οι γονείς που εμπλέκονται πιο ενεργά είναι πιθανότερο να εκφράσουν αποδοκιμασία για την εκφοβιστική συμπεριφορά και να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να κάνουν το ίδιο. Αυτό συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας κουλτούρας αντίθεσης στον εκφοβισμό μέσα στην οικογένεια και διδάσκει στους γονείς πώς να παρεμβαίνουν με ασφάλεια και υπευθυνότητα, ενισχύοντας την πρόληψη (Van Niejenhuis, Huitsing & Veenstra, 2020).

Οι γονείς που βλέπουν άμεσα τα αποτελέσματα των παρεμβάσεων στη σχολική κοινότητα αναπτύσσουν μια πιο θετική άποψη για τη σημασία της συνεργασίας με τα σχολεία. Ενδυναμώνεται η επικοινωνία και η διαφάνεια μεταξύ σχολείων και γονέων, καθώς και η αμφίδρομη υποστήριξη που βοηθά στη διατήρηση ενός ασφαλούς και υγιούς εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Μέσω αυτής της διαδικασίας, το σχολικό περιβάλλον γίνεται πιο θετικό και ασφαλές, με τους γονείς να έχουν ενεργό ρόλο στην πρόληψη και αντιμετώπιση του εκφοβισμού (Van Niejenhuis, Huitsing & Veenstra, 2020).

Η συμμετοχή των γονέων σε σχολικά προγράμματα κατά του εκφοβισμού συμβάλλει στην αύξηση της ευαισθητοποίησής τους για τις συνέπειες του εκφοβισμού. Επιπλέον, οι γονείς που είναι ενημερωμένοι και ενεργοί μπορούν να συμβάλλουν στην ενδυνάμωση άλλων μελών της κοινότητας, προωθώντας μια πιο συνεκτική και υποστηρικτική σχολική ατμόσφαιρα. Μάλιστα, μπορεί αν ειπωθεί ότι η συνεργασία αυτή ενισχύει την επικοινωνία μεταξύ σχολείου και οικογένειας. Οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς που επικοινωνούν αποτελεσματικά είναι πιο πιθανό να εντοπίσουν και να αντιμετωπίσουν έγκαιρα τις εκφοβιστικές συμπεριφορές, προλαμβάνοντας την επιδείνωσή τους. Έτσι επιτρέπεται η ανάπτυξη και η εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αντικατοπτρίζουν τις πραγματικές ανάγκες των μαθητών και των οικογενειών (Mishna κ.α., 2020).

Η βελτιωμένη επικοινωνία και η σαφής έκφραση των αντιλήψεων και των στάσεων από και προς τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς έχει αποδειχθεί ότι ενισχύει την

ομοιομορφία στις προσπάθειες καταπολέμησης του εκφοβισμού. Αυτή η αμοιβαία κατανόηση και συνεργασία αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη συνεπών και ξεκάθαρων κανόνων ενάντια στον εκφοβισμό, καθιστώντας την ανάγκη για συμφωνία και συνεχή επικοινωνία μεταξύ των δύο πλευρών ουσιώδη για την επιτυχία των προσπαθειών αυτών. Συνοπτικά, η ενεργή και ενημερωμένη συμμετοχή των γονέων, σε συνδυασμό με την αποτελεσματική συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς, αποτελεί κεντρικό στοιχείο για τη δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος που αντιτίθεται στον εκφοβισμό (Van Niejenhuis, Huitsing & Veenstra, 2020).

Οι γονείς που εμπλέκονται ενεργά στα προγράμματα αντιμετώπισης του εκφοβισμού βοηθούν και τα ίδια τα σχολεία να αναπτύξουν και να υιοθετήσουν πιο αποτελεσματικές πολιτικές και τακτικές. Η συνεχής ανταλλαγή πληροφοριών και η αμοιβαία κατανόηση των αναγκών και των προκλήσεων μπορεί να οδηγήσει στη βελτίωση των στρατηγικών που εφαρμόζονται για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Με τον τρόπο αυτό διευκολύνεται η έγκαιρη αντιμετώπιση των περιστατικών εκφοβισμού και συμβάλλει στη δημιουργία ενός πιο θετικού και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος (Harcourt, Green & Bowden, 2015).

Επιπλέον, η ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ γονέων και παιδιών φαίνεται να παίζει καθοριστικό ρόλο στη μείωση της πιθανότητας εμπλοκής των νέων σε δυσμενείς ή κοινωνικά αποδοκιμασμένες συμπεριφορές. Παρά τις προσπάθειες των γονέων να πληροφορηθούν για την κατάσταση των παιδιών τους, πολλοί νεαροί και έφηβοι διστάζουν να αποκαλύψουν εάν βιώνουν εκφοβισμό, έχοντας ως αποτέλεσμα την ανάγκη για προληπτική επικοινωνία πριν αντιμετωπίσουν τέτοιες καταστάσεις. Ειδικότερα, οι νεότεροι έφηβοι που βιώνουν εκφοβισμό, είναι συχνά λιγότερο πρόθυμοι να μοιραστούν τις εμπειρίες τους με τους γονείς τους σε σύγκριση με τους μεγαλύτερους έφηβους, κρατώντας συχνά τις εμπειρίες τους κρυφές (Lester κ.α., 2017).

Η έρευνα των Stavrinides κ.α. (στο Lester κ.α., 2017) αποκαλύπτει ότι οι γονείς είναι πιο πιθανό να γνωρίζουν ότι το παιδί τους πιθανά να εκφοβίζει άλλα παιδιά, παρά να είναι θύμα εκφοβισμού. Αποδεικνύεται ότι η ομολογία της εμπλοκής στον εκφοβισμό από τα παιδιά προσφέρει μια σημαντική προστασία ενάντια στην θυματοποίηση, καθώς εκείνα που αναζητούν βοήθεια αισθάνονται λιγότερο άγχος, δείχνουν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα και έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να αποφύγουν τον εκφοβισμό. Επομένως, τονίζεται η σημασία της πρόωρης και ενεργού συζήτησης ανάμεσα σε γονείς και παιδιά σχετικά με τον εκφοβισμό, προκειμένου να ενθαρρυνθεί η αναζήτηση βοήθειας από τα παιδιά όταν αντιμετωπίζουν τέτοιες καταστάσεις (Lester κ.α., 2017).

Η υποστήριξη και η φροντίδα από τους γονείς αναδεικνύονται ως οι πλέον αποτελεσματικοί τρόποι με τους οποίους τα θύματα μπορούν να αντιμετωπίσουν τον εκφοβισμό, με την πλειονότητα των παιδιών να αναζητά γονική βοήθεια ή στήριξη από φίλους σε περιπτώσεις θυματοποίησης. Αυτό υπογραμμίζει την ανάγκη για τη δημιουργία ενός ανοιχτού καναλιού επικοινωνίας μεταξύ γονέων και παιδιών από την πιο νεαρή δυνατή ηλικία, προκειμένου να ενισχυθεί η αίσθηση της ασφάλειας και της

εμπιστοσύνης στα παιδιά, ώστε να αισθάνονται άνετα να μοιράζονται τις εμπειρίες τους και να αναζητούν βοήθεια όταν την χρειάζονται (Ασημόπουλος, 2014).

Επιπρόσθετα, η τοπική κοινότητα μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην προώθηση της ασφάλειας και της ευημερίας των μαθητών. Οι οργανώσεις μιας κοινότητας, οι κοινωνικές υπηρεσίες, οι τοπικές αρχές και οι ΜΚΟ μπορούν να συμβάλλουν στη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σεμιναρίων και εκστρατειών ευαισθητοποίησης. Η συνεργασία αυτή ενισχύει την κοινωνική συνοχή, προάγει την αμοιβαία κατανόηση και δημιουργεί ένα περιβάλλον όπου τα παιδιά αισθάνονται ασφαλή να εκφράζουν τις ανησυχίες τους.

Ως προς τις ΜΚΟ, το Kidscape αποτελεί μία φιλανθρωπική οργάνωση που έχει κερδίσει βραβεία για τις προσπάθειές της στην πρόληψη του εκφοβισμού, ιδρυμένη το 1985. Στηρίζει παιδιά και οικογένειες σε όλη την Αγγλία και την Ουαλία, στοχεύοντας στην αντιμετώπιση του εκφοβισμού και την προώθηση υγιών και ευτυχισμένων σχέσεων. Η οργάνωση παρέχει παρεμβάσεις τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο, καθώς και βασισμένες στην οικογένεια, συνεργαζόμενη επιπλέον με εκπαιδευτικά ιδρύματα και κοινότητες. Η συνεργασία αυτή ενδυναμώνει το εκπαιδευτικό προσωπικό να κατανοήσει πώς οι ενέργειές τους επηρεάζουν τη συμπεριφορά των παιδιών και να εξετάσουν πρακτικούς τρόπους για την οικοδόμηση ασφαλέστερων κοινοτήτων (Kidscape, Help with bullying).

Παράλληλα, το STOMP Out Bullying αναδεικνύεται ως ο κορυφαίος εθνικός οργανισμός στις ΗΠΑ κατά του εκφοβισμού και του διαδικτυακού εκφοβισμού για παιδιά και εφήβους, προσφέροντας ηγετική δράση και έχοντας σημαντική επιρροή. Η οργάνωση αυτός εργάζεται για την μείωση και πρόληψη του εκφοβισμού και του διαδικτυακού εκφοβισμού, καθώς και άλλων μορφών ψηφιακής κακοποίησης, προωθώντας ταυτόχρονα την εκπαίδευση κατά της ομοφοβίας, των διακρίσεων LGBTQ+, του ρατσισμού και του μίσους (STOMP Out Bullying... and the hate change the culture).

Στην Ελλάδα, η οργάνωση "Το Χαμόγελο του Παιδιού" προσφέρει ένα παράδειγμα ΜΚΟ που ενεργεί στην προστασία των παιδιών και εμπλέκεται ενεργά στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Προσφέρει ένα πλήθος υπηρεσιών, όπως συμβουλευτική, νομική υποστήριξη και εκπαιδευτικά προγράμματα, βοηθώντας τα θύματα εκφοβισμού. Επιπλέον, με την εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων που εστιάζουν στην πρόληψη και ενημέρωση περί εκφοβισμού, καθώς και στην εκπαίδευση γονέων και εκπαιδευτικών, "Το Χαμόγελο του Παιδιού" συμβάλλει στη δημιουργία ενός ασφαλούς σχολικού περιβάλλοντος, προάγοντας την ευαισθητοποίηση και την κατανόηση για την προστασία και την αντιμετώπιση του εκφοβισμού (Το χαμόγελο του Παιδιού).

Η συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και της τοπικής κοινότητας αναδεικνύεται ως ένας ουσιαστικός πυλώνας στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, παρέχοντας μια διάσταση υλοποίησης που ξεπερνά τις δυνατότητες ενός μεμονωμένου φορέα ή οργανισμού. Αυτό το μοντέλο συνεργασίας ενισχύει την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα στην αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων,

επιτρέποντας την ενίσχυση των θετικών πτυχών και την μείωση των περιττών επαναλήψεων και πλεονασμών (Ψάλτη & Κωνσταντίνου, 2007).

Το πρόγραμμα «Schools for Change» αναπτύχθηκε το φθινόπωρο του 2012 από τους τοπικούς φορείς, τη μη κερδοσκοπική οργάνωση ANTIΓΟΝΗ και το Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδα, ως απάντηση στην αυξανόμενη συχνότητα περιστατικών ρατσισμού και σχολικού εκφοβισμού στα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η οργάνωση ANTIΓΟΝΗ και το Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ, με πλούσια εμπειρία σε δράσεις που προωθούν τη δημοκρατική εκπαίδευση μέσω διεθνών ανταλλαγών, φεστιβάλ και συνεδρίων, αποφάσισαν να δημιουργήσουν αυτήν την πρωτοβουλία, εστιάζοντας σε δημοτικά σχολεία, γυμνάσια και λύκεια. Το πρόγραμμα ξεκίνησε με εκπαιδευτικά εργαστήρια που διαμορφώθηκαν ειδικά για κάθε ηλικιακή ομάδα, καλύπτοντας θεματικές όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα του παιδιού, η αντιμετώπιση στερεοτύπων και προκαταλήψεων, η αναπηρία και τα δικαιώματα, ο σχολικός εκφοβισμός και η σχολική βία, καθώς και η ισότητα των φύλων (‘‘Οκτώ χρόνια ‘‘Schools for Change’’: Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της οργάνωσης ‘‘ANTIΓΟΝΗ’’ με θέμα τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα που κέρδισε τη σχολική κοινότητα της Θεσσαλονίκης’’).

Η διαδικασία αυτή συνεργασίας, προσδίδει ένα σημαντικό τόνο ενδυνάμωσης στην κοινότητα, καθιστώντας την έναν ενεργό συμμετοχο στην προσπάθεια κατά του εκφοβισμού, κάτι που σπάνια επιτυγχάνεται μέσω μεμονωμένων πρωτοβουλιών. Η συνεργατική προσέγγιση διασφαλίζει όχι μόνο την υποστήριξη προς τους στόχους που έχουν τεθεί αλλά και την αποδοχή των αλλαγών από την διοίκηση, οδηγώντας σε πολιτικές αλλαγές που μπορούν να έχουν μακροπρόθεσμο αντίκτυπο σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα (Black κ.α., 2010).

Η εφαρμογή αυτού του μοντέλου συνεργασίας στην πράξη συνδέεται άμεσα με την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, καθώς η ενεργή συμμετοχή της κοινότητας μπορεί να συμβάλλει στην δημιουργία ενός ασφαλέστερου και πιο υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος. Μέσα από τη συνεργασία, ενισχύεται η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση γύρω από το ζήτημα, καθώς και η ανάπτυξη και υλοποίηση αποτελεσματικών στρατηγικών πρόληψης και παρέμβασης. Επιπλέον, η συμπερίληψη της τοπικής κοινότητας μπορεί να προσφέρει πρόσθετους πόρους, όπως ειδικούς συμβούλους ή προγράμματα ενίσχυσης, που συμβάλλουν στην περαιτέρω ενίσχυση της προσπάθειας (Black κ.α., 2010).

Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Επισκόπηση και Ερμηνεία των ερευνητικών πηγών αναφορικά με τον σχολικό εκφοβισμό.

Η βία και η επιθετική συμπεριφορά αναγνωρίζονται ως συνιστώσες της ανθρώπινης δραστηριότητας, εμφανιζόμενες ως και στα πρώιμα στάδια της ανθρώπινης εξέλιξης. Οι εκπαιδευτικοί χώροι, όπως τα σχολεία, αποτελούν ολόένα και περισσότερο τόπους όπου τέτοιες συμπεριφορές εκδηλώνονται, με τον εκφοβισμό μεταξύ των μαθητών να αποτελεί μία ιδιαίτερα ακραία και επώδυνη εκδοχή (Νικολάου, 2013).

Στην ελληνική κοινωνία, το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού έχει προσελκύσει την προσοχή της επιστημονικής κοινότητας και έχει γίνει αντικείμενο μελέτης και έρευνας. Υπάρχει σημαντική βιβλιογραφία, τόσο ακαδημαϊκή, όσο και δημοσιογραφική, η οποία αναλύει τη συστηματική θυματοποίηση των μαθητών στο πλαίσιο αυτό. Έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες, από Πανεπιστήμια όπως το Καποδιστριακό και το Αριστοτέλειο, όπου εξετάζονται οι ψυχολογικές και κοινωνικές διαστάσεις του εκφοβισμού. Ακόμη, περιοδικά όπως το "Ψυχολογία & Σχολείο" και το "Κοινωνικές Επιστήμες και Εκπαίδευση" προσφέρουν πληθώρα άρθρων με έμφαση στην πρόληψη και την παρέμβαση. Τέλος, μεγάλα ελληνικά ΜΜΕ όπως η "Καθημερινή" και "Το Βήμα" καλύπτουν τακτικά θέματα σχετικά με περιστατικά εκφοβισμού σε σχολεία, καθώς και συζητήσεις για την εφαρμογή νέων εκπαιδευτικών μεθόδων για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Επομένως, αποτελεί επιτακτική ανάγκη η περαιτέρω έρευνα στον τομέα του σχολικού εκφοβισμού, με επίκεντρο τις δυναμικές και τις συνέπειες του εντός του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος.

Το κεφάλαιο αυτό στοχεύει να προσφέρει μια εμπειριστατωμένη εξέταση του σχολικού εκφοβισμού ως προβλήματος που εκδηλώνεται μεταξύ μαθητών στα πλαίσια της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, με βάση τη δημοσιογραφική αρθρογραφία. Εξετάζονται παράγοντες όπως η θυματοποίηση, η επικοινωνία, καθώς και η υποστήριξη και η βοήθεια που αναζητούν τα θύματα, με στόχο τη διαμόρφωση μιας πιο ολοκληρωμένης εικόνας για τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού που συμβαίνουν στον ελληνικό εκπαιδευτικό χώρο τα τελευταία χρόνια.

3.1. Σκοπός και μεθοδολογία ανασκόπησης των άρθρων.

Στην τρέχουσα ερευνητική προσπάθεια, τα κύρια ερωτήματα εστιάζουν στη δυναμική του σχολικού εκφοβισμού μεταξύ των μαθητών. Το εκπαιδευτικό ίδρυμα, είτε πρόκειται για Δημοτικό σχολείο, Γυμνάσιο ή Λύκειο, λειτουργεί ως ένα κρίσιμο μικροσύστημα στην αναπτυξιακή πορεία του παιδιού. Όπως αναδύθηκε από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση των προηγούμενων κεφαλαίων, ο σχολικός εκφοβισμός χαρακτηρίζεται από την επαναλαμβανόμενη προσβολή ενός μαθητή από έναν ή περισσότερους συνομηλίκους, με αποτέλεσμα τις δραματικές επιπτώσεις για το θύμα. Οι αρνητικές αυτές ενέργειες περιλαμβάνουν πράξεις σκόπιμης βλάβης όπως απειλές, χλευασμούς, εξυβρίσεις, φυσική βία, χειρονομίες και αποκλεισμό από κοινωνικές ομάδες. Ένας κρίσιμος παράγοντας είναι η διαφορά στη δύναμη, φυσική ή συμβολική,

που καθιστά το θύμα ανίκανο να αμυνθεί αποτελεσματικά. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να εκδηλώνεται από μεμονωμένα άτομα ή από ομάδες, συχνά εμφανίζεται χωρίς σαφή πρόκληση και διαρκεί στον χρόνο, επαναλαμβάνοντας σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα.

Αναλύοντας τις προκλήσεις που εγείρονται από το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, ορίστηκαν τα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Εμφανίζεται ο λεκτικός εκφοβισμός ως μία από τις πιο συχνές μορφές εκδήλωσης στο σχολικό περιβάλλον και πώς αυτός συνδέεται με την εμφάνιση επιθέσεων και σωματικών βλαβών μεταξύ των μαθητών;
2. Πώς συνδέεται ο λεκτικός εκφοβισμός με τη συναισθηματική κακοποίηση και ποιες αντιδράσεις προκαλεί στα παιδιά, όπως αυτοκτονικές τάσεις;
3. Πόσο αποτελεσματική είναι η διαχείριση των κρίσεων που προκύπτουν από σχολικό εκφοβισμό και πώς αυτή επηρεάζει την εξέλιξη των περιστατικών και την παροχή συναισθηματικής υποστήριξης στα θύματα;

Αυτά τα ερωτήματα θα καθοδηγήσουν τη συλλογή ποιοτικών δεδομένων για την κατανόηση της πολυπλοκότητας και της διαχείρισης του εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον.

Για την εξέταση των ερευνητικών ερωτημάτων, διεξήχθη ποιοτική έρευνα. Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, αναλύθηκαν 33 περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού που συνέβησαν στην Ελλάδα κατά τα έτη 2022 και 2023. Αυτή η ενότητα περιγράφει τη μεθοδολογία που υιοθετήθηκε για τη διενέργεια της ποιοτικής έρευνας, καθώς και τις τεχνικές συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων. Αυτές οι τεχνικές χρησιμοποιήθηκαν για την εξερεύνηση και κατανόηση των διαφορετικών διαστάσεων του σχολικού εκφοβισμού και των συνεπειών του, αλλά όχι για την επιβεβαίωση ή την απόρριψη υποθέσεων με τη χρήση ποσοτικών-στατιστικών αναλύσεων.

Στο πλαίσιο της εν λόγω μελέτης, το επιλεγμένο δείγμα περιλαμβάνει μαθητές ηλικίας 7 έως 17 ετών, οι οποίοι φοιτούν σε δημοτικά σχολεία, γυμνάσια και λύκεια. Η έρευνα αυτή επικεντρώνεται στην παρατήρηση και ανάλυση του λεκτικού εκφοβισμού, ο οποίος αναγνωρίζεται ως μία από τις πλέον διαδεδομένες μορφές αρνητικής συμπεριφοράς στο σχολικό περιβάλλον. Αυτή η μορφή εκφοβισμού συχνά προκαλεί διάφορες μορφές κακοποίησης και βλάβης, τόσο σωματικής όσο και συναισθηματικής. Η χρήση δημοσιογραφικών πηγών για τη συλλογή δεδομένων αποδείχθηκε ιδιαίτερα επιτυχής για την καταγραφή και ανάδειξη του φαινομένου, λόγω της εκτεταμένης κάλυψης και της άμεσης πρόσβασης σε σχετικές πληροφορίες.

Η διαδικασία επιλογής του δείγματος για την έρευνα διεξήχθη σε δύο βασικές φάσεις: Αρχικά, πραγματοποιήθηκε έρευνα σε διαδικτυακά δημοσιογραφικά μέσα χρησιμοποιώντας ειδική ορολογία που σχετίζεται με τον σχολικό εκφοβισμό, όπως "Διαδικτυακός Εκφοβισμός", "Επικίνδυνη Σωματική Βλάβη", "Απειλή", "Εξύβριση", "Συστηματικός Εκφοβισμός", "Bullying – Επίθεση", "Λεκτικός εκφοβισμός" και "Συναισθηματική κακοποίηση". Στη δεύτερη φάση, η επιλογή των περιστατικών εστίασε σε εκείνα που αναδείχθηκαν ως πιο δημοφιλή και ακραία, με σκοπό την ένταξη των πλέον αντιπροσωπευτικών περιπτώσεων στο δείγμα, ώστε να διασφαλιστεί μια ολοκληρωμένη κατανόηση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Τα εν λόγω περιστατικά αφορούσαν σοβαρές σωματικές βλάβες, με το θύμα άλλοτε "δεμένη και φιμωμένη" και άλλοτε φέροντας τραύματα στην περιγεννητική περιοχή.

Η επιλογή των δημοσιογραφικών ιστοτόπων για τη συλλογή δεδομένων για την έρευνα περί σχολικού εκφοβισμού βασίστηκε στην αξιοπιστία και την εξειδίκευση των πηγών. Το AlfaVita, γνωστό για την εμβάθυνση σε θέματα εκπαίδευσης, θεωρείται αξιόπιστη πηγή με δυνατότητα παροχής διεισδυτικών αναλύσεων και σχολιασμών σχετικά με εκπαιδευτικά ζητήματα. Από την άλλη πλευρά, το Nea Kriti, ως δημοφιλής πηγή τοπικών ειδήσεων, επέτρεψε την πρόσβαση σε συγκεκριμένα και επίκαιρα περιστατικά που αφορούν τον εκφοβισμό στα σχολεία της Κρήτης, παρέχοντας έτσι ένα γεωγραφικό βάθος στην έρευνα.

Η χρονική περίοδος 2022-2023 επιλέχθηκε για τη διερεύνηση επειδή αντιπροσωπεύει τα πιο πρόσφατα χρόνια κατά τα οποία έχει καταγραφεί αύξηση στα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, αντανακλώντας τρέχουσες τάσεις και συμπεριφορές που επηρεάζουν τη σχολική κοινότητα. Η αύξηση αυτή μπορεί να σχετίζεται με διάφορους παράγοντες, όπως τις κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές, την αυξημένη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ανάμεσα στους νέους και τις αλλαγές στις πολιτικές σχετικά με την εκπαίδευση και τη διαχείριση συμπεριφοράς στα σχολεία.

Αναφορικά με την ταξινόμηση των περιστατικών, η υιοθέτηση διαχωριστικών παραγόντων όπως η "εξύβριση", "η επίθεση", "η σωματική βλάβη", "ο διαδικτυακός και ο λεκτικός εκφοβισμός" στηρίχθηκε στη θεωρητική βάση της ψυχολογίας της ανάπτυξης και της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης. Αυτή η ταξινόμηση επιτρέπει τη διεξοδική ανάλυση των αλληλεπιδράσεων και των συνεπειών του εκφοβισμού σε διαφορετικές μορφές και επίπεδα, καθιστώντας δυνατή την πιο ακριβή κατανόηση και αποτίμηση των στρατηγικών παρέμβασης και πρόληψης.

Η μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου που εφαρμόσαμε στη μελέτη των 33 περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, επικεντρώνεται στην ποιοτική καταγραφή και ερμηνεία των δεδομένων. Ξεκινώντας με τον καθορισμό συγκεκριμένων κριτηρίων και κατηγοριών, όπως τύποι εκφοβισμού και στρατηγικές παρέμβασης, προχωρήσαμε στη συλλογή και κωδικοποίηση των πληροφοριών από τα διαθέσιμα άρθρα. Αυτή η διαδικασία μας επέτρεψε να εξερευνήσουμε τα δεδομένα με βάθος, εντοπίζοντας τις κύριες θεματικές

ενότητες και να αναλύσουμε τις τάσεις και τα πρότυπα που προέκυψαν από τα κείμενα, παρέχοντας μια ολοκληρωμένη εικόνα των φαινομένων που σχετίζονται με τον σχολικό εκφοβισμό.

Η μεθοδολογία της παρούσας έρευνας στηρίζεται στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, η οποία εφαρμόστηκε σε άρθρα συλλεγμένα από εκπαιδευτικά διαδικτυακά μέσα και τοπικές ηλεκτρονικές εκδόσεις. Η συλλογή δεδομένων περιελάμβανε την αναζήτηση άρθρων που καταγράφουν περιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού, με ειδική έμφαση στα κρίσιμα στοιχεία που σχετίζονται με τις αντιδράσεις και τις στρατηγικές παρέμβασης των εκπαιδευτικών απέναντι σε αυτά τα φαινόμενα. Κατά την ανάλυση, καθορίστηκαν και κωδικοποιήθηκαν συγκεκριμένες κατηγορίες όπως τύποι εκφοβισμού, αντιδράσεις των εκπαιδευτικών, και στρατηγικές παρέμβασης που αναφέρονται στα άρθρα.

Η ποιοτική ανάλυση αυτή επέτρεψε την ολοκληρωμένη κατανόηση και ερμηνεία των δεδομένων, επιβεβαιώνοντας τη σημασία των εξειδικευμένων και προσαρμοστικών προσεγγίσεων για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Η παρουσίαση των ευρημάτων επισημαίνει τις τρέχουσες μεθόδους παρέμβασης και συμβάλλει στη δημιουργία αποτελεσματικών τακτικών για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου, ενισχύοντας τις βάσεις για εκπαιδευτικές πολιτικές και στρατηγικές που στοχεύουν στη βελτίωση της σχολικής ζωής.

3.2. Κατηγοριοποίηση, ανάλυση και αξιολόγηση των άρθρων.

Η παρούσα ερευνητική ανάλυση εστιάζει σε ένα δείγμα που περιλαμβάνει τριάντα τρία συμβάντα σχολικού εκφοβισμού, με εννέα από αυτά να αφορούν κορίτσια και τα υπόλοιπα εικοσιτέσσερα αγόρια. Από αυτά, τέσσερα περιστατικά αναγνωρίστηκαν ως διαδικτυακός εκφοβισμός, τέσσερα ως λεκτική βία στην ψηφιακή της μορφή, δύο ως εξύβριση και εκφοβισμός σε άμεσες δια ζώσης επαφές εντός του σχολείου, δώδεκα ως επιθέσεις και απειλές, και έντεκα ως σωματικές βλάβες ποικίλλοντας από ήπιες μέχρι σοβαρότερες μορφές. Αυτή η κατηγοριοποίηση υπογραμμίζει την ποικιλομορφία των συμβάντων σχολικού εκφοβισμού και τη σωματική βία που εκδηλώνεται από τον θύτη ή τους θύτες.

<i>Κατηγορία</i>	<i>Αριθμός Περιστατικών</i>	<i>Παραδείγματα λέξεων και φράσεων κλειδιά</i>
Λεκτική βία	6	«Είσαι άχρηστος», «Δεν θα καταφέρεις τίποτα»
Εξύβριση	4	«Είσαι ηλίθιος», «Αντε χάσου», «Ανόητε»
Επιθέσεις και απειλές	5	«Αν δεν κάνεις ό,τι σου λέω, θα σε χτυπήσω», «Θα σου κάνω τη ζωή δύσκολη»
Σωματική επίθεση	10	Ξυλοδαρμοί, κλωτσιές, γροθιές
Διαδικτυακός εκφοβισμός	4	Υποτιμητικά σχόλια online, απειλές μέσω μηνυμάτων
Σωματικές βλάβες	4	Εσκεμμένη φθορά ή καταστροφή προσωπικών αντικειμένων

Πίνακας 1: Κατηγοριοποίηση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

Τα σχετικά δημοσιογραφικά άρθρα προσφέρουν λεπτομερείς αφηγήσεις σχετικά με τη χρήση σωματικής βίας, ενισχύοντας την εκτίμηση ότι το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και η θυματοποίηση εντός του σχολικού περιβάλλοντος έχουν αποκτήσει αυξημένες διαστάσεις τα τελευταία χρόνια. Ειδικότερα, στην ανάλυση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, είναι κρίσιμη η σαφής οριοθέτηση των διαφορετικών μορφών εκφοβιστικής συμπεριφοράς, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε σύγχυση μεταξύ των κατηγοριών. Για το λόγο αυτό, προτείνεται μια ακριβέστερη ταξινόμηση των περιστατικών, βάσει της φύσης της συμπεριφοράς, παρέχοντας ορισμούς και παραδείγματα για κάθε κατηγορία.

Αναφέρονται έντεκα περιστατικά σοβαρής σωματικής βλάβης, με δύο από αυτά να είναι ξυλοδαρμοί, επτά να αφορούν σωματική επίθεση, και τα υπόλοιπα τρία περιστατικά να σχετίζονται με κακοποίηση και περιούβριση. Αυτή η διαφοροποίηση και κατηγοριοποίηση των περιστατικών καταδεικνύει την ανάγκη για μια

εμπεριστατωμένη κατανόηση και αντιμετώπιση των διάφορων μορφών εκφοβισμού και βίας στο σχολικό περιβάλλον.

Η λεκτική βία καλύπτει γενικές επιθέσεις μέσω προφορικού λόγου, οι οποίες, αν και δεν περιλαμβάνουν απαραίτητα βρισιές, στοχεύουν στην ψυχολογική καταπίεση του θύματος μέσω προσβλητικών και επιθετικών εκφράσεων. Τα σχόλια αυτά ταπεινώνουν το θύμα σε προσωπικό επίπεδο, χωρίς να περιέχουν ευθείς προσβολές. Παραδείγματα τέτοιων φράσεων είναι «Είσαι άχρηστος», «Δεν θα καταφέρεις ποτέ τίποτα», «Κανείς δεν σε θέλει εδώ». Η εξύβριση αφορά τη χρήση συγκεκριμένων προσβλητικών λέξεων ή φράσεων, οι οποίες στοχεύουν στην άμεση υποτίμηση του θύματος. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν ευθείες βρισιές και προσβλητικοί χαρακτηρισμοί, όπως «Είσαι ηλίθιος», «Άντε χάσου» και «Ανόητε».

Οι επιθέσεις και απειλές καλύπτουν τόσο λεκτικές όσο και μη λεκτικές συμπεριφορές οι οποίες στοχεύουν στη δημιουργία φόβου για μελλοντική βία ή εκφοβισμό. Οι απειλές συνήθως περιλαμβάνουν προειδοποιήσεις για μια επικείμενη φυσική ή ψυχολογική βλάβη στο θύμα. Παραδείγματα τέτοιων φράσεων είναι «Αν δεν κάνεις ό,τι σου λέω, θα σε χτυπήσω», «Θα σου κάνω τη ζωή δύσκολη» και «Θα σε περιμένω έξω από το σχολείο».

Η σωματική επίθεση από την άλλη, αφορά κάθε μορφή φυσικής βίας που στοχεύει στην πρόκληση σωματικής βλάβης στο θύμα. Τα περιστατικά αυτά είναι εύκολα αναγνωρίσιμα λόγω της φύσης τους, μεταξύ άλλων ξυλοδαρμοί, κλωτσιές και γροθιές. Ο διαδικτυακός εκφοβισμός (Cyber bullying) αναφέρεται σε εκφοβιστικές συμπεριφορές που εκδηλώνονται διαμέσου του διαδικτύου ή άλλων ηλεκτρονικών μέσων. Οι δράστες εκμεταλλεύονται την ανωνυμία που προσφέρει το διαδίκτυο για να εκφοβίσουν τα θύματά τους μέσω κοινωνικών δικτύων, μηνυμάτων ή άλλων ηλεκτρονικών πλατφορμών. Παραδείγματα περιλαμβάνουν υποτιμητικά σχόλια στο διαδίκτυο ή απειλές μέσω email ή μηνυμάτων.

Τέλος, η κατηγορία των σωματικών βλαβών περιλαμβάνει περιστατικά που αφορούν την πρόκληση ζημιάς ή καταστροφής προσωπικών αντικειμένων του θύματος, τα οποία μπορεί να συνοδεύονται από επιθετική συμπεριφορά. Παραδείγματα αυτής της κατηγορίας είναι η καταστροφή σχολικού εξοπλισμού ή η εσκεμμένη φθορά προσωπικών αντικειμένων. Η διαφοροποίηση αυτών των κατηγοριών συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση της φύσης του σχολικού εκφοβισμού και στην αποτελεσματικότερη διαχείρισή του από τους εκπαιδευτικούς και τις αρμόδιες αρχές. Μέσω σαφών ορισμών και παραδειγμάτων, εξασφαλίζεται ότι οι κατηγορίες αυτές δεν επικαλύπτονται, διασφαλίζοντας έτσι τη σωστή καταγραφή και αντιμετώπιση των περιστατικών.

Η ανάλυση των εν λόγω δημοσιογραφικών άρθρων, που καλύπτουν συγκεκριμένα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού στα ελληνικά σχολεία, αποκαλύπτει μια δυσάρεστη πραγματικότητα που επηρεάζει τους μαθητές, τόσο του δημοτικού, όσο και του γυμνασίου ή του λυκείου. Τα άρθρα αυτά αναδεικνύουν την ύπαρξη πολλαπλών μορφών εκφοβισμού, ενώ η συχνότητα και η ένταση αυτών των περιστατικών υποδηλώνουν ένα ευρύτερο κοινωνικό πρόβλημα, το οποίο απαιτεί άμεση προσοχή και αντιμετώπιση. Τα άρθρα, μέσω της παρουσίασης μαρτυριών και περιστατικών,

επιχειρούν να ρίξουν φως στις ψυχολογικές αλλά και φυσικές επιπτώσεις που έχουν τα περιστατικά αυτά στα θύματα, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν ένα κάλεσμα σε μια συλλογική προσπάθεια για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Πιο αναλυτικά, ως προς τη γεωγραφική ανάλυση των συμβάντων, σύμφωνα με την ανάλυση γεωγραφικής κατανομής συμβάντων σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα, παρατηρείται ότι τα περιστατικά είναι πιο συχνά σε αστικές περιοχές. Συγκεκριμένα, από τα 33 καταγεγραμμένα περιστατικά, 25 έχουν συμβεί σε αστικές περιοχές όπως η Αθήνα (με 8 περιστατικά σε διάφορες περιοχές της όπως τα Βόρεια Προάστια και το Κορωπί), η Θεσσαλονίκη (4 περιστατικά σε περιοχές όπως Εύοσμος και η κεντρική πόλη), καθώς και σε άλλες μεγάλες αστικές κέντρα όπως το Ηράκλειο και ο Βόλος. Αντιθέτως, 8 περιστατικά έχουν αναφερθεί σε αγροτικές περιοχές, με τις επιπτώσεις να είναι πιθανώς πιο σοβαρές λόγω της μειωμένης πρόσβασης σε υπηρεσίες υποστήριξης. Αναλυτικότερα, στην περιφέρεια του Πηλίου και της Πελοποννήσου, καθώς και σε άλλες μικρότερες περιοχές όπως ο Αλμυρός Βόλου και ο Πύργος, οι κοινωνίες είναι πιο κλειστές και οι υποδομές υποστήριξης πιο σπάνιες, γεγονός που ενδέχεται να οδηγήσει σε πιο μακροπρόθεσμες αρνητικές επιπτώσεις στα θύματα του εκφοβισμού. Αυτά τα στοιχεία επιβεβαιώνουν την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα και ενίσχυση των προγραμμάτων υποστήριξης και πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού, με έμφαση τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές περιοχές, αναλόγως με τις τοπικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες.

Από την ανάλυση των δεδομένων σχετικά με τα συμβάντα σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα, προκύπτει ότι τα δημόσια σχολεία αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα μεγάλες προκλήσεις σε σχέση με τα ιδιωτικά, κυρίως λόγω της περιορισμένης διαθεσιμότητας πόρων. Συγκεκριμένα, από τα 33 εξεταζόμενα περιστατικά, τα 31 συνέβησαν σε δημόσια σχολεία, ενώ μόλις ένα σε ιδιωτικό και ένα σε ειδικό σχολείο. Τα ιδιωτικά σχολεία, χάρη στην καλύτερη χρηματοδότηση, τείνουν να διαθέτουν πιο εξειδικευμένα προγράμματα παρέμβασης και πρόληψης, κάτι που βοηθά στην αποτελεσματικότερη διαχείριση του εκφοβισμού.

Επιπλέον, η κατανομή των περιστατικών ανά εκπαιδευτικό επίπεδο είναι επίσης αποκαλυπτική: τα γυμνάσια καταγράφουν τα περισσότερα περιστατικά με 21 περιστατικά, ακολουθούμενα από τα λύκεια με 7 και τα δημοτικά με 5. Τα δημοτικά σχολεία εμφανίζουν περισσότερα περιστατικά φυσικής βίας, ενδεχομένως επειδή τα μικρότερα παιδιά είναι λιγότερο ικανά να εκφράσουν τις διαφωνίες τους με λεκτικούς τρόπους. Αντίθετα, στα γυμνάσια και λύκεια, όπου οι μαθητές είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με τα ψηφιακά μέσα, τα περιστατικά τείνουν να είναι περισσότερο ψυχολογικής ή διαδικτυακής φύσης.

Αυτές οι παρατηρήσεις καταδεικνύουν την ανάγκη για ενισχυμένη υποστήριξη και πόρους στα δημόσια σχολεία, καθώς και για στοχευμένες προσπάθειες πρόληψης που να λαμβάνουν υπόψη τις ηλικιακές και ψυχολογικές διαφορές των μαθητών ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο στο οποίο βρίσκονται.

Η ενδελεχής αξιολόγηση περιστατικών εκφοβισμού υπογραμμίζει την αναπόφευκτη ανάγκη για περαιτέρω εκπαίδευση και ενημέρωση τόσο των μαθητών όσο και των εκπαιδευτικών σχετικά με τις επιπτώσεις του εκφοβισμού καθώς και τις στρατηγικές

πρόληψης και παρέμβασης. Η εκπαίδευση σε αυτόν τον τομέα ενδυναμώνει την άμεση αναγνώριση των περιστατικών και την κατάλληλη αντιμετώπισή τους, προάγοντας μια πιο συνειδητοποιημένη και αποφασιστική στάση εναντίον του εκφοβισμού.

Πιο συγκεκριμένα, η συνεργασία ανάμεσα στα σχολεία και τους γονείς περιλαμβάνει τακτικές ενημερωτικές συναντήσεις και εργαστήρια συμβουλευτικής, όπου οι γονείς ενημερώνονται για τα σημάδια του εκφοβισμού και τις μεθόδους υποστήριξης των παιδιών τους. Επιπρόσθετα, οι συνεργασίες των σχολείων με τις τοπικές κοινότητες περιλαμβάνουν τη διοργάνωση προγραμμάτων ευαισθητοποίησης και την καθιέρωση υποστηρικτικών δικτύων με τοπικούς ψυχολόγους και κοινωνικές υπηρεσίες για την παροχή ψυχολογικής βοήθειας.

Παράλληλα, οι συνεργασίες μεταξύ των σχολείων συμβάλλουν στην ανταλλαγή πρακτικών και στη διαμόρφωση κοινών πολιτικών για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Διαλειτουργικές ομάδες εργασίας και κοινές εκπαιδευτικές δράσεις ενισχύουν την ενδυνάμωση των μαθητών και προωθούν την κατανόηση και αλληλεγγύη μεταξύ τους. Η υλοποίηση αυτών των συνεργατικών πρωτοβουλιών είναι κρίσιμη για τη δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού περιβάλλοντος στα σχολεία, καθιστώντας την πολυδιάστατη προσέγγιση απαραίτητη για την επιτυχή αντιμετώπιση του εκφοβισμού.

Η ανάλυση των 33 περιστατικών σχολικού εκφοβισμού αποκαλύπτει την πολυπλοκότητα του φαινομένου. Τα περιστατικά καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα πράξεων, από φυσική και λεκτική βία έως διαδικτυακό εκφοβισμό και σεξουαλική παρενόχληση, καταδεικνύοντας την ανάγκη για μια πολυδιάστατη προσέγγιση στην αντιμετώπισή του. Σε 20 από αυτά τα περιστατικά, η αντίδραση των εκπαιδευτικών ήταν ολοκληρωμένη και περιλάμβανε την ενημέρωση των αρμοδίων αρχών και την καταγγελία των συμβάντων, δείχνοντας μια συστηματική τάση προς την επίσημη αναγνώριση και την ενεργή αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Ωστόσο, σε 13 περιστατικά, η αντίδραση ήταν ελλιπής και αναποτελεσματική.

Η ανάλυση των αντιδράσεων των εκπαιδευτικών στα 33 περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, αποκαλύπτει σημαντικές διαφοροποιήσεις στις εφαρμοζόμενες στρατηγικές. Περίπου είκοσι σχολεία κατέφυγαν σε άμεσες και δραστικές παρεμβάσεις μετά την εκδήλωση του εκφοβισμού, περιλαμβάνοντας την ενημέρωση των αρμοδίων αρχών και την καταγγελία των συμβάντων. Στο πλαίσιο αυτών των παρεμβάσεων, ορισμένες εστίασαν στην παροχή ατομικής υποστήριξης στα θύματα, όπως ψυχολογική βοήθεια και ειδικευμένη συμβουλευτική.

Από την άλλη πλευρά, άλλα σχολεία ανέπτυξαν προγράμματα προληπτικής φύσης, στοχεύοντας στην αποτροπή του εκφοβισμού πριν από την εκδήλωσή του. Αυτά περιλαμβάνουν εκπαιδευτικά σεμινάρια, ενημερωτικές συναντήσεις και δράσεις ευαισθητοποίησης, τα οποία στοχεύουν στην ενίσχυση της κατανόησης και της ενσυναίσθησης μεταξύ των μαθητών. Περαιτέρω, ορισμένες παρεμβάσεις εστίασαν σε συλλογικές προσεγγίσεις με σκοπό την αλλαγή της σχολικής κουλτούρας και την προαγωγή ενός περιβάλλοντος ασφαλούς και φιλικού για όλους.

Στον παρακάτω πίνακα, παρατίθενται συνοπτικά οι τρόποι αντιμετώπισης των άνω περιστατικών από τους εκπαιδευτικούς.

Τρόπος Αντιμετώπισης	Περιγραφή
Εκπαιδευτική Επέμβαση	Στρατηγικές παρέμβασης για την αναγνώριση και διαχείριση των περιστατικών εκφοβισμού.
Συνεργασία με τους Γονείς	Τακτικές ενημερωτικές συναντήσεις και εργαστήρια συμβουλευτικής.
Ενίσχυση της Κοινωνικής Επάρκειας και Αυτοεκτίμησης των Μαθητών	Προγράμματα που προάγουν τη θετική συμπεριφορά και την κοινωνική ενσωμάτωση.
Δημιουργία Ομάδων Εκμάθησης	Παρατήρηση και αξιολόγηση της συναισθηματικής ανθεκτικότητας των μαθητών και προστασία των πιο ευάλωτων από τους πιο επιθετικούς.
Αποφυγή Τιμωριών και Εξουσιαστικών Παρεμβάσεων	Προαγωγή συνεργατικών προσπαθειών για μακροπρόθεσμη αλλαγή συμπεριφοράς.
Συνεχής Υποστήριξη και Παρακολούθηση	Διαρκής υποστήριξη και παρακολούθηση των περιστατικών εκφοβισμού για πρόληψη επαναλαμβανόμενων περιστατικών.

Πίνακας 2: Τρόποι αντιμετώπισης των περιστατικών από τους εκπαιδευτικούς.

Επιπλέον, η εμπλοκή των γονέων, της τοπικής κοινότητας και άλλων εξωσχολικών φορέων διαφέρει σημαντικά. Σε τουλάχιστον δέκα περιπτώσεις, η συνεργασία αυτή έχει κριθεί καίρια για την επίτευξη αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης του εκφοβισμού, ενισχύοντας τις προσπάθειες για ένα ασφαλέστερο σχολικό περιβάλλον. Οι γονείς με περισσότερο επαρκή ενημέρωση για τα διαγνωστικά σημάδια και τις επιπτώσεις του εκφοβισμού, είναι σε θέση να εφαρμόσουν πιο αποτελεσματικές τακτικές πρόληψης και να εμπνεύσουν στα παιδιά τους θετικές συμπεριφορές που αποτρέπουν τέτοιου είδους συμπεριφορές. Η κατάρτιση των γονέων μέσω διαφόρων σεμιναρίων και εργαστηρίων, έχει επιβεβαιωμένα θετικό αντίκτυπο στην μείωση της επιθετικής συμπεριφοράς εντός του σχολικού πλαισίου (Harcout, Green & Bowden, 2015).

Οι γονείς είναι σε θέση να συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης αντιμετώπισης του εκφοβισμού μέσω της συνεργασίας τους με τα σχολεία. Η συμμετοχή τους σε σχολικές επιτροπές και η εμπλοκή τους στη λήψη αποφάσεων για

την σχολική πολιτική κατά του εκφοβισμού είναι κρίσιμη, όπως υποστηρίζει ο Smith (2011), αφού μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές βελτιώσεις στη συμπεριφορά των μαθητών. Σε περίπτωση εκδήλωσης εκφοβιστικής συμπεριφοράς, οι γονείς πρέπει να είναι προσεκτικοί και ενεργοί στην αναφορά και διαχείριση του περιστατικού, συνεργαζόμενοι στενά με το σχολείο. Η συνεργασία αυτή μπορεί να περιλαμβάνει τη συμμετοχή σε συναντήσεις με σχολικούς συμβούλους και δικηγόρους, όπως συνιστούν οι Limber και Small (2003), αποσκοπώντας στην αποτελεσματική επίλυση των ζητημάτων.

Πιο συγκεκριμένα, ένα επεισόδιο σχολικής βίας το οποίο εκδηλώθηκε στην Αργαλαστή Πηλίου, όπου μια 15χρονη μαθήτρια υπέστη σοβαρό τραυματισμό στο δάχτυλο, καθώς και παρατεταμένες απειλές και εκφοβισμούς, αναδεικνύει τη σημασία της ασφάλειας και της προστασίας που οφείλει να προσφέρει το εκπαιδευτικό σύστημα. Το συγκεκριμένο περιστατικό, όπου μαθητές του σχολείου επιτέθηκαν στη μαθήτρια μετά την εύρεση ενός αναπτήρα στις σχολικές τουαλέτες, αποτελεί απόδειξη της χρόνιας απειλής που αντιμετωπίζουν μερικά παιδιά.

Η κατάσταση αυτή επιβεβαιώνει την ανάγκη για ενίσχυση των πολιτικών πρόληψης και παρέμβασης των σχολικών μονάδων, προκειμένου να αναπτυχθούν πιο αποτελεσματικοί μηχανισμοί για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού και την προστασία των μαθητών. Η συνεχής καταγραφή βίαιων συμπεριφορών στο σχολείο, όπως αναφέρθηκε από τη διευθύντρια, η οποία ήταν καινούρια στη θέση αυτή, υπογραμμίζει τη σοβαρότητα της διαρκούς απειλής που υπάρχει και την ανάγκη για συστηματική αντιμετώπιση του προβλήματος.

Περαιτέρω, η δυναμική του εκφοβισμού απαιτεί μια καλύτερη κατανόηση και μια συνεκτική απόκριση από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, συμπεριλαμβανομένης της σχολικής κοινότητας και της ευρύτερης κοινωνίας. Η ενεργός συμμετοχή των γονέων, καθώς και άλλων εξωσχολικών φορέων, είναι απαραίτητη για την επίλυση αυτών των προβλημάτων και για την ενίσχυση των προσπαθειών προς ένα ασφαλέστερο και πιο υποστηρικτικό εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Τέλος, η διαδικασία κριτικής ανάγνωσης και αξιολόγησης των δημοσιογραφικών άρθρων που περιγράφουν τα 33 περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, ξεκινά από τη συστηματική εξέταση των πηγών για την επιβεβαίωση της εγκυρότητάς τους. Ακολουθείται μια μεθοδολογία που περιλαμβάνει την ανάλυση του περιεχομένου, τον προσδιορισμό της προέλευσης των πληροφοριών και την κριτική εξέταση της παρουσίας των γεγονότων, με στόχο να διαπιστωθεί η φύση και η αντικειμενικότητα τους. Η διαδικασία αυτή επιτρέπει την αναγνώριση των βαθύτερων αιτίων και των επιπτώσεων του εκφοβισμού στα θύματα.

Επιπρόσθετα, αναφερόμενοι στη διαδραστική εμπλοκή της κοινότητας εννοούμε την ενεργό συμμετοχή των γονέων, των εκπαιδευτικών και άλλων σημαντικών φορέων σε διάλογο και δράσεις που στοχεύουν στην πρόληψη και την καταπολέμηση του εκφοβισμού. Αυτό περιλαμβάνει τη συλλογική ανάπτυξη κατάλληλων προγραμμάτων που προάγουν την ενσυναίσθηση και τον αμοιβαίο σεβασμό, την οργάνωση εκπαιδευτικών εργαστηρίων αλλά και την εφαρμογή ειδικών πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη ενός πιο υποστηρικτικού και ασφαλούς σχολικού περιβάλλοντος. Μέσω

αυτής της συμμετοχικής διαδικασίας, η κοινότητα καθίσταται πιο συνεκτική και ενισχυμένη ως προς την ικανότητά της να αντιδρά ουσιαστικά σε περιστατικά βίας και εκφοβισμού.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ανησυχητικό περιστατικό σχολικού εκφοβισμού με άσκηση σωματικής βίας, το οποίο έλαβε χώρα έξω από το χώρο του σχολείου στο Ηράκλειο Κρήτης, με θύμα έναν νεαρό μαθητή. Το εν λόγω άρθρο εγείρει ερωτήματα σχετικά με την ευθύνη των εκπαιδευτικών και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών που εφαρμόζονται για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Η ασάφεια ανάμεσα στα σχολικά και εκτός σχολικά όρια, ιδίως με την εμφάνιση του διαδικτυακού εκφοβισμού, καθιστά το ζήτημα ακόμα πιο πολύπλοκο. Ο διαδικτυακός εκφοβισμός, ο οποίος συχνά ξεκινά εκτός του σχολικού πλαισίου αλλά συνεχίζεται μέσα σε αυτό, αποδεικνύει ότι οι δράσεις οφείλουν να υπερβαίνουν τα σχολικά όρια και να ενσωματώνουν ευρύτερες κοινοτικές προσπάθειες.

Κάτι τέτοιο, εκφράζει μια διαδραστική και συντονισμένη προσέγγιση από τα σχολεία, την αστυνομία, τις τοπικές αρχές και άλλους κοινωνικούς φορείς για τη δημιουργία και την εφαρμογή αποτελεσματικών στρατηγικών παρέμβασης. Επιπρόσθετα, η ενίσχυση της ευαισθητοποίησης και η εκπαίδευση της κοινότητας μπορούν να αποτελέσουν κρίσιμα βήματα προς την πρόληψη και τη μείωση του εκφοβισμού, συμβάλλοντας στην ασφάλεια και την ψυχολογική υγεία των μαθητών σε κάθε περιβάλλον.

3.3. Τα κύρια ευρήματα και η συμβολή των άρθρων στην κατανόηση του σχολικού εκφοβισμού.

Συμβάντα ξυλοδαρμού, εξύβρισης, και διαδικτυακού bullying, υπογραμμίζουν την πολύπλοκη φύση του σχολικού εκφοβισμού, η οποία δεν περιορίζεται απλώς σε σωματικές αντιπαραθέσεις αλλά εκτείνεται και στον ψηφιακό χώρο, αναδεικνύοντας τις λεκτικές, ψυχολογικές και ψηφιακές διαστάσεις του. Η έρευνα κατηγοριοποιεί τα συμβάντα σε τέσσερα διαδικτυακά περιστατικά εκφοβισμού, τέσσερα περιστατικά ψηφιακής λεκτικής βίας, δύο επιθέσεις εξύβρισης και εκφοβισμού σε δια ζώσης επαφές, δώδεκα επιθέσεις και απειλές, και έντεκα συμβάντα σωματικής βλάβης, μεταξύ ήπιων και σοβαρών, επιβεβαιώνοντας έτσι πως τα θύματα εκφοβισμού, μαζί με τις οικογένειές τους, βιώνουν μια μόνιμη αναστάτωση και ένα επίμονο αίσθημα απειλής, το οποίο συχνά εντείνεται μέσα από την ανωνυμία και τη διαρκή προσβασιμότητα του διαδικτυακού περιβάλλοντος.

Η ψηφιακή διάσταση του εκφοβισμού διαφοροποιείται από τον παραδοσιακό δια ζώσης εκφοβισμό, με τις επιθέσεις να συμβαίνουν ανεξάρτητα από τον χρόνο και τον χώρο, γεγονός το οποίο επιτρέπει την εξάπλωσή τους έξω από τα σχολικά τείχη και πέρα από τα ωρολόγια σχολικά προγράμματα. Αυτή η δυστοκία διαχωρισμού των σχολικών και εκτός σχολικών δραστηριοτήτων, καταδεικνύει την ανάγκη για εκπαιδευτικές πολιτικές και προγράμματα που αντιμετωπίζουν τον εκφοβισμό με έναν ενιαίο τρόπο, συνδυάζοντας παρεμβάσεις για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των επιπτώσεων του εκφοβισμού σε όλες του τις μορφές.

Η ίδια αυτή αναγκαιότητα επιβάλλει την ανάπτυξη πολύπλευρων στρατηγικών που ενσωματώνουν τη συνεργασία εκπαιδευτικών, γονέων, και ψυχολόγων, καθώς και την υιοθέτηση τεχνολογικών εργαλείων για την ενίσχυση της ασφάλειας και της ευημερίας των μαθητών τόσο εντός όσο και εκτός του εκπαιδευτικού χώρου. Στο πλαίσιο των προσπαθειών πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού, έχουν αναπτυχθεί εκπαιδευτικά προγράμματα που ακολουθούν μια ενιαία πολιτική παρέμβασης, αποσκοπώντας στην ενημέρωση και αντιμετώπιση των διάφορων εκφάνσεων του φαινομένου. Σύμφωνα με τις Βλάση και Μπέκα (2015), ο πρωταρχικός στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι η αναδιαμόρφωση της σχολικής ατμόσφαιρας διαμέσου της εφαρμογής μιας συνεκτικής εκπαιδευτικής στρατηγικής. Αυτές οι προσπάθειες, μαζί με την αλλαγή της σχολικής κουλτούρας μέσω συλλογικών προσεγγίσεων, έχουν θετικό αντίκτυπο στη δημιουργία ενός ασφαλέστερου περιβάλλοντος.

Ωστόσο, για να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά ο σχολικός εκφοβισμός, είναι απαραίτητο να ακολουθηθεί μια πιο ολιστική προσέγγιση. Αυτό συνεπάγεται, όπως προαναφέραμε, την εμπλοκή όλων των σχετικών πλευρών: μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικούς, καθώς και την ευρύτερη κοινότητα. Η εμπλοκή των γονέων και της τοπικής κοινότητας είναι κρίσιμη, καθώς σε δέκα περιπτώσεις η συνεργασία αυτή βελτίωσε σημαντικά την αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Τα σεμινάρια και τα ειδικά εργαστήρια για τους γονείς, τα οποία προσφέρουν εκπαίδευση για τα διαγνωστικά σημάδια και τις επιπτώσεις του εκφοβισμού, έχουν δείξει ότι ενδυναμώνουν τις οικογένειες να αναπτύσσουν αποτελεσματικότερες τακτικές πρόληψης και να προάγουν θετικές συμπεριφορές αποτροπής.

Ο στόχος είναι η ευαισθητοποίηση για την έκταση και τις συνέπειες του εκφοβισμού, η βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων, η εφαρμογή προληπτικών μέτρων, η υποστήριξη των θυμάτων, και η καθιέρωση αυστηρών κανονισμών κατά του εκφοβισμού. Μέσω αυτής της προσέγγισης, τονίζεται η σημασία της συλλογικής προσπάθειας και της συντονισμένης δράσης για την καταπολέμηση του φαινομένου, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για συνεχή εκπαίδευση και ενημέρωση σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας (Hornby, 2016).

Επιπλέον, τα ευρήματα από τέτοια συμβάντα αποκαλύπτουν βαθιά ψυχολογικά και συναισθηματικά ζητήματα που επηρεάζουν την ακαδημαϊκή ευημερία των μαθητών. Όσον αφορά την κατάθλιψη και τις σκέψεις αυτοκτονίας, αυτά τα στοιχεία εξακριβώνονται συνήθως μέσω ιατρικών αξιολογήσεων και ψυχολογικών διαγνώσεων. Έρευνες δείχνουν ότι η συχνότητα κατάθλιψης μεταξύ θυμάτων εκφοβισμού είναι αυξημένη, και οι περιπτώσεις αυτοκτονικών σκέψεων αναφέρονται με ανησυχητική τακτικότητα. Η σοβαρότητα αυτών των καταστάσεων επιβεβαιώνει την ανάγκη για ενδελεχή παρακολούθηση και υποστήριξη των μαθητών που βιώνουν εκφοβισμό (Hinduja Patchin, 2019).

Αυτά τα ευρήματα τονίζουν την ανάγκη για τη δημιουργία ασφαλών και υποστηρικτικών σχολικών περιβαλλόντων, όπου οι μαθητές μπορούν να αισθάνονται προστατευμένοι και να εκφράζουν τις ανησυχίες τους χωρίς φόβο. Η υλοποίηση πολιτικών που αναγνωρίζουν και αντιμετωπίζουν τόσο τις άμεσες όσο και τις

μακροπρόθεσμες συνέπειες του εκφοβισμού είναι κρίσιμη για τη διατήρηση της ψυχικής και ακαδημαϊκής ευημερίας των μαθητών.

Στη διαδικασία αντιμετώπισης του φαινομένου της θυματοποίησης στο σχολικό περιβάλλον, ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι κρίσιμος. Οι εκπαιδευτικοί που διαθέτουν ευαισθητοποίηση και ειδική κατάρτιση σε θέματα σχολικής βίας και αποκλεισμού, και ενσωματώνουν παράλληλα στο διδακτικό τους πρόγραμμα δράσεις που στοχεύουν στην ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών, έχουν τη δυνατότητα να επιδράσουν θετικά στο σχολικό περιβάλλον. Αυτή η προσέγγιση, παρόλο που δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας συγκεκριμένης μελέτης, θεωρείται ότι μπορεί να βοηθήσει στην πρόληψη και τη μείωση των περιπτώσεων εκφοβισμού.

Επιπλέον, η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τις οικογένειες των μαθητών είναι ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που μπορεί να συμβάλλει στην κατανόηση και την επίλυση των προβλημάτων που σχετίζονται με τον εκφοβισμό. Οι δράσεις αυτές δεν αποσκοπούν μόνο στην παρέμβαση σε άμεσα προβλήματα αλλά και στην προαγωγή ενός περιβάλλοντος όπου οι μαθητές μπορούν να αισθάνονται ασφαλείς και στηριγμένοι, ενθαρρύνοντας τους να μιλούν ανοιχτά για τις ανησυχίες τους (Venter, E. και Du Plessis, 2012).

Τέλος, τα περιστατικά αυτά αποκαλύπτουν επανειλημμένα την κρίσιμη επιρροή της κοινωνικής δυναμικής και των ομαδικών αλληλεπιδράσεων στη διαμόρφωση της σχολικής ατμόσφαιρας. Για παράδειγμα, σε ένα περιστατικό που συνέβη στο Γυμνάσιο του Καματερού, αναδεικνύει τις περίπλοκες κοινωνικές δυναμικές που μπορεί να παρουσιαστούν σε σχολικό περιβάλλον και την επίδραση τους στην ενίσχυση ή αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Κατά τη διάρκεια ενός επεισοδίου εναντίον του 15χρονου μαθητή, αντί για την παροχή βοήθειας ή υποστήριξης, οι συμμαθητές του επέλεξαν να καταγράψουν το συμβάν με τα κινητά τους τηλέφωνα, ανεβάζοντας τα βίντεο σε διαδικτυακές πλατφόρμες.

Αυτό το συμβάν υπογραμμίζει τη σημασία της εκπαίδευσης των μαθητών όχι μόνο σχετικά με τις συνέπειες του εκφοβισμού αλλά και της υπεύθυνης χρήσης τεχνολογίας. Επιπλέον, τονίζει την ανάγκη για την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων που θα προάγουν την αλληλεγγύη και τον σεβασμό εντός της σχολικής κοινότητας. Η δημιουργία και εφαρμογή σχολικών προγραμμάτων που εστιάζουν στην ενδυνάμωση των μαθητών να αντιδρούν θετικά σε περιστατικά εκφοβισμού και να αναπτύσσουν θετικές ομαδικές συμπεριφορές είναι κρίσιμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο : Συμπεράσματα – προτάσεις

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, πραγματοποιήθηκε μια εξονυχιστική εξέταση του σχολικού εκφοβισμού, ένα φαινόμενο πολυδιάστατο και σύνθετο που εμφανίζεται στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η ανάλυση αυτή των διαφόρων τύπων του σχολικού εκφοβισμού, των αιτιών και των προκλήσεων που φέρει το ζήτημα, καθώς και η εξέταση του ρόλου των εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση του εκφοβισμού, κατέληξε στη σημασία της αναγκαιότητας μιας συνεκτικής προσέγγισης που θα συνδυάζει την εκπαίδευση, την πρόληψη και τη συνεργασία μεταξύ διαφόρων δρώντων -όπως η οικογένεια και η κοινωνία- και φορέων.

Η αποτελεσματική εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αναδεικνύεται ως κρίσιμος πυλώνας στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Είναι απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί να διαθέτουν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες ώστε να αναγνωρίζουν και να αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τα περιστατικά εκφοβισμού, καθώς και να εφαρμόζουν προληπτικές στρατηγικές στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Στην Ελλάδα, όπως και στις περισσότερες χώρες, ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται στους μαθητές εξαρτάται άμεσα από την κατάρτιση και τις δεξιότητες των δασκάλων και καθηγητών. Οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να είναι εφοδιασμένοι με την απαραίτητη γνώση και τεχνικές ώστε να αναγνωρίζουν τα περιστατικά εκφοβισμού και να τα αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά, ενσωματώνοντας προληπτικές στρατηγικές στη σχολική ζωή.

Η συνεχής επιμόρφωση και η δια βίου μάθηση σε θέματα σχετικά με τον εκφοβισμό είναι θεμελιώδη για την δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος. Στην Ελλάδα, η ανάγκη για συνεχή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στον τομέα του εκφοβισμού καθίσταται επιτακτική, καθώς τα σχολεία αντιμετωπίζουν αυξημένα περιστατικά βίας και εκφοβισμού που απειλούν την εκπαιδευτική διαδικασία και την κοινωνική αρμονία. Η σημασία της εργασίας των εκπαιδευτικών είναι καθοριστική, καθώς διαμορφώνουν τις νέες γενιές και συμβάλλουν στην ανάπτυξη υγιών ατόμων. Ωστόσο, υπάρχουν περιορισμοί σε αυτή την προσπάθεια, όπως η έλλειψη επαρκών πόρων για εκπαιδευτικά προγράμματα, η υποστελέχωση στα σχολεία, και η ανάγκη για περισσότερη εξειδικευμένη εκπαίδευση.

Το ζήτημα της αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα χρήζει επιπλέον έρευνας σε ορισμένες κρίσιμες διαστάσεις, όπως η αποτελεσματικότητα των υφιστάμενων προγραμμάτων επιμόρφωσης, η ικανότητα των εκπαιδευτικών να εφαρμόζουν τις διδαχθείσες στρατηγικές στην πράξη και οι δυνατότητες βελτίωσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων με βάση τις τρέχουσες ανάγκες και τις κοινωνικές αλλαγές. Η συνεργασία με διάφορα ερευνητικά κέντρα αλλά και με την ακαδημαϊκή κοινότητα μπορεί να προσφέρει νέες προοπτικές και λύσεις σε αυτά τα προβλήματα, καθιστώντας την εκπαίδευση στον εκφοβισμό πιο ολοκληρωμένη και αποτελεσματική. Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της σχολικής κοινότητας είναι το ουσιώδες πρώτο βήμα για την κατανόηση της φύσης και των συνεπειών του εκφοβισμού. Η διαρκής προσπάθεια για δημιουργία ασφαλούς και φιλικού περιβάλλοντος, όπου κυριαρχεί ο σεβασμός και η αλληλεγγύη, είναι απαραίτητη. Η διαρκής προσπάθεια στην Ελλάδα

επικεντρώνεται στην ανάπτυξη και εφαρμογή πολυεπίπεδων προγραμμάτων πρόληψης που στοχεύουν να ενδυναμώσουν τους μαθητές μέσω της ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων και της προαγωγής της αυτοεκτίμησης.

Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη και η εφαρμογή πολυεπίπεδων προγραμμάτων πρόληψης που στοχεύουν στην ενδυνάμωση των μαθητών, στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και στην προαγωγή της αυτοεκτίμησης, κρίνεται απαραίτητη. Τα προγράμματα αυτά πρέπει να σχεδιάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι προσβάσιμα και κατανοητά από τους μαθητές, ενθαρρύνοντας την ενεργή συμμετοχή τους και την αμοιβαία υποστήριξη. Βέβαια, η εποπτεία από μέρους των εκπαιδευτικών και η παρακολούθηση της συμπεριφοράς των μαθητών, σε όλη αυτή τη διαδικασία, κρίνεται καθοριστική για τον εντοπισμό των πρώιμων σημαδιών εκφοβισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, αυτονόητη θεωρείται η ενθάρρυνση της ανοιχτής επικοινωνίας και η διασφάλιση ότι υπάρχουν αποτελεσματικοί μηχανισμοί για την αναφορά περιστατικών, ως ουσιαστικές πρακτικές.

Η αξία του έργου που γίνεται στα σχολεία της Ελλάδας για την πρόληψη του εκφοβισμού είναι τεράστια, αλλά υπάρχουν σημαντικοί περιορισμοί και προκλήσεις. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές και οι πρακτικές πρέπει να αναπτυχθούν περαιτέρω ώστε να διασφαλίζουν την ομαλή εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων. Επίσης, είναι ουσιώδες να ενθαρρυνθεί η ανοιχτή επικοινωνία και να διασφαλιστεί ότι υπάρχουν αποτελεσματικοί μηχανισμοί για την αναφορά περιστατικών. Η εποπτεία των εκπαιδευτικών και η παρακολούθηση της συμπεριφοράς των μαθητών καθίσταται καθοριστική για τον εντοπισμό των πρώιμων σημαδιών εκφοβισμού.

Μάλιστα, περαιτέρω έρευνα χρειάζεται ώστε να κατανοηθούν καλύτερα οι διαστάσεις του εκφοβισμού στην Ελλάδα, όπως οι πολιτισμικές, οι οικονομικές και οι κοινωνικές πτυχές που μπορεί να επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων. Η συλλογή και ανάλυση δεδομένων από διάφορες γεωγραφικές περιοχές και διάφορα εκπαιδευτικά συστήματα θα βοηθήσει στο σχεδιασμό πιο στοχευμένων και εξατομικευμένων προγραμμάτων που θα είναι ακόμη πιο αποτελεσματικά.

Η σημασία της συνεργασίας με τους γονείς και την τοπική κοινότητα είναι επίσης αδιαμφισβήτητη και μάλιστα κρίσιμη για τη διαμόρφωση ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Η δημιουργία ενός ανοικτού καναλιού επικοινωνίας και η ενεργή συμμετοχή των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία και στις προσπάθειες κατά του εκφοβισμού μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην πρόληψη και στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Η συνεργασία αυτή με το σχολείο προσφέρει αξιοσημείωτα οφέλη, καθώς εμπλέκονται οι γονείς στην εκπαιδευτική κοινότητα και καθίστανται έτσι ενεργοί συμμετέχοντες στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των ατομικών στάσεων των παιδιών τους. Η διασύνδεση αυτή περιλαμβάνει την εκπαίδευση των γονέων για το φαινόμενο του εκφοβισμού και τις επιπτώσεις του, καθώς και την ενθάρρυνση τους να συμμετέχουν ενεργά στην αντιμετώπιση και πρόληψή του.

Αναγνωρίζεται η ανάγκη για συμμετοχή των γονέων σε προγράμματα εκπαίδευσης που θα τους βοηθήσουν να κατανοήσουν καλύτερα τις δυναμικές του εκφοβισμού και να

αναπτύξουν αποτελεσματικές στρατηγικές αντιμετώπισης. Η συνεργασία με τις οικογένειες των μαθητών είναι το κλειδί για την εμπειριστατωμένη κατανόηση της γενικότερης συμπεριφοράς τους και αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση προτού καθοριστούν τα παρεμβατικά μέτρα για τη διόρθωση των συμπεριφορών που περιλαμβάνουν παραβατικότητα και επιθετικότητα. Η ανάγκη για βαθύτερη κατανόηση των επιπτώσεων του εκφοβισμού οδηγεί στη σημαντικότητα της έρευνας σε τομείς όπως η ψυχολογική ανθεκτικότητα των παιδιών, οι μακροπρόθεσμες συνέπειες του εκφοβισμού στην ακαδημαϊκή επίδοση και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς και η επίδραση της οικογενειακής δυναμικής στη συμπεριφορά των παιδιών. Επιπλέον, ενθαρρύνεται η συνεργασία των γονέων με τα σχολεία, έτσι ώστε να υπάρχει μια συνεχής επικοινωνία και ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τα περιστατικά εκφοβισμού και τις αντιδράσεις των παιδιών.

Η συνεργασία με την τοπική κοινότητα και η ανάπτυξη δικτύων υποστήριξης ενισχύουν τις προσπάθειες του σχολείου, παρέχοντας πρόσθετους πόρους και ευκαιρίες για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Η ανάπτυξη μηχανισμών αξιολόγησης και παρακολούθησης των προγραμμάτων και των πολιτικών που εφαρμόζονται για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού, είναι απαραίτητοι για την διασφάλιση της αποτελεσματικότητας των προσπαθειών. Στα ελληνικά σχολεία, η αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού στηρίζεται σε μια σειρά από συστηματικούς μηχανισμούς αξιολόγησης και παρακολούθησης. Πρόσφατα, έχει προωθηθεί νομοσχέδιο με τίτλο "Ζούμε Αρμονικά Μαζί - Σπάζοντας τη Σιωπή", το οποίο προβλέπει τη δημιουργία ειδικών ομάδων δράσης σε κάθε Διεύθυνση Εκπαίδευσης, με τη συμμετοχή ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών, για την αντιμετώπιση των περιστατικών εκφοβισμού.

Η συστηματική επανεξέταση και η προσαρμογή των στρατηγικών βάσει των αποτελεσμάτων και των αναγκών των μαθητών μπορούν να οδηγήσουν σε συνεχή βελτίωση των εκπαιδευτικών πρακτικών και πολιτικών. Η παροχή εκπαίδευσης σε δεξιότητες κοινωνικής συνοχής, όπως η επίλυση συγκρούσεων και η ενδυνάμωση της συνεργασίας, ενισχύει την ικανότητα των μαθητών να αντιμετωπίζουν τον εκφοβισμό. Η προσωπική καθοδήγηση για τα θύματα ή τους δράστες εκφοβισμού είναι επίσης θεμελιώδης για την ανάπτυξη υγιών σχέσεων και αυτοεκτίμησης.

Μάλιστα, εκτός από το επιστημονικό δυναμικό και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, κατά του φαινομένου της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού, έχουν εισαχθεί ψηφιακά εργαλεία για τη διευκόλυνση της αναφοράς των μαθητών. Η λειτουργία μιας ψηφιακής πλατφόρμας για τη λήψη και την υποβολή ανώνυμων αναφορών από τους μαθητές εισάγεται στο πλαίσιο της νέας νομοθεσίας, λόγω του γεγονότος ότι η ανώνυμη αναφορά διευκολύνει το θύμα ή τον συμμαθητή να καταγγείλει σχετικά περιστατικά (Martin, 2023).

Σαν απόρροια της μελέτης των 33 περιστατικών σχολικού εκφοβισμού που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, αναγνωρίζεται η επιτακτική ανάγκη για την παρουσία καλά εκπαιδευμένων εκπαιδευτικών και διευθυντικών στελεχών στα ελληνικά σχολεία, των οποίων οι δεσμεύσεις αλλά και τα έργα είναι καθοριστικά στοιχεία για τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης σχολικής κουλτούρας. Το ιδανικό

αυτό πολιτιστικό πλαίσιο προωθεί και επιβραβεύει τη συνεργασία και την επίλυση των διαφορών μέσω διαλόγου αντί της επίκλησης βίαιων πρακτικών. Επιπλέον, η κουλτούρα αυτή είναι που καταδικάζει και απορρίπτει κάθε βιαιότητα ή επιθετική συμπεριφορά η οποία ενδεχομένως επιλέγεται για την επίλυση συγκρούσεων, μεταδίδοντας σαφώς το μήνυμα ότι τέτοιες συμπεριφορές είναι μη αποδεκτές. Αυτή η στάση συμβάλλει στην αποθάρρυνση των μαθητών από τη χρήση βίας, επισημαίνοντας τις αρνητικές συνέπειες που αυτή μπορεί να έχει.

Συγκεκριμένα στην Ελλάδα, ο σχεδιασμός επικεντρώνεται στην ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης που απευθύνονται στην ενδυνάμωση των μαθητών, την ανάπτυξη των κοινωνικών τους δεξιοτήτων και την προαγωγή της αυτοεκτίμησής τους. Τα προγράμματα αυτά σχεδιάζονται ώστε να είναι προσβάσιμα και κατανοητά από τους μαθητές, ενθαρρύνοντας την ενεργή συμμετοχή τους και την αμοιβαία υποστήριξη.

Το πρόγραμμα "Ζούμε Αρμονικά MAZI, Σπάμε τη Σιωπή!" ενσωματώνεται σε μια οργανωμένη και συστηματική ενέργεια του Υπουργείου Παιδείας, το οποίο έχει στόχο την πρόληψη και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και της σχολικής βίας. Το εν λόγω πρόγραμμα περιλαμβάνει διάφορα μέτρα, όπως η αύξηση του αριθμού των ψυχολόγων και των κοινωνικών λειτουργών, η ενίσχυση των υποστηρικτικών δομών, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, η ενσωμάτωση σχετικών θεματικών στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων, όπως η σεξουαλική αγωγή και ο σεβασμός στη διαφορετικότητα.

Το νέο νομοσχέδιο, "Ζούμε Αρμονικά MAZI, Σπάμε τη Σιωπή!" Ν. 5029/2023 (ΦΕΚ Α 55 - 10.03.2023) ενισχύει τις ανωτέρω πρωτοβουλίες, παρέχοντας μια πολυεπίπεδη, οργανωμένη και εξειδικευμένη απάντηση του Υπουργείου Παιδείας στο πλήθος φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού. Ο κύριος στόχος του Προγράμματος είναι η πρόληψη, η εκπαιδευτική προσέγγιση, η αντιμετώπιση και η προστασία των παιδιών και των εφήβων από κάθε μορφή βίας και σχολικού εκφοβισμού, καθώς και η δημιουργία περιβάλλοντος ασφάλειας το οποίο θα προωθεί την αρμονική ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και την πρόοδο όλων των μαθητών και μαθητριών. Το πρόγραμμα απευθύνεται σε ολόκληρη την εκπαιδευτική κοινότητα, περιλαμβάνοντας στελέχη εκπαίδευσης, εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς.

Σε επίπεδο περιφερειακής πολιτικής, αξίζει να αναφερθούμε στις Περιφερειακές Ομάδες Δράσεων Πρόληψης (ΠΟΔΠ) οι οποίες καθορίζονται από τον αντίστοιχο Περιφερειακό Διευθυντή Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε κάθε Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης. Αποτελούνται από Σχολικούς Συμβούλους υπ' ευθύνη των οποίων είναι οι σχολικές μονάδες, από Διευθυντές Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς και από εκπαιδευτικούς. Κάθε μέλος των ΠΟΔΠ είναι υπεύθυνο για ένα συγκεκριμένο σύνολο σχολείων εντός της γεωγραφικής τους περιοχής. Οι αρμοδιότητες των ΠΟΔΠ περιλαμβάνουν την υποστήριξη στο σχεδιασμό και την εφαρμογή δράσεων πρόληψης μέσω της συλλογής και διαβίβασης δεδομένων που αφορούν τον σχολικό εκφοβισμό στις σχολικές μονάδες, την ανάπτυξη ενός δικτύου συνεργαζόμενων φορέων σε επίπεδο περιφέρειας, επιδιώκοντας τη συμμετοχή

θεσμικών, κοινωνικών και τοπικών φορέων σε θέματα πρόληψης βίας και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης.

Οι τέχνες αποτελούν έναν ισχυρό μηχανισμό για την καλλιέργεια θετικού σχολικού κλίματος και την ενίσχυση της κοινωνικής αποδοχής και συμπερίληψης μεταξύ των μαθητών, κρίσιμων παραγόντων για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Η ενασχόληση με τις τέχνες μπορεί να προσφέρει σημαντικά οφέλη στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Στα πλαίσια των προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης του εκφοβισμού, η χρήση των τεχνών μπορεί να ενισχύσει τη βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου και να συμβάλει στη μείωσή του. Οι τέχνες επιδρούν πολυδιάστατα στον ψυχισμό και τη σκέψη των νέων, επιφέροντας θετικά αποτελέσματα με μακροχρόνια επίδραση (Διονυσίου, Κατσέλη & Κυριάκου, 2023).

Για παράδειγμα, ορισμένα σχολεία έχουν ενσωματώσει το θέατρο και τις εικαστικές τέχνες στα προγράμματα κοινωνικής και συναισθηματικής μάθησης. Αυτές οι πρωτοβουλίες συχνά περιλαμβάνουν ομαδικές δραστηριότητες που ενθαρρύνουν τους μαθητές να εκφράσουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους μέσω διαφόρων μορφών τέχνης, διευκολύνοντας τη βαθύτερη κατανόηση και ενσυναίσθηση μεταξύ των συνομηλίκων. Η δημιουργική διαδικασία που εμπλέκεται σε αυτά τα καλλιτεχνικά προγράμματα επιτρέπει στους μαθητές να εξερευνήσουν και να συζητήσουν σύνθετα θέματα όπως ο εκφοβισμός σε ένα υποστηρικτικό και εποικοδομητικό περιβάλλον.

Επιπλέον, η χρήση των τεχνών σε αυτά τα πλαίσια συμβάλλει στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων, οι οποίες είναι απαραίτητες για τους μαθητές ώστε να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και τις συγκρούσεις. Με την καλλιέργεια μιας ατμόσφαιρας χωρίς αποκλεισμούς μέσω των τεχνών, τα σχολεία στοχεύουν στη μείωση των περιπτώσεων εκφοβισμού προωθώντας τον σεβασμό, την κατανόηση και την ποικιλομορφία. Οι προσεγγίσεις αυτές ευθυγραμμίζονται με ευρύτερες εκπαιδευτικές στρατηγικές που συνιστώνται από διεθνείς οργανισμούς όπως η UNESCO, οι οποίοι τονίζουν τη σημασία της πολιτιστικής έκφρασης και της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης για τη δημιουργία ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς μαθησιακών περιβαλλόντων (UNESCO, 2021).

Συνοψίζοντας, η αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού απαιτεί μια ολοκληρωμένη και πολυεπίπεδη προσέγγιση που θα ενσωματώνει την εκπαίδευση, την πρόληψη, την επιμόρφωση, και τη συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών, των μαθητών, των γονέων και της κοινότητας. Η κοινωνική αλληλεπίδραση, η επικοινωνία και η συνύπαρξη συχνά οδηγούν σε σημαντικές διαφωνίες και συγκρούσεις, ειδικά όταν δεν υπάρχουν επαρκείς μηχανισμοί για τη διαχείρισή τους. Μέσα από τη διαρκή αναζήτηση καινοτόμων λύσεων, την αξιολόγηση και την προσαρμογή των πρακτικών και την ενίσχυση της συνεργασίας και της επικοινωνίας, είναι δυνατόν να δημιουργηθεί ένα πιο ασφαλές και υποστηρικτικό σχολικό περιβάλλον για όλους. Είναι επιτακτική η ανάγκη για κατάλληλη κατάρτιση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών ώστε να διαχειρίζονται θέματα κοινωνικής συμπεριφοράς των μαθητών και να αναπτύξουν ικανότητες για την επίλυση προβλημάτων και η παρούσα εργασία αναγνωρίζει την αξία

της συνεχούς επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ως κρίσιμο στοιχείο για τη δημιουργία ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Allen Jr, W. T. (2017). Bullying and the unique socioemotional needs of gifted and talented early adolescents: Veteran teacher perspectives and practices. *Roeper Review*, 39(4), 269-283.
- Baik, C., Larcombe, W., & Brooker, A. (2019). How universities can enhance student mental wellbeing: The student perspective. *Higher Education Research & Development*, 38(4), 674-687.
- Bedell, R., & Horne, A. M. (2005). Bully prevention in schools: A United States experience. *Journal of Social Sciences*, 8, 59-69.
- Bell, C. D., Raczynski, K. A., & Horne, A. M. (2010). Bully Busters abbreviated: Evaluation of a group-based bully intervention and prevention program. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 14(3), 257.
- Black, S., Washington, E., Trent, V., Harner, P., & Pollock, E. (2010). Translating the Olweus Bullying Prevention Program into real-world practice. *Health promotion practice*, 11(5), 733-740.
- Chen, Q., Zhu, Y., & Chui, W. H. (2021). A meta-analysis on effects of parenting programs on bullying prevention. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(5), 1209-1220.
- Colpin, H., Bauman, S., & Menesini, E. (2021). Teachers' responses to bullying: Unravelling their consequences and antecedents. Introduction to the special issue. *European Journal of Developmental Psychology*, 18(6), 781-797.
- Dake, J. A., Price, J. H., Telljohann, S. K., & Funk, J. B. (2004). Principals' perceptions and practices of school bullying prevention activities. *Health Education & Behavior*, 31(3), 372-387.
- Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). Effective teacher professional development.
- Demaray, M. K., & Malecki, C. K. (2003). Perceptions of the frequency and importance of social support by students classified as victims, bullies, and bully/victims in an urban middle school. *School Psychology Review*, 32(3), 471-489.
- Estévez López, E., Jiménez Gutiérrez, T. I., & Moreno Ruiz, D. (2018). Aggressive behavior in adolescence as a predictor of personal, family, and school adjustment problems. *Psicothema*.
- Fu, Q., Land, K. C., & Lamb, V. L. (2016). Violent physical bullying victimization at school: has there been a recent increase in exposure or intensity? An age-period-cohort analysis in the United States, 1991 to 2012. *Child Indicators Research*, 9, 485-513.
- Graham, S. (2016). Victims of Bullying in Schools. *Theory Into Practice*, 55, 136 - 144.
- Harcourt, S., Green, V. A., & Bowden, C. (2015). "It is everyone's problem": Parents' experiences of bullying. *New Zealand Journal of Psychology*, 44(3).

- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2019). Connecting adolescent suicide to the severity of bullying and cyberbullying. *Journal of school violence*, 18(3), 333-346.
- Hornby, G. (2016). Bullying: An ecological approach to intervention in schools. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 60(3), 222-230.
- Huang, Y., Espelage, D. L., Polanin, J. R., & Hong, J. S. (2019). A meta-analytic review of school-based anti-bullying programs with a parent component. *International journal of bullying prevention*, 1, 32-44.
- Jiménez, T. I., & Estévez, E. (2017). School aggression in adolescence: Examining the role of individual, family and school variables. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 17(3), 251-260.
- Juvonen, J., & Graham, S. (2014). Bullying in schools: The power of bullies and the plight of victims. *Annual review of psychology*, 65, 159-185.
- Katsantonis, I., & Katsantonis, A. (2022). ECONOMIC AND CULTURAL CORRELATES OF SCHOOL BULLYING: AN EXPLORATORY STUDY IN 54 COUNTRIES= ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ: ΜΙΑ ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΣΕ 54 ΧΩΡΕΣ. *Hellenic Journal of Psychology*, 19(2), 83-104.
- Kennedy, M. M. (2019). How we learn about teacher learning. *Review of research in education*, 43(1), 138-162.
- Kokkinos, C. M., & Antoniadou, N. (2013). Bullying and victimization experiences in elementary school students nominated by their teachers for specific learning disabilities. *School Psychology International*, 34(6), 674-690.
- Kollerová, L., Soukup, P., Strohmeier, D., & Caravita, S. C. (2021). Teachers' active responses to bullying: Does the school collegial climate make a difference?. *European Journal of Developmental Psychology*, 18(6), 912-927.
- Lee, C. (2006). Exploring teachers' definitions of bullying. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 11(1), 61-75.
- Lester, L., Pearce, N., Waters, S., Barnes, A., Beatty, S., & Cross, D. (2017). Family involvement in a whole-school bullying intervention: Mothers' and fathers' communication and influence with children. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 2716-2727.
- Limber, S. P., & Small, M. A. (2003). State laws and policies to address bullying in schools. *School Psychology Review*, 32(3), 445-455.

Lynn Hawkins, D., Pepler, D. J., & Craig, W. M. (2001). Naturalistic observations of peer interventions in bullying. *Social development*, 10(4), 512-527.

Maunder, R. E., Harrop, A., & Tattersall, A. J. (2010). Pupil and staff perceptions of bullying in secondary schools: Comparing behavioural definitions and their perceived seriousness. *Educational research*, 52(3), 263-282.

Merrell, K. W., Gueldner, B. A., Ross, S. W., & Isava, D. M. (2008). How effective are school bullying intervention programs? A meta-analysis of intervention research. *School psychology quarterly*, 23(1), 26.

Mishna, F., Sanders, J. E., McNeil, S., Fearing, G., & Kalenteridis, K. (2020). "If Somebody is Different": A critical analysis of parent, teacher and student perspectives on bullying and cyberbullying. *Children and Youth Services Review*, 118, 105366.

Nicolaides, S., Toda, Y., & Smith, P. K. (2002). Knowledge and attitudes about school bullying in trainee teachers. *British journal of educational psychology*, 72(1), 105-118.

Olweus, D. (2010). Bullying in schools: Facts and intervention. *Kriminalistik*, 64(6), 351-61.

Panosso, M. G., Kienen, N., & Brino, R. D. F. (2023). Teacher Training for Prevention and Management of School Bullying Situations: A Systematic Literature Review. *Psicologia: Teoria e Pesquisa*, 39, e39310.

Rosen, L. H., Scott, S. R., & DeOrnellas, K. (2017). Teachers' perceptions of bullying: A focus group approach. *Journal of school violence*, 16(1), 119-139.

Slattery, L. C., George, H. P., & Kern, L. (2019). Defining the word bullying: Inconsistencies and lack of clarity among current definitions. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 63(3), 227-235.

Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 26(1), 1-9.

Smith, P. K., Cowie, H., Olafsson, R. F., & Liefoghe, A. P. (2002). Definitions of bullying: A comparison of terms used, and age and gender differences, in a Fourteen-Country international comparison. *Child development*, 73(4), 1119-1133.

Smith, P. K. (2011). Bullying in schools: Thirty years of research. *Bullying in different contexts*, 36-60.

Terry, A. (2018). The impact of state legislation and model policies on bullying in schools. *Journal of school health*, 88(4), 289-295.

Van Niejenhuis, C., Huitsing, G., & Veenstra, R. (2020). Working with parents to counteract bullying: A randomized controlled trial of an intervention to improve parent-school cooperation. *Scandinavian journal of psychology*, 61(1), 117-131.

Venter, E., & Du Plessis, E. C. (2012). Bullying in schools-The educator's role. *Koers: Bulletin for Christian Scholarship= Koers: Bulletin vir Christelike Wetenskap*, 77(1), 1-7.

Whitney, I., & Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational research*, 35(1), 3-25.

Wyn, J., Cahill, H., Holdsworth, R., Rowling, L., & Carson, S. (2000). MindMatters, a whole-school approach promoting mental health and wellbeing. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 34(4), 594-601.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αμανάκη, Ε., & Γαλανάκη, Ε. (2014). Αντιλήψεις των μελλοντικών εκπαιδευτικών για το σχολικό εκφοβισμό: Ορισμός και σοβαρότητα.

Ασημόπουλος, Χ., Χατζηπέμου, Θ., Σουμάκη, Ε., Διαρεμέ, Σ., Γιαννακοπούλου, Δ., & Τσιάντης, Ι. (2008). Το φαινόμενο του εκφοβισμού στο δημοτικό σχολείο: Απόψεις μαθητών, απόψεις εκπαιδευτικών. *Παιδί και Έφηβος-Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία*, 10(1), 97-110.

Ασημόπουλος, Χ. (2014). Ο ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ, ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 13, 36-44.

Βλάσση, Σ., & Μπέκα, Κ. (2015). Προγράμματα πρόληψης σχολικού εκφοβισμού (Bullying). *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2015(1), 268-276.

Γαλίτη, Π. (2012). Βία και Εκφοβισμός στο Σχολείο. *Κοινωνική Εργασία*, σσ. 91-107.

Γερούκη, Μ. (2021). ΒΑΓΙΑ – Ένα πρόγραμμα πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού/bullying για το δημοτικό σχολείο. *Εκδόσεις Πατάκη*.

Γιαννακοπούλου, Δ. Φ., Διαρεμέ, Σ. Π., Σουμάκη, Ε., Χατζηπέμου, Θ., Ασημόπουλος, Χ., & Τσιαντής, Ι. (2010). Καταγραφή αναγκών και ευαισθητοποίησης για το φαινόμενο του εκφοβισμού σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην περιοχή της Αθήνας. *Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society*, 17(2), 156-175.

Γραίκος, Ν. (2014). Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών και ο ρόλος του Σχολικού Συμβούλου: ενδοσχολικές κοινότητες πρακτικής και διαδικασίες εκπαιδευτικού αναστοχασμού. Στο Ζ., Παπαναούμ & Μ., Λιακοπούλου (Επιμ.). *Υποστηρίζοντας την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών*, 61-77.

- Γρηγοριάδου, Ε., Τέλλιου, Α. (2016). Σχολική Διαμεσολάβηση. Ένας οδηγός για την επίλυση συγκρούσεων στο σχολείο από ομηλίκους. Έκδοση: ΑΝΤΙΓΟΝΗ. Κέντρο Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης για το Ρατσισμό, την Οικολογία, την ειρήνη και τη Μη Βία.
- Γρόσδος, Σ., Κόπτσης, Α., Ρουμπίδης, Χ. & Τσιβάς, Α. (επιμ.). (2016). Σχολική Βία και Εκφοβισμός, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου, 8-10.
- Διονυσίου Ζ., Κατσέλη Β. Μ., & Κυριάκου Α. (2023). Ο ρόλος της μουσικής στην αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση: κριτική επισκόπηση προγραμμάτων πρόληψης και εφαρμογή ενός μουσικοπαιδαγωγικού προγράμματος βασισμένου στο μουσικό βίντεο. *Preschool and Primary Education*, 11(1), 103–123.
- Ζεργιώτης Α. (2014). Η παιδική επιθετικότητα και η αντιμετώπισή της στο σύγχρονο δημοτικό σχολείο: Η περίπτωση της 49ης Περιφέρειας Δημοτικής Εκπαίδευσης Αττικής. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 7, 181–217.
- Καραβόλτσου, Α. (2013). Συνοπτικό εγχειρίδιο αντιμετώπισης σχολικού εκφοβισμού εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.
- Κατσαντώνης, Ι. Γ., Ασημακοπούλου, Ε., & Φρούντα, Μ. (2023). Ο ρόλος του υποστηρικτικού πλαισίου στην ανάπτυξη του σχολικού εκφοβισμού: Μία οικοσυστημική προσέγγιση.
- Καφαλούκου Κ., Ρούσση Σ., & Τσουλάκου Ε. (2020). «Προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού για χαρισματικούς μαθητές». *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 8, 445–458.
- Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (2015). Επιμορφωτικό υλικό για στελέχη εκπαίδευσης και εκπαιδευτικούς. Εκπόνηση επιμορφωτικού εκπαιδευτικού ενημερωτικού υλικού και προγράμματος σπουδών επιμόρφωσης.
- Κουντούρη, Φ. (2016). Τα δημόσια προβλήματα στην πολιτική ατζέντα.
- Ματσόπουλος, Α. (2009). Επιθετικότητα και βία στα σχολεία: στρατηγικές αντιμετώπισης.
- Νικολάου, Γ. (2013). Σχολικός εκφοβισμός και εθνοπολιτισμική ετερότητα. Σχολική βία και παραβατικότητα. Ψυχολογικές, κοινωνιολογικές, παιδαγωγικές διαστάσεις. Ενταξιακές προσεγγίσεις και παρεμβάσεις, 51-78.
- Νικολάου, Σ. Μ. (2022). Βία και επιθετικότητα: μια μορφή αντικοινωνικής συμπεριφοράς στο σχολείο.
- Παραδεισιώτη, Α. & Τζιόγκουρος, Π. (2008). Η εκφοβιστική συμπεριφορά μεταξύ των μαθητών στο σχολείο- Εγχειρίδιο για τους εκπαιδευτικούς. Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη II.
- Χαριλάου, Ν. (2020). Διοικώντας με την καρδιά και το μυαλό. Εμπειρίες, βιώματα και στοχασμοί για την εκπαίδευση και τη διοίκηση του σχολείου. Εκδόσεις ΓΡΗΓΟΡΗ
- Ψάλτη, Α., & Κωνσταντίνου, Κ. (2007). Το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Η επίδραση φύλου και εθνο-πολιτισμικής προέλευσης. *Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society*, 14(4), 329-345.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Μαθητές γυμνασίου «όμηροι» χάκερ - Η νέα μορφή διαδικτυακού εκφοβισμού. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/432449_mathites-gymnasiou-omiroi-haker-i-nea-morfi-diadiktyakoy-ekfobismoy

Κορωπί: Νέο «κρούσμα» σχολικού εκφοβισμού - Έναν εφιάλτη ζούσε μαθητής για τρία χρόνια. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/432408_koropi-neo-kroysma-sholikoy-ekfobismoy-enan-efialti-zoyse-mathitis-gia-tria

Bullying: Νέα καταγγελία εκφοβισμού στο σχολείο της 7χρονης. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/417491_bullying-nea-kataggelia-ekfobismoy-sto-sholeio-tis-7hronis

Άγριο Bullying σε ιδιωτικό σχολείο - Τον έδεσαν με πετονιά μέσα στην αίθουσα και τον ξυλοκόπησαν. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/412559_agrio-mpoylingk-se-idiotiko-sholeio-ton-edesan-me-petonia-mesa-stin-aitoysa-kai-ton-xylokophsan

Καταγγελία για άγριο bullying στο Ηράκλειο: Χτύπησαν μαθητή δημοτικού στα γεννητικά όργανα. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/434899_kataggelia-gia-agrio-bullying-sto-irakleio-htypisan-mathiti-dimotikoy-sta

Καταγγελία για Bullying: «Της έφτυσαν τα γυαλιά και τα έσπασαν». Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/412393_kataggelia-gia-bullying-tis-eftysan-ta-gyalia-kai-ta-espasan

Συγκλονίζει μητέρα: «Ο γιος μου βιώνει bullying από το δημοτικό μέχρι το γυμνάσιο». Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/405241_sygklonizei-mitera-o-gios-moy-bionei-bullying-apo-dimotiko-mehri-to-gymnasio

Βόλος-Bullying σε σχολείο: Νέες καταγγελίες - «Περίμενε πώς θα περάσουν οι μέρες». Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/434830_bolos-bullying-se-sholeio-nees-kataggelies-perimene-pos-tha-perasoun-oi-meres

Νέο απίστευτο περιστατικό bullying - Έγδυσαν και ζωγράφισαν τα οπίσθια μαθητή. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/434547_bolos-apisteyto-peristatiko-bullying-se-dimotiko-egdysan-kai-zografisan-ta

Νέο θύμα bullying 15χρονος μαθητής: Τον άφησαν ημίγυμνο στο προαύλιο του σχολείου. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/434402_neo-thyma-bullying-15hronos-mathitis-ton-afisan-imigymano-sto-proaylio-toy

Χανιά: Άγριος ξυλοδαρμός 12χρονου σε σχολείο – Συνελήφθη ανήλικος μαθητής. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/433691_hania-agrios-xylodarmos-12hronoy-se-sholeio-synelifthi-anilikos-mathitis

Ηράκλειο Κρήτης: Άγριο ξύλο με μαθήτριες Γυμνασίου. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/433754_irakleio-kritis-agrio-xylo-me-mathitries-gymnasiou

Δυο μαθητές χτύπησαν με γροθιά συμμαθητή τους και του έσπασαν τη μύτη έξω από προαύλιο σχολείου. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/433416_dyo-mathites-htypisan-me-grothia-symmathiti-toys-kai-toy-espasan-ti-myti-exo-apo

Πάτρα: Άγριο Bullying σε 16χρονο μαθητή- Φοβάται τόσο που δεν βγαίνει για διάλειμμα. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/koinonia/433263_patra-agrio-bullying-se-16hrono-mathiti-fobatai-toso-poy-den-bgainai-gia-dialeimma

Bullying στα σχολεία: Συγκλονίζουν τα όσα λέει ένας πατέρας. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/koinonia/425821_bullying-sta-sholeia-sygklonizoun-ta-osa-leei-enas-pateras

Νέο περιστατικό bullying: Άγριος ξυλοδαρμός 15χρονου σε σχολείο – Οι συμμαθητές του τραβούσαν βίντεο. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/425457_neo-peristatiko-bullying-agrios-xylodarmos-15hronoy-se-sholeio-oi-symmathites-toy

Πύργος: Νέο περιστατικό εκφοβισμού σε σχολείο - Χτύπησαν μαθητή και του πήραν τα λεφτά. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/392576_pyrgos-neo-peristatiko-ekfobismoy-se-sholeio-htypisan-mathiti-kai-toy-piran-ta

Απίστευτη υπόθεση εκφοβισμού σε σχολείο: «Στο σκαμνί» διευθύντρια σχολείου και πρώην μαθητής. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/389146_apisteyti-yprothesi-ekfobismoy-se-sholeio-sto-skamni-dieythyntria-sholeioly-kai

Ανατροπή: Ακραίο bullying σε 12χρονο – «Έσβηναν πάνω του τσιγάρα οι συμμαθητές του». Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/402846_anatropi-akraio-bullying-se-12hrono-esbinan-pano-toy-tsigara-oi-symmathites-toy

15χρονη μαθήτρια έπεσε θύμα bullying - Της έσπασαν το δάχτυλο. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/403130_15hroni-mathitria-epese-thyma-bullying-tis-espasan-dahtylo

Μαθητής καταγγέλλει: «Με έβριζαν και με χτυπούσαν» - Νέο περιστατικό bullying σε σχολείο. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/399026_mathitis-kataggellei-me-ebrizan-kai-me-htypoysan-neo-peristatiko-bullying-se

Άγριο ομαδικό «διαδικτυακό» bullying σε μαθήτριες. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/392919_agrio-omadiko-diadiktyako-bullying-se-mathitries

Bullying σε 14χρονη με αυτισμό: «Την έβριζαν, την έφτυναν και τη χτυπούσαν». Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/koinonia/369715_bullying-se-14hroni-me-aytismo-tin-ebrizan-tin-efdynan-kai-ti-htypoysan

Bullying σε 14χρονη: Ανέβαζαν πορνογραφικό υλικό σε λογαριασμό με το όνομα της. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/anakoinoseis/369534_bullying-se-14hroni-anebazan-pornografiko-yliko-se-logariasmo-me

Συνελήφθησαν 3 ανήλικες που επιτέθηκαν σε 13χρονη εντός σχολικού συγκροτήματος στο Περιστερί. Διαθέσιμο στο: <https://www.esos.gr/arthra/85690/synelifthisan-3-anilikes-poy-epitethikan-se-13hroni-entos-sholikoy-sygkrotimatos-sto>

Συνελήφθη 15χρονος που εξύβρισε 14χρονο κατά τη διάρκεια του σχολικού προγράμματος. Διαθέσιμο στο: <https://www.esos.gr/arthra/85635/synelifthi-15hronos-poy-exyvrixe-14hrono-kata-ti-diarkeia-toy-sholikoy-programmatos>

Λαμία: Ένα ακόμη περιστατικό Bullying και άγριου ξυλοδαρμού. Διαθέσιμο στο: <https://lamiapolis.gr/lamia-ena-akomi-peristatiko-bullying-kai-agriou-xylodarmou-video/>

Ξυλοδαρμός 13χρονου σε σχολείο στο Ρέθυμνο: Προβληματισμός και ανησυχία για τις σκληρές βίας στο Γυμνάσιο. Διαθέσιμο στο:

https://www.neakriti.gr/kriti/rethymno/2018940_xylodarmos-13hronoy-se-sholeio-sto-rethymno-problimatismos-kai-anisyhia-gia

Θεσσαλονίκη: 16χρονος γρονθοκόπησε συμμαθητή του σε τουαλέτες σχολείου. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/koinonia/435515_thessaloniki-16hronos-gronthokopise-symmathiti-toy-se-toyaletes-sholeioy

Χανιά: Αγριο bullying σε 15χρονο από συμμαθητές του – Του έβαλαν σακούλα στο κεφάλι. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/438558_hania-agrio-bullying-se-15hrono-apo-symmathites-toy-toy-ebalan-sakoula-sto-kefali

Κρήτη: Συνελήφθη 15χρονος που χτύπησε συμμαθητή του μέσα στο σχολείο. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/koinonia/439759_kriti-synelifthi-15hronos-poy-htypise-symmathiti-toy-mesa-sto-sholeio?amp

Περιστερί: Συνελήφθησαν 4 ανήλικοι που ξυλοκόπησαν άγρια μαθητή. Διαθέσιμο στο: <https://www.edweek.gr/peristeri-synelifthisan-4-anilikoi-poy-xylokopisan-agria-mathiti/>

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

DAPHNE III – Ευρωπαϊκό πρόγραμμα για την καταπολέμηση της βίας εις βάρος παιδιών, νέων και γυναικών. (2012, 15 Μαρτίου). Ανακτήθηκε από: <https://europedirect.eliamep.gr/daphne-iii-evropaiko-programma-gia-tin-katap/>

Kidscape: Help with bullying. Ανακτήθηκε από: <https://www.kidscape.org.uk/about-kidscape/>

STOMP Out Bullying: End the Hate, Change the Culture. Ανακτήθηκε από: <https://www.stompoutbullying.org/about>

Το χαμόγελο του Παιδιού. Ανακτήθηκε από: <https://www.hamogelo.gr/gr/el/paidia-thimata-vias/>

ANTIGONH - Κέντρο Πληροφόρησης και Τεκμηρίωσης για το Ρατσισμό, την Οικολογία, την Ειρήνη και τη Μη Βία. “Οκτώ χρόνια “Schools for Change”: Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της οργάνωσης “ANTIGONH” με θέμα τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα που κέρδισε τη σχολική κοινότητα της Θεσσαλονίκης”. Ανακτήθηκε από: https://www.antigone.gr/wp-content/uploads/SFC_good-practice_26-08-20.pdf

Martin, N. (2023). New Anti-Bullying Law to End Violence and Bullying in Schools in Greece. Greek City Times. Ανακτήθηκε από: <https://greekcitytimes.com/2023/02/10/new-anti-bullying-law-to-end-violence-bullying-schools-greece/>

UNESCO. (2021). Teachers need training and support to prevent and address school bullying. Ανακτήθηκε από: <https://www.unesco.org/en/articles/teachers-need-training-and-support-prevent-and-address-school-bullying>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Κατηγοριοποίηση των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Τρόποι αντιμετώπισης από τους εκπαιδευτικούς.

